

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**EMEVİ DÖNEMİ ZÜHD ŞAİRLERİNDEN
EBÛ'L-ESVED ED-DÜELÎ
VE DİVANI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Recai GÜNDÜZ

Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı: Arap dili ve Belagati

Tez Danışmanı:Yrd.Doç.Dr. Şamil ŞAHİN

MAYIS -2015

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EMEVİ DÖNEMİ ZÜHD ŞAİRLERİNDEN
EBÛ'L-ESVED ED-DÜELÎ
VE DİVANI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed Recai GÜNDÜZ (127213010)

Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı: Arap dili ve Belagati

Bu tez .../.../2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edildi.

Prof. Dr. Abdurrahman Özdemir

Prof. Dr. Dursun Hazer

Yrd. Doç. Dr. Şamil Şahin

Jüri Başkanı

- ☐ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

Jüri Üyesi

- ☐ Kabul
☐ Red
☐ Düzeltme

Jüri Üyesi

- ☐ Kabul
☐ Red
☐ Düz

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Muhammed Recai GÜNDÜZ

28.05.2015

ÖNSÖZ

Allah’a hamd, resulüne ise salat ve selam olsun.

Bu tezimiz beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öncelikle Ebû'l-Esved'in tanınması gerektiğinden bu bölümde onun hayatından bahsedildi. Birinci Kısımda isminin, künyesinin ve soyunun ne olduğunu, ikinci kısımda doğum tarihi ve vefat tarihi hakkındaki görüşleri aktararak en doğru görüşün ne olduğu beyan edildi. Üçüncü kısımda ailesi ve kabilesini, dördüncü Kısımda ne zaman Müslüman olduğunu, peygamberden önce mi yoksa sonra mı Müslüman olduğunu, sahabe mi, tabii mi yoksa Muhadram mı olduğu konusundaki tarihçilerin görüşleri aktararak en sağlam görüşü ortaya konmaya çalışıldı. Beşinci kısımda Ebû'l-Esved'in ilmi hakkında detaylı açıklama yapıldı. Çünkü Ebû'l-Esved sadece tek bir ilim ile uğraşmamış Hadis, dil, şiir gibi birçok ilmin öncüleri arasında yer almıştır. Altıncı kısımda ilgilendiği ilim dalları tek tek incelenerek özellikle de dilci olma konusu detaylı bir şekilde anlatıldı. Nahivin kurucusu olması konusunda ve nahiv ilmini koyma gerekçesi hakkında farklı rivayetler vardır. Bu rivayetlerin bir kısmı aktarıldı. Hemen hemen bütün rivayetlerin tek ortak noktası olan Arapların dilde hata yapmaya başlaması olduğu ifade edildi. Son üç kısım ise Ebû'l-Esved'in siyasi hayatı hakkındadır. Siyasi hayatı Basra’ya hicret etmesi, Ömer dönemindeki hayatı ve siyasi hayatının en önemli noktası olan Hz. Ali döneminden bahsedilerek Hz. Alinin en büyük hayranlarından birisi ve Şiî olduğu vurgulanmıştır.

İkinci bölümde ise zühd şiirinden bahsedildi. Ebû'l-Esved'in İslam'ın ilk yıllarının ve özellikle de Emevi döneminin zühd şairlerinden olduğundan, zühd şiirinin ne olduğunun açıklanması zorunlu görüldü. Birinci Kısımda zühd kelimesinin sözlük ve ıstılahı anlamlarını ve bu konuda âlimlerin görüşleri aktarılmış İkinci Kısımda cahiliye dönemindeki zühd şiirleri ve şairlerinden bahsedilmiştir. Zühd denince akla ilk olarak sadece İslam

döneminde yazılmış şiirler gelse de zühd şiirinin cahiliye döneminden itibaren var olduğunu ve bu döneme ait bir kaç şair ve şiirlerine dair örnekler verilmiştir. İkinci kısımda İslam'ın ilk döneminde olan zühd şiirlerinden, bu dönemdeki zühd şiirinin temel etkenlerinden, bu dönemin en meşhur şairlerini ve şiirlerinden bir örnek vererek bu bölüm noktalanmıştır.

Üçüncü bölümde ise, sadece Emevi dönemi zühd şiirinden bahsedildi. Çünkü Ebû'l-Esved her ne kadar İslam'ın ilk dönemi zühd şairlerinden olsa da asıl meşhur olduğu ve zühd şiirlerini ortaya koyduğu dönem Emevi dönemidir. Dolayısıyla bu dönemin zühd şiiri ve zühd şiirlerinin dini, siyasi, sosyal ve dış etkenlerinden bahsedilmiştir

Dördüncü bölümde Ebû'l-Esved divanından bazı örnekler sunarak hem Arapçasını hem de tercümesi yazılarak Bazı şiirlerin bir hikâyesi olduğundan, şiirin neden ve kime yazıldığı da kısaca belirtilmiştir.

Beşinci ve son bölümde Ebû'l-Esved şiirini ve şairliğini, şiirlerinde işlediği konuları ve şiirinin sanatsal özellikleri ele alınmıştır. İşlediği konulardan övme, yeme, hikmet, tevekkül, Allah'tan korkma, dua gibi konuları açıklayıp örnekler ortaya konarak Sanatsal özelliklerinde ise üslup ve dil yapısını, hayali üslubunu ve vezin ve kafiye özelliklerini incelenerek tez nihayete erdirilmiştir.

Bu tezin sonunda öncelikle Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinin değerli hocalarına, özellikle de hem ders döneminde hem de tez döneminde desteklerini esirgemeyen danışmanım Yrd.Doç.Dr. Şamil ŞAHİN hocama teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR.....	ix
YAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti	x
Yalova University Insitute of Social Sciences Master Summary	xi
GİRİŞ.....	1
A- Çalışmanın Konusu ve Amacı.....	1
B- Çalışmanın Kapsamı.....	2
C- Çalışma Yöntemi	2
BÖLÜM 1: HAYATI.....	4
1.1. Özel Hayatı.....	4
1.1.1. İsmi, Nesebi ve Künyesi:	4
1.1.2. Doğumu ve Vefatı	4
1.1.3. Ailesi:	5
1.1.4. Müslümanlığı:	6
1.1.5. İlmi.....	8
1.1.6. İlgilendiği İlim Dalları:	9
1.2. Siyasi Hayatı.....	13
1.2.1. Basra'ya Hicret Etmesi:	13
1.2.2. Ali b. Ebi Talip Döneminde Ebû'l-Esved Ed-Düelî.....	13
1.2.3. Emevi Döneminde Ebû'l-Esved Ed-Düelî.....	14
BÖLÜM 2: ZÜHD ŞİİRİ.....	15
2.1. Zühd nedir?.....	15
2.2. Cahiliye Dönemi Zühd Şiiri:	16
2.3. Sadru'l-İslam Döneminde Zühd Şiiri.....	20
2.3.1. Sadru'l-İslam Döneminde Zühd Şiirinin Ana Temaları.....	20
2.3.2. Sadru'l-İslam Döneminde Zühd Şiirinin En Önemli Şairleri	24

BÖLÜM 3: EMEVİ DÖNEMİ ZÜHD ŞİİRİ.....	27
3.1. Emevi Dönemi Zühd Şiirinin Etkenleri:	27
3.1.1. Dini Etkenler:	27
3.1.2. Siyasi etken:	28
3.1.3. Sosyal Etken:.....	29
3.1.4. Dış Etkenler:.....	30
BÖLÜM 4: EBÛ'L-ESVED ED-DÜELÎ'NİN ŞİİRİ VE ÖZELLİKLERİ	32
4.1. Şair Olarak Ebû'l-Esved Ed-Düelî Ve İşlediği Dini Konular:	32
4.1.1. Övme	32
4.1.2. Hikmet	35
4.1.3. Allah'a Tevekkül	36
4.1.4. Rızık	36
4.1.5. Tevekkül Ve Çalışmak	36
4.1.6. Takva Ve Allah'a Dua	38
4.1.7. Doğruluk	38
4.1.8. Sevgi Ve Nefrette Orta Yol	39
4.1.9. Kıskançlık	39
4.1.10. Arkadaşlık.....	40
4.2. Şiir Konuları	41
4.2.1. Vasıf (Betimleme)	41
4.2.2. Medih (Övme)	43
4.2.4. Mersiye	46
4.2.4. Yerme) (الغتاب).....	51
4.2.5. Gazel	53
4.2.6. Hiciv	55
4.3. Ebû'l-Esved Ed-Düelî Şiirinin Edebî Özellikleri.....	57
4.3.1. Kaside Yapısı	57
4.3.2. Üslup ve Dil	58
4.3.3. Hayali Üslubu	61
4.3.4. Vezin Ve Kafiye	62
4.4. Ebû'l-Esved Ed-Düelî'nin Şiirinin Konumu Ve Derecesi.....	64
4.5. Eleştiriler.....	65

4.5.1. Sanatsal Eleştiriler	65
5.5.2. Sözsöl (Kullandığı Lafızlara Yönelik) Eleştiriler:	66
BÖLÜM 5: DİVANI.....	68
5.1. Türkçe tercümesi	68
5.2. Divanın Arapça Metni	128
SONUÇ.....	147
KAYNAKÇA.....	150
EK 1	156
Ebû'l-Esved Ed-Düelî Divanın Yazma Görselleri	156
ÖZGEÇMİŞ.....	182

KISALTMALAR

bkz.	: Bakınız
s	: sayfa
c	: Cilt
b.	: Baskı
age	: Adı geçen eser
DİA	: Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Haz.	: Hazret
ra.	: Radiyallahu Anh
İbn.	: Oğlu
Thk.	: Tahkik Eden
üniv.	: Üniversitesi
A.s.	: Aleyhi's-Selam
Haz.	: Hazırlayan
Ö:	: Ölüm Tarihi
Ty	: Tarih Yok

YAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Emevi Dönemi Zühd Şairlerinden Ebû'l-Esved Ed-Düeli ve Divanı	
Tezin Yazarı: Muhammed Recai GÜNDÜZ	Danışman: Yrd.Doç.Dr.Şamil Şahin
Kabul Tarihi:	Sayfa Sayısı: 160
Anabilimdalı: Temel İslam Bilimleri	Bilimdalı: Arap Dili ve Belagati
Ebu'l-Esved ed-Düelî, islam'ın ilk dönemlerinin ve özellikle Emevi döneminin zühd şairlerinden olarak görülüyor. Ebu'l-Esved'in adı, Al-İsabe fi Temyizi's-sahabe kitabında isminin Zalim b. Amr b. Süfyan olarak geçmektedir. çoğu kaynaklara baktığımızda tabakat alimlerinin Ebu'l-Esved ed-Düelî'nin 95. yılında vefat ettiğinde ve vefat ettiğinde de yaşının 85 olduğunu söylediklerini görüyoruz. Ebu'l-Esved, peygamber efendimiz zamanında Müslüman olmuş ancak peygamberimizi görmemiştir. Ebu'l-Esved, Ali b. Ebu Talip (r.a)'a arkadaşlık edenlerden, onu destekleyen ve sevenlerinin en başında gelmektedir. Ona ve Ehli beytine olan sevgisinden birçok şiirler yazmıştır. Ebu'l-Esved Nahiv İlminin ilk kurucusu ve Ku'an-Kerim'in noktalama işaretlerini ilk yapan kişidir. Hz. Peygamber zamanında yaşamış olduğundan bir çok büyük sahabeden hadisler rivayet etmiştir. Ebu'l-Esved ed-Düelî, Ömer b. Hattâb zamanında Basra'ya hicret etti, orada kaldı ve kendi ismi ona bir mescit inşa edildi. Hz. Ali döneminde ise daha büyük görevler üstlenerek, bir çok savaşta büyük katkıları oldu. Zühd, sözlükte dünyaya olan hırsın ve arzunun zıt anlamıdır. Bir şeye meyletmeyi terk etmektir. İstilahtaki anlamı ise; gınahtan uzak durmak, ihtiyaç fazlasını almamak, Allah'tan alıkoyan şeyleri terk etmek ve yüz çevirmek, ahirette rahat etmek için dünyadaki rahatlığı bırakmaktır. Zühd şiirinin kökleri peygamber efendimizin gönderilişinden çok öncesine dayanmaktadır. İbrahim (a.s.)'ın dinine tabi olanlar ve cahiliye döneminde Allah'ı birleyen insanlar da zühd şiirleri yazdılar. Ancak zühd şiirinin ana temeli İslamın ilk dönemine dayanır. Çünkü özünü Ku'an ve sünnetten alarak gerçek zühd hayatını yaşayıp bunu şiirlerine aktardılar. Daha sonar zühd şiiri emevi döneminde parladı. Bunun da dini, siyasi, sosyal ve dış etkenleri vardır. Curci Zaydan bu dönemin şairleri hakkında şöyle demiştir: "şairleri doğruluğa, adalete ve fikir bağımsızlığına alıştılar. Muaviye'nin hilafeti hak etmediğini, onu zorla ve çevren aldığını düşünüyorlardı. Ebû'l-Esved Ed-Düelî de İslam kültürünün bir parçasını inşa eden bu şairlerden birisidir. Şüphesiz onun uzun hayatı, olaylar, değişimler ve tecrübelerle doludur. Diğer bir gerçek ise; Ebû'l-Esved Ed-Düelî dahi bir şair değildi ancak belli bir metodu olan ve elinden geleni yapan bir şairdir. Divanına baktığımızda arap şiir sanatının hemen hemen her konusunu ele almış. Şiirleri daha çok etrafında meydana gelen olayları gücü nispetinde doğru bir şekilde aktarmıştır.	
Anahtar kelimeler: Emevi dönemi şiiri, Ebu'l-Esved ed-Düeli, zühd şiiri, tabiun, muhadram	

Yalova University Institute of Social Sciences Master Summary

Thesis Title: Umayyad Period Zuhd Abu al-Aswad and that of the poet-duel Court	
Thesis Author: Muhammed Recai GÜNDÜZ Advisor: Yrd.Doç.Dr.Şamil ŞAHİN	
Total Number of Pages: 160	
Department Basic Islamic Sciences	Field of Study: Arabic language and rhetoric
Ebu'l-Esved, is seen as The first period of Islam, and in particular as the poet of the Umayyad period asceticism. The name Abu al-Aswad Al-Isaba fi Temyizi's-companions of the name in his book passes Zalim b. Amr b. Sufyan. When Abu al-Aswad that most scholars died in the 95-Düelf'n we look at the multiplication of sources, and died at the age of 85 say that they are seeing. Abu al-Aswad, the time of our Prophet has not been a Muslim, but our Prophet. Abu al-Aswad, 'Ali b. Abu Talib (ra) 'a friendship from which comes the beginning of her who love and support. Many poems he wrote her love for him and his Ahl al-Bayt. Abu al-Aswad was the first person who first Grammar Scientific founder and Kur'an-Kerim punctuation. Hz. That lived during the Prophet's hadith was narrated from a very great companions. Abu al-Aswad to-Duel, Umar b. Khattab had emigrated to Basra in the time we stayed there and his name was her build a mosque. Hz. Ali era is taking on greater tasks, it was a very big contribution in the war. Zühd, is the dictionary definition of ambition in the world and the desire the opposite. Something has to leave to tend. The meaning of Technical Terms; abstain from sin, need to take more, to leave the thing that kept turning away from God and the Hereafter, is to leave the comfort of the world to be comfortable. The roots of asceticism is based on poetry long before being sent to our Prophet. Ibrahim (pbuh) which are subject to the era of ignorance God firmly towards the religion and people in asceticism poems they wrote. However, the main foundation of asceticism poetry is based on early Islam. Because the essence of Kuan and the true asceticism of life lived by the circumcision were transferred to this poem. More sonar asceticism poetry shone emevi period. This religious, political, social and external factors. He writes about the poet Jorge Zeyer of this period: "poets truth, justice, and they get used "to the idea of independence. The caliphate of Muawiyah did not deserve, they think that it has forced it and its surroundings. Abu al-Aswad in Ed-duel is one of those poets who built a part of the Islamic culture. No doubt his long life events, is full of changes and experiences. Another true; Abu al-Aswad Ed-duel was not even a poet, but a poet with a particular method, and is doing his hand. When we refer to the Court of Arabic poetry he has dealt almost every subject. The incidents occurred mostly around the poems were transferred correctly in proportion to the force.	
Keywords: Umayyad poetry, Ebu'l-Esved, poem of asceticism,tabiun, muhadram	

GİRİŞ

A- Çalışmanın Konusu ve Amacı

Ebû'l-Esved Ed-Düelî denilince ilk olarak akla gelen, nahiv ilminin kurucusu ve Kur'an-ı Kerimin ilk noktalama işaretlerini koyan kişi olmasıdır. İslam adına bu denli büyük bir hizmeti olmasına rağmen pek tanınmayıp hakkında detaylı bilgiler bulunmamaktadır. Geçmişten günümüze bütün İslâm âlemine bakıldığında Ed-Düelî hakkında çok az çalışmalar yapılmıştır. Özellikle Türkiye'de hakkında detaylı bir çalışmanın olmadığı söylenmesi yanlış sayılmaz. Arap dünyasında yapılan çalışmalarda da genellikle ed-Düelî'nin dilci olması yönü ele alınmıştır. ed-Düelî'nin hayatı incelendiğinde, dilci ve hadisçi olmasının yanı sıra en büyük özelliklerinden birinin şair olduğu görülmektedir. Ama maalesef şimdiye kadar Türkiye'de şairliği ile ilgili neredeyse hiç çalışma yapılmamıştır. Arap âleminde şair olduğu az çok bilinse de Türkiye'de böyle bir yönü pek bilinmemektedir.

Ebû'l-Esved'in diğer bir yönü ise, uzun bir hayat yaşadığından dolayı, Hz. Peygamber dönemini, hem sahabe, hem tabiunları görmüş ve dört halife döneminde yaşadığından İslam dünyasının bu dönemlerde geçirdiği önemli olaylara şahitlik ve tanıklık etmesidir.

Ebû'l-Esved Ed-Düelî, hem Sadru'l-İslam hem de Emevi döneminin zühd şairlerinden sayılmaktadır. Ancak çoğu tabakât kitapları onu Emevi döneminin zühd şairleri arasında göstermiştir. Bunun nedeni ise Sadru'l-İslam döneminde dini ve zühd şiirleri ve şairlerinin çok olup Emevi döneminde zühd şairleri çok az olmasıdır. Dolayısıyla az olması onu ön plana çıkarmaktadır. Edebiyatçılar, Ebû'l-Esved Ed-Düelî'nin şair yönüne pek önem verip ele almadıkları gibi, Emevi dönemindeki zühd şiirlerine de pek önem vermeyip ele almamışlardır.

Bu çalışmanın amacı, Ebû'l-Esved Ed-Düelî'nin bir şair olarak ele alınarak tanıtılması, şiirlerinden bir nebze sunulması, şiir konularının ve şiirinde

kullanmış olduğu edebi sanatların incelenmesidir. Bunun yanında Emevi dönemi Zühd şiiri ve şairleri hakkında kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

B- Çalışmanın Kapsamı

Çalışmanın konusu olan Ebû'l-Esved Ed-Düelî'nin hayatı şahsi ve siyasi olarak iki şekilde işlendi. Şahsi hayatı ile ilgili bölümde adı, lakabı, künyesi, ne zaman ve nerede doğduğu, ailesi ve soyu, ilmi hayatı, hangi ilim dalları ile ilgilendiği, ne zaman Müslüman olduğu ve sahabe, tabii veya Muhadram mı olduğu konuları ele alınacaktır. Siyasi hayatı kısmında da dört halife dönemindeki hayatı ve görevleri, Emevi döneminde ne görevler üstlendiği, Hz. Ali'ye olan bağlılığı konuları işlenecektir.

Zühd (dini) şiirler cahiliye döneminden itibaren var olan, sadr'ul-İslam döneminde anlam kazanan ve Emevi döneminde fitnelerden uzak durmak isteyenler için inziva ve itizal mercii olan şiirlerdir. Cahiliye döneminde Hanif dini üzere olanlar, Allah'ın (c.c.) birliğini ve güzel ahlakları şiirlerine konu etmişlerdir. Sadr'ul-İslam döneminde ise, Müslüman olan cahiliye şairleri, hem geçmişten tövbe eder gibi hem de bu yönlerini İslam için kullanmak için dini şiirlere yönelmiş ve bu yönde güzel şiirler nazmetmişlerdir. Ebû'l-Esved de bu dönemin şairlerindendir ancak şair olarak cahiliye dönemi şairler seviyesine ulaşamamıştır. Sadr'ul-İslam döneminden sonraki Emevi döneminde de fitnelerin çoğalması, hak ile batılın birbirine karışmış olması nedeniyle kendilerini bu fitne ve kargaşadan uzak tutmak için bir kenara çekilenlerin başvurduğu bir konu olmuştur. Bu şiirlerle Müslümanları birliğe, Allah'a inanmaya, doğru olmaya çağırmışlardı. Bu dönemin en meşhur şairleri Ebû'l-Esved Ed-Düelî ve Sabık el-Berberi'dir. Ancak şairimiz, bu dönemin zühd şiirleri gayesine ters düşmüştür. Şiirlerine bu fitne ve musibetlerin hiç birine yer vermemiştir.

C- Çalışma Yöntemi

Ebû'l-Esved'in hayatı ve şiirlerinin edebi yönleri ortaya koyulmaya çalışılırken

betimleme ve tanımlayıcı metot takip edilecektir.

Ebû'l-Esved, cahiliye, sad'rul-İslam ve emevi geçtiği için şiirlerinde bu üç döneme ait şiirlerin olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla bu çalışmada şiirleri incelenerek her üç döneme ait şiirler ortaya çıkarılarak konulara ayırmaya çalışılacaktır.

Ebû'l-Esved'in şiirlerini Ebu Said Hasan es-Sukkerî ve İbn Cinnî toplamıştır. Muhammed Hasan Âl-Yasin, bu iki âlimin topladığı şiirleri tahkik etmiştir. Bu tez es-Sükkerî'nin yaptığı çalışma üzerinden çalışılacaktır. es-Sukkerî'nin yazdığı şiirlerin oluşturduğu kitabı İstanbul Süleymaniye kütüphanesinde Murat Molla bölümünde bulunmaktadır. Toplam 25 varaktan oluşmaktadır. Bu nüshanın fotokopisi teze ek olarak sonunda verilecektir.

BÖLÜM 1: HAYATI

1.1. Özel Hayati

1.1.1. İsmi, Nesebi ve Künyesi:

Ebû'l-Esved'in ismi, künyesi ve lakabı konusunda âlimler arasında ihtilaf vardır. Bu ihtilafın nedeni de yaşadığı dönemlerde meşhur olduğu lakabının kullanılıp gerçek ismi ve babasının isminin kullanılmamasıdır.¹ Dolayısıyla isim ve nesebi bilgisi bize net bir şekilde ulaşmamıştır. el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe kitabında ismi Zalim b. Amr b. Süfyan olarak geçmektedir.² İbn'ul-Hacer el-Askalanî (ö.852/h.) ise isminin Amr b. Osman veya Osman b. Amr olarak geçtiğini ancak daha çok künyesi ile meşhur olduğunu belirtmektedir.³ İbn Esir el-Cezerî de kitabında adının Zalim b. Amr b. Süfyan b. Cendel b. Yamer b. Halbes el-Kenanî ed-Deylî Ebu'l Esved olduğunu ancak künyesi olan Ebu'l-Esved ile daha meşhur olduğunu yazmaktadır.⁴ Yine İbn Hazm el-Endelüsî de isminin Zâlim b. Amr b. Süfyan b. Amr b. Cündüb b. Ya'mer b. Hils, b. Nüfase b. Adiyy b. Düil olduğunu söylemektedir.⁵ İbn-i Sa'd'ın (ö.230/h.) Tabakat'ül-Kübra kitabında ise ismi Zalim b. Amr b. Süfyan b. Amr b. Hils b. Ya'mer b. Nüfate b. Adiyy b. Ed-Düil b. Bekr b. Abdülmena b. Kinane olarak geçmektedir.⁶ Nesâî (ö. 303/h.) ise isminin Sârik b. Zâlim olduğunu belirtmektedir.⁷

1.1.2. Doğumu ve Vefatı

¹ es-Sükkerî, Ebû Saîd el-Hasen b. el-Hüseyn b. Ubeydillâh el-Atekî (1998), Divanu *Ebi'l-Esved ed-düelî*, Mektebet'ül-hilal, thk. Şeyh Muhammed Hasan Âl Yasin, s. 18.

² el-Askalanî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Hacer, *el-İsabe Fi Temyizi's-Sahabe*, Maktabat'ül-asriyye, Beyrut ty, I.baskı, I, s. 739.

³ el-Askalanî, İbnü'l-Hacer, *Tehzibu't-tehzib*, Müessesetü'r-risale, Beyrut ty, II, s. 249.

⁴ el-Cezerî, İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gabe fi Ma'rifati's-sahabe*, Müesseset'ün-nahda, XII, s. 174.

⁵ el-Endülüsî, Muhamed b. Ahmed b. Said İbn Hazm, *Cemheretü'l- ensab'il-Arab*, Dar'ül-Maarif, 5.baskı, I, s. 185.

⁶ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *Tabakât'ül-kübra*, thk. Ali Muhammed Ömer, Mektebet'ül-hanci, Kahire ty, X, s. 98.

⁷ İbnü'l-Asâkir, Ali bin el-Hasan bin Hibetullah bin Abdullah bin el-Hasan Ebu'l-Kasım, *Târîh'u Medineti Dimaşk*, Dar'ül-Fikr, XXV, s. 188.

Doğum tarihi konusunda eserlerde tek bir tarih üzerinde ittifak edilmemiştir. Çoğu âlimler doğum tarihini ve nerede doğduğunu belirtmemiş sadece ölüm tarihi hakkında konuşmuşlardır. Ancak Celâlüddîn es-Suyûtî (ö.911/h.) onun Cahiliye döneminde doğduğunu söylemiştir.¹ Ölüm tarihi ile ilgili de yine müellifler kesin bir tarih üzerinde ittifak etmemişlerdir. ez-Zehebî (ö. 748/h.) ölüm tarihi ile ilgili şöyle söylemektedir: "Yahya b. Muin (ö.233/h.), Ebû'l-Esved Ed-Düelî'nin 96 (doksan altı) yılında bütün ülkeyi kasıp kavuran bir taunda öldüğünü ve en doğru tarihin de bu olduğunu söylemektedir. Bu Taun hastalığının 69 yılının başlarında İbn Zübeyr döneminde Basra'da ortaya çıktığını, her gün yaklaşık yetmiş bin kişiyi öldürdüğünü söylemektedir. Carif (kasıp kavuran) denmesinin nedeni de bu hastalığın insanları sel gibi ölüme götürmesindendir. Başka bir rivayete göre de; bu taundan kısa bir süre önce vefat ettiği ve seksen beş yıl yaşadığı söylenmektedir. Ömer b. Abdulaziz hilafetinde vefat ettiğini söyleyenler de yanılmıştır".² Yine bir başka kaynakta 96 yılında her yeri kasıp kavuran taundan dolayı Basra'da vefat ettiği geçmektedir.³ Hayruddin Ez-Ziriklî (ö.1396/h.) de kitabında hicretten 1 yıl önce doğduğunu, hicretin 69. Yılında da Basra'da vefat ettiğini söylemektedir.⁴ Zebîdî ise kitabında 96 yılında vefat ettiğini ve 85 sene yaşadığını söylemiştir. Bütün bu kaynaklara baktığımızda çoğu âlimin Ebû'l-Esved Ed-Düelî'nin hicretin 69. yılında vefat ettiğini ve vefat ettiğinde de yaşının 85 olduğunu söylediklerini görüyoruz.

1.1.3. Ailesi:

Ebû'l-Esved'in Ailesi asil Arap kabilelerine dayanmaktadır. Ailesi, Hz.

¹ es-Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *el-Mazhar Fi Ulumi'l-lugati ve Envaiha*, Subh Matbaası, Kahire ty, II, s. 86.

² ez-Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Siyer A'lamu-n-nübela*, Müessesetü'r-risale, thk Şuayp Arnavut, IV, s. 86.

³ İbnu'l-Cezerî, Şemsuddin Ebu'l-Hayr Muhammed. b. Muhammed b. Muhammed b. Ali, *Gayetü'n-nihaye Fi Tabakati'l-kurra*, Darü'l-kütüb'i'l-ilmiyye, Beyrut ty, I, s. 314.

⁴ ez-Ziriklî, Hayruddin, *el-A'lam Kamus Teracim Li Eşheri'r-ricat ve'n-Nisa Min'l-Arab ve'l-Mustagrabın ve'l-müsteşrikin*, Darü-l-İlm li'l-melayin, Beyrut, III, S. 236.

Peygamber'in de soyu olan Kinâne kabilesine mensuptur.¹ Tabakât âlimleri ve tarih kitapları annesi ve babası hakkında detaylı bilgiler sunmamışlardır. Ancak İbn Hişâm'ın *Siyer* kitabında babasının ve amcasının Bedir savaşında kâfirlerin saflarında savaştığı ve orada öldürüldükleri, isimlerin ise; Amr b. Süfyan ve Cabir b. Süfyan olduğu yazılmıştır.²

1.1.4. Müslümanlığı:

Âlimler arasında Ebû'l-Esved Ed-Düelî'nin sahabî³ mi, tabîin⁴ mi yoksa Muhadram⁵ mı olduğu konusunda görüş ayrılıkları vardır. Âlimlerin çoğu Tabiun veya muhadramundan olduğunu söylemektedirler. Sahabe olduğuna dair çok az rivayet vardır. el-İsfahanî (ö.356/h.) kitabı *el-Egânî'de* şöyle demektedir: "Ebû'l-Esved ed-Düelî tabîunun önemli kişilerinden, fıkıhçı ve muhaddislerindendir. Ömer b. Hattab (r.a.) ve Ali b. Ebi Talib (r.a.) ve birçok sahabeden hadis rivayet etmiştir. Hz. Ali taraftarlarından biriydi."⁶ İbn Cezerî (ö.833/h.) ve Şeyh Mamakanî⁷ (ö.1351/h.) ise Ebû'l-Esved'in Muhadramdan olduğunu söylemektedirler.⁸ Ancak İsfahanî, Süyûtî ve daha birçok âlim Tabiun'dan olduğunu söylemektedir.

Müslümanlığı ile ilgili âlimler arasında farklı görüşler ortaya çıkmasına yol açan diğer bir konu ise, Hz. Peygamber zamanında mı yoksa Hz. Peygamber'den

¹ el-Kalkaşandî, Ebu Abbas Ahmad, *Nihayet'ül Ereb Fi Marifeti Ensabi'l-Arab*, Dar'ül-kütüb'ül Lübnanî, Beyrut ty, s. 408.

² İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesar el-Matlabî, *es-Siret'ün-nebeviyye*, Dar'ül-kütüb'ül-ilmiyye, Beyrut ty, II, s. 525.

³ İlk dönemlerden itibaren birçok âlim tarafından sahabenin çeşitli tanımları yapılmışsa da bunların bir kısmı pek çok sahabeyi dışarıda bırakacak kadar dar, bir kısmı sahabe olmayanları da kapsayacak kadar geniş tutulduğu için tenkit edilmiştir. Hadis âlimlerinin sahabe tanımı daha kapsamlıdır. İbn Hacer el-Askalânî sahabeyi "Hz. Peygamber'e mümin olarak erişen ve Müslüman olarak ölen kimse" şeklinde tarif etmiştir. Bkz. Mehmet İpşirli, "sahabe" Diyanet İslam Ansiklopedisi, *DİA* c. XXXV, s.45.

⁴ Sahâbeyi Müslüman olarak gören ve Müslüman olarak ölen ikinci nesli ifade eden terimdir. Bkz. Arif Ulu, "Tabi'in" *DİA*, 2010, c. XXXIX, s. 328.

⁵ Cahili dönemde yaşayıp İslam geldikten sonra şirk inancı ile ilişkisini keserek Müslüman olmuş kişilere denilmektedir. Bkz. Dursun Hazer, *Hz. Peygamberin (a.s.) şairleri*, Hitit Kitap, Ankara 2008, s. 17.

⁶ el-İsfahanî, Ebu'l-Ferec Ali b. Hüseyin, *Kitabu'l-eğani*, Daru's-sadı, Beyrut ty, XII, s.112.

⁷ el-Mamekânî, Abdullah, *Tankihu'l-mekal Fi İlmi'r-rical*, Müeessese Al Beyt li İhyai't-türa, 1. Baskı, XII, s.111.

⁸ İbnu'l-Cezerî, *Gayetü'n-nihaye fi Tabakati'l-kurra*, Darü'l-kütüb'i'l-ilmiyye, Beyrut ty, I, s. 314.

sonra mı Müslüman olduğu bahsidir. Çünkü Tabîun veya Muhadram olması onun Peygamber döneminde Müslüman olmuş olmasına bir engel değildir. İbnü'l-Hacer kitabında Vakidî'den şöyle aktarımda bulunmuştur: "Ebû'l-Esved Peygamber döneminde Müslüman olanlardandır".¹ İbnu'l-Cezerî de yine Hz.Peygamber döneminde Müslüman olduğunu söyleyen âlimlerdendir.² Yine Süyûtî de Ebû'l-Esved'in tabiûnun büyüklerinden olduğunu söylemektedir.³ Miğravî ise; Ebû'l-Esved'in Peygamber zamanında Müslüman olduğunu ancak Peygamber'i görmediğini ifade etmektedir.⁴ Bu görüşler ışığında onun Hz. Peygamber döneminde yaşadığı, onun döneminde Müslüman olduğu ancak onu görmediği için Tabiun'dan sayıldığı görüşü ağır basmaktadır.

Ebu'l-Esved, Ali b. Ebu Talib (r.a)'a arkadaşlık edenlerden, onu destekleyen ve sevenlerinin en başında gelmektedir. Ona ve Ehli beytine olan sevgisinden birçok şiirler yazmıştır:

يَقُولُ الْأَزْدَلُونَ بَنُو قُشَيْرٍ طَوَالَ الدَّهْرِ مَا تُتَسَى عَلَيَّا
بَنُو عَمِّ النَّبِيِّ وَأَقْرَبُوهُ أَحَبُّ النَّاسِ كُلِّهِمْ إِلَيَّا
فَإِنْ يَكُ حُبُّهُمْ رُشْدًا أَصْبَهُ وَلَسْتُ بِمُخْطِئٍ إِنْ كَانَ غِي⁵

Diyor ki şu rezil Kuşeyr oğulları

Hiçbir zaman unutmazsın Ali'yi

Hz. Peygamberin amcaoğulları ve yakınları

Hepsi de bana en yakın insanlardır

¹ Askalanî, İbnü'l-Hacer, *Tehzibu't-tehzib*, Müessesetü'r-risale, IV, s. 481.

² İbnu'l-Cezerî, *Gayetü'n-nihaye fi Tabakati'l-kurra*, Darü'l-kütüb'i'l-ilmîyye, Beyrut ty, I, s.314.

³ es-Suyutî, Celaluddin Abdurrahman, *Buğyetü'l-vu'a Fi Tabakati'l-lugaviyyin ve'n-nuhat*, Dâr'ül-fikr, Beyrut 1979, 2.baskı, II, s. 22.

⁴ el-Miğravî, Muhammed b. Abdurrahman, *Mevsûatu Mevakifi's-selef Fi'l-akideti ve'l-menheci ve't-Terbiyeti*, maktabatü'l-islamiyye, Kahire 2007, I, s. 368.

⁵ el-Enbarî, Ebu Berekat Kemaluddin Abdurrahman b. Muhammed, *Nüzhet'ül-elba fi Tabakat'il-üdeba*, Mektebetü'l-menar, Ürdün ty, s. 19.

Eğer onların sevgisi hidayet ise bu sevgiye ermiş olurum
Yok, eğer azgınlık ise onlarda iyi bir örneklik vardır

1.1.5. İlmi

Ebû'l-Esved, nahiv ilminin ilk kurucusudur. Görüş (yorum) olarak insanların en kâmillerinden, akıl olarak en üstünlerindendir. Şîî¹ ve şairdir. Ömer b. Hattap, Ali b. Ebi Talib, İbn Abbas ve Ebu Zer gibi birçok büyük sahabeden hadis rivayet etmiştir.² Nahiv ilmini neden kurduğu ile ilgili farklı sebepler vardır. Bu sebepleri ayrı bir başlık altında inceleyeceğiz. el-Askalânî de "Ebû'l-Esved akıl, din, zekâ, beyan sahibi" olduğunu söylemiştir.³ Muhammed el-Azami ise Ebû'l-Esved'in sîka⁴ olduğunu, Ali taraftarlarından olsa da asla aşırılığa kaçmadığını, Rafıziler gibi Sahabilere dil uzatmadığını belirtmektedir. Zira böyle olsaydı hadisçiler onun rivayetlerine asla önem vermezdi.⁵

Cahiz (ö. 255/h.), Ebû'l-Esved hakkında şöyle demiştir: "Ebû'l-Esved hatip, âlim ve ilimde son derece mütakaddim birisidir. Aklın gücünü, yorumlamanın doğruluğunu, dilin kalitesini ve şiirin sanatını bir arada toplamıştır."⁶ Ebû'l-Esved'in, ilme ve âlimlere ne kadar önem verdiğini şu sözü ile anlıyoruz:

¹ Sözlükte "tâbi olmak, desteklemek; şâyi olmak, çoğalmak" anlamlarındaki şiyâ' kökünden türeyen şîa kelimesi "taraftar, yardımcı, destekleyici; bir işi gerçekleştirmek için bir kimse etrafında toplanan grup" mânasına gelir. Müfredi şîi biçiminde kullanılır. Terim olarak Resûl-i Ekrem'in vefatının ardından devlet başkanlığının Hz. Ali'ye ve onun evlâdından belli kimselere intikal etmesi gerektiğini savunan grupları ifade eder. Bkz. Mustafa Öz, "Şîa", *DİA*, 2010, XXXIX, s. 111.

² es-Suyutî, *Buğyetü'l-vu'a Fi Tabakati'l-lugaviyyin ve'n-nuhât*, II, s. 22.

³ el-Askalânî, İbnü'l-Hacer, *Tehzibu't-tehzib*, IV, s. 481.

⁴ Râvinin güvenilir olduğunu ifade eden hadis terimidir. Bkz. Ahmet Yücel, "Sîka", *DİA*, 2010, XXXVII, s. 175.

⁵ el-Azamî, Ebu Meryem b. Muhammed, *el-Hicecu'd-Damiğat li Nakdi Kitabi'l-meraciat*, Daru's-sadik-Daru'l-iman, I, s. 285.

⁶ Ferruh, Ömer, *Tarih'ül-edebi'l-Arabi*, I, s. 348.

“Krallar dünyaya hükmederler. Âlimler ise krallara hükmederler”.¹

1.1.6. İlgilendiği İlim Dalları:

1.1.6.1. Hadis rivayeti

Hz. Peygamber’i (a.s.)’i görmemiş olsa da onun zamanında Müslüman olup onunla aynı zamanda yaşamış, sahabeler ile aynı havayı teneffüs etmiş, birçok sahabeyi tanımış ve Hz. Ali (r.a.) ile olan yakınlığından dolayı hem sahabilerden hem de bizzat Hz. Ali (r.a.)’dan hadisler rivayet etmiş olması onun hadis raviliğindeki değerini artırmaktadır. Ömer b. el-Hattâb, Ali b. Ebi Talib, İbn Abbas ve Ebu Zer gibi birçok büyük sahabenin râvileri arasında yer almıştır.²

1.1.6.2. Dil

Ebû’l-Esved’in nahiv ilminin kurucusu olması konusunda birçok rivayet vardır. Bu rivayetlerin bazıları Ebû’l-Esved’in tek başına nahiv ilmini inşa ettiğini iddia ederken, bazı rivayetler ise bunu Hz. Ali’ye dayandırmaktadır.³ Zebîdî’ye (ö.379/h.) göre Ebû’l-Esved, Arapçada nahiv ilmini ilk olarak kuran ve kısımlara ayırandır. Bunu Arapların, Arapçayı konuşurken yaptığı hataların çoğalmasından sonra yapmıştır. Fail, Mef’ûl, Muzâf ve nasb, cer, cezm ve ref’ eden harfleri konularını belirlemiştir. Ayrıca nahvi ilk kurduğu gibi harfleri noktalama ve harekelemenin de münşiidir.⁴ Ziriklî, dilci olması ile ilgili şöyle demiştir: “Nahiv İlminin kurucusudur. Ali b. Ebî Talib, nahiv ile ilgili bazı kurallar yazmış, Ebû’l-Esved ise bunun üzerine ilave ederek bunu ilerletmiştir. Bazı âlimler ise onun sadece hareke ve tenvinleri koyduğunu söylemiştir”.⁵

¹ İbn Abdürabbih, Ahmed b. Muhammed, *el-İkd’ül-Ferîd*, Darü’l-Kutubu’l-ilmîyye, thk. Müfid Muhammed Kamiha, Beyrut 1983, 14. Baskı, II, s.83.

² es-Suyutî, *Buğyetü’l-Vu’a Fi tabakati’l-lugaviyyin ve’n-nuhat*, II, s. 22.

³ Dayf, Ahmed Şevkî Abdüsselâm, el-Medarisü’n-nahviyye, Darü’l-mearif, Mısır ty, 7.Baskı, s. 13.

⁴ ez-Zebîdi, Muhammed b. El-hasan, *Tabakat’ün-nahviyyin ve’l-lügaviyyin*, Darü’l-mearif 1984, 2. Baskı s. 21.

⁵ ez-Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris, *el-A’lam Kamus Teracim Li Eşheri’r-ricâl ve’n-Nisa min’l-Arab ve’l-mustagrabin ve’l-müsteşrikin*, III, s. 236.

Nahiv ilmini neden inşa ettiği hakkında ise farklı rivayetler vardır. Enbarî (ö. 328/h.) kitabında Ebû'l-Esved'in deyimi ile nahiv ilminin ilk kurucusunun Ali b. Ebu Talib olduğunu belirtmektedir. Ebû'l-Esved, Hz. Ali'nin Nahiv ilmini kurma sebebini ise şöyle rivayet ediyor: "Müminlerin emiri Ali b. Ebu Talib'in huzura çıktığımda elinde bir bez parçası vardı. "Bu nedir Ey Müminlerin emiri" deyince: "Ben insanların konuşmalarını düşünüyorum. Acemlere karışmalarından dolayı sözlerinde yanlışlıklar görüyorum. Dayanacakları ve başvuracakları bir şeyler yazmak istedim" dedi ve bana o parçayı verdi. O parçada şunlar yazıyordu: "Kelam, isim, fiil ve harften oluşur." Sonra bana: "Bunu yazdığım nahiv kurallarını al, üzerine eksik gördüğünü ilave et. Ey Eba'l-Esved! Bil ki isim üç kısımdır: zahir, mudmar ve ne zahir ne de mudmar olandır. Yine bil ki insanlar ne zahir ne de mudmar olan isimlerle (mübhem ismi kastederek) birbirlerine üstünlük sağlarlar." Ebû'l-Esved sonra şöyle dedi: Ben de atıf, sıfat, daha sonra taaccub ve istifham konularını ekledim. Sonra 'Lakinne' hariç inne ve kardeşlerini ekledim ve Ali b. Ebu Talib'e sundum. Bana 'lakinne'yi de eklememi söyledi. Bu şekilde konuları bitirene kadar her bir yeni konu eklediğimde onu Ali b. Ebu Talib'e sunardım. En sonunda şöyle dedi: ما أحسن هذا النحو الذي نحوت bu düzenlediğini (dizdiğini) ne de güzel dizmişsin" dedi. Bundan dolayı da bu ilme nahiv (söz dizimi) dendi.¹

Bir diğeri rivayette ise; Allah'ın şu ayetlerini okuyan bir kişiyi işitti; إِنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ (Tevbe, 9/3) Resul kelimesini kesre ile okuduğunu işittiğinde: "Ben insanların bu seviyeye kadar indiklerini düşünmemiştim" dedi. Basra Valisi Ziyad'a giderek: "Arapların, acemlere karıştığını ve dillerinin değıştığını gördüm. İnsanların nasıl konuşacaklarına kaynak olacak bir ilim ortaya koymama izin verir misin" dedi.²

Tabakat (rivayet) âlimlerinin cumhurları nahiv ilminin ilk kurucusunun Ali b. Ebu Talib olduğunu, Ebû'l-Esved'in ise bunlara ilaveler yaparak nahiv ilmini

¹ el-Enbari, Ebu Berekat Kemaluddin Abdurrahman b. Muhammed, *Nüzhet'ül-elba Fi Tabakat'ül-üdeba*, Mektebetü'l-menar, Ürdün ty, s. 18.

² Dayf, Şevkî, *el-Medarisü'n-nahviyye*, s. 13.

genişlettiğini söylemektedirler. Çünkü bütün âlimler Nahvi Ebû'l-Esved'e, Ebû'l-Esved ise Ali b. Ebi Talib'e dayandırır. Bu konuda Ebû'l-Esved şöyle rivayet eder: "Müminlerin emiri Ali (r.a)'nın huzuruna çıktığımda onu çok düşünceli gördüm. Ona ne düşündüğünü sordum. Bana: "Şehrinizde insanların hatalar (dil hataları) yaptıkların gördüm. Arapçanın usullerini içerecek bir kitap yazmak istedim" dedi. Ben de eğer böyle bir şey yaparsanız bu dili bizde olduğu gibi bırakacağını söyledim. Günler sonra yine yanına geldiğimde bana bir sayfa verdi. Sayfada şunlar yazıyordu: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adı ile. Kelam; isim, fiil ve harften oluşur. İsim, Müsemmayı bildirendir. Fiil, Müsemmanın yaptığı hareketleri bildirendir. Harf ise, isimde ve fiilde olmayan manayı bildirendir". Sonra bana: "*Bunu incele ve eksik gördüğünü ilave et*" dedi. Ben de nahiv konularını ilave ederek kendisine sundum.¹

Arapça harflerinin noktalamasını ilk başlatan kişinin kim olduğu konusunda muhtelif görüşler bulunmaktadır. Ebû'l-Esved ed-Düelî, Yahya b. Ya'mer ve Nasır b. Asım el-Leysî olduğunu söyleyen âlimler vardır. Ancak en meşhur görüşe göre noktalamayı ilk başlatan Ebû'l-Esved'dir.²

Bu rivayetlere ve diğer Tabakât kitaplarındaki rivayetlere baktığımızda nahiv ilminin kurucusunun Hz. Ali olduğu, ancak bunu tamamlayan ve geliştirenin ise Ebû'l-Esved Ed-Düelî olduğu görüşü ağır basmaktadır.

Ahmed Emin ise Ebû'l-Esved'in nahiv ilminin kurucusu olmasını "hurafe" olarak nitelendirmektedir. Arap dilinin o dönemlerde tabiata özgün olarak geliştiğini, hiçbir tanıma, sınıflandırmaya ve düzene gerek duyulmadığını ifade etmektedir. Bütün bu rivayetlerin, Şiîlerin, Ali ve taraftarlarını yüceltmek için uydurdukları birer yalan olduğunu iddia etmektedir. Buna kanıt olarak ta nahiv ilmini ortaya koymasının sebepleri arasındaki ihtilafları göstermiştir.³

¹ el-Kiftî, cemaluddin Ebu'l-Hasan Ali b. Yusuf, *İnbahu'r-ruvat Ala Enbahi'n-nühat*, Dar'ül-fikr'ül-Arabi - Müesseset'ül-kütübi's-sekâfe, Beyrut-Kahire ty, I, S. 39.

² ed-Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân, *el-Muhkem Fi Nakti'l-Mesahif*, thk. Azze Hüseyin, Dar'ül-fikr, Şam 1991, s. 31.

³ Emin, Ahmet, *Duha'l-İslâm*, Maktabatü'n-nahda al-Mısriyyah, Kahire ty, 7.baskı, II, s. 285-288.

Ebû'l-Esved'den nahiv ilmini alanların başında Atâ b. ebi'l-Esved, Yahya b. Ya'mer, Meymun'ul-Ekren ve Anbesetü'l-Fil gelmektedir.¹

Ebû'l-Esved insanların en fasihlerindendi.² Dolayısı ile Arap dilinde otoriter olarak kabul edildiğinden birçok müfessirler şiirlerini ve sözlerini şahid olarak göstermişlerdir.

1.1.6.3. Hadis

Ebû'l-Esved, hadis rivayetinde asrının âlimlerine iştirak etmiştir. Ömer b. Hattab, Ali b. Ebi talib, Zübeyr b. Avvam, İbn Abbas, Enes b. Malik ve birçok sahabeden hadisler rivayet ettiği ve Buhari ile Müslim'in de ondan hadis rivayet ettiği söylenmektedir.³ Ebû'l-Esved'in rivayet ettiği hadislerin birisinde şöyle geçer: Ömer b. Hattab, Cuma günü hutbe verdi ve şöyle dedi: Allah'ın peygamberi (a.s.) şöyle buyurdu: "Allah'ın dini hâkim oluncaya kadar, ümmetimden bir grup hak üzere yardım edilenlerden olacaklardır".⁴

Cahiz Ebû'l-Esved hakkında şöyle demiştir: "Ebû'l-Esved, insanların tabakalarından sayılıyor. Bütün tabakalarda ön plandadır. Tabiilerden, fakihlerden, şairlerden, muhaddislerden, dâhilerden, nahivcilerden sayılmıştır".⁵

1.1.6.4. Şiir

Ebû'l-Esved Ed-Düelî, Sadr'ul-İslam ve Emevi dönemi şairlerinden sayılmaktadır. Şiiri sonraki bölümlerde detaylı bir şekilde işleyeceğiz.

¹ Hamevî, Yakût, *Mu'cem'ül-üdeba İrşad'ül-erib İla Ma'rifet'il-edib*, thk. İhsan Abbas, Dar'ül-garbi'l-İslamî, Beyrut 1993, 1.baskı, IV, s. 1467.

² İbnü'l-Asakir, *Tarih'u Medineti Dımaşk*, Dar'ül-fıkr, XXV, s. 190.

³ ez-Zehebî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A'lami'n-nübelâ*, Dar'ül-mearif, II, s. 31.

⁴ el-İsfahanî, *age*, XI, s. 201.

⁵ el-İsfahanî, *age*, XI, s. 201.

⁵ el-İsfahanî, *age*, XI, s. 217.

1.2. Siyasi Hayatı

1.2.1. Basra'ya Hicret Etmesi:

Ebû'l-Esved ed-Düelî, Ömer b. Hattâb zamanında Basra'ya hicret etti, orada kaldı ve kendi ismi ile ona bir mescit inşa edildi.¹ Ne zaman hicret ettiği konusunda kesin bir tarih belirtilmemiştir. Ancak Ebû'l-Esved Hicretin 8.yılında rivayet ettiği bir hadisinden dolayı, onun hicretin 8. Yılından sonra Basra'ya gittiğini söylenebilir.² Neden Basra'ya hicret ettiği konusuna gelince; tarihçilerden bize kesin bir bilgi ulaşmamıştır. Ancak o dönemde halife olan Ömer b. Hattâb'ın siyasetine baktığımız zaman, hicret sebebini anlayabiliriz. Ömer b. Hattâb'ın getirdiği siyaset ise; güneyde Aden körfezinden en kuzeye kadar olan Arap ordularını toplamak, Şam ve Irak'ı bu birlik altına sokmaktır.³ Dolayısı ile Hz. Ömer bu fethedilen yerlere sahabeleri göndermek istiyordu. İkinci bir sebep ise; o zamanlarda ülkeler fethedilirken, Arap yarımadasından daha iyi imkânlarla sahip olduklarından Arap halkları oraya göç etmek ve daha iyi şartlar altında yaşamak istiyorlardı. Irak ise o zamanlar iyi imkânları olan bir ülke konumundaydı.⁴ Ancak bunlar genel sebeplerdir. Ebû'l-Esved'in Basra'ya gitmesinin özel sebeplerinin olduğu da söylenmiştir. Bazı âlimlere göre Hz. Ömer onu Basra'ya gönderdi ve onu oraya vali olarak atadı.⁵ Bir diğer âlime göre Basra halkına İ'râb'ı (Gramer kurallarını) öğretmek için gönderilmişti.⁶

1.2.2. Ali b. Ebi Talip Döneminde Ebû'l-Esved Ed-Düelî

Ebû'l-Esved'in Ali b. Ebî Talib döneminde büyük bir rolü vardır. Özellikle de bu dönemde olan savaşlarda büyük görevleri bulunmaktadır. Bu dönemde Basra'da hâkim (kadı) iken Cemel savaşında aracı görevini üstlenmiştir.⁷ Sıffin

¹ Merzubanî, Ebu Ubeydullah Muhammed b. İmran, *Mu'cem'uş-Şuara*, Dar'us-Sadîr, Beyrut 2005, s. 94.

² el-İsfahanî, , *Kitabu'l-Eğani*, XII, s. 300.

³ Heykel, Muhammed Hüseyin, *el-Faruk'u Ömer*, Dar'ul-mearif, s. 200.

⁴ Ali, Salih, *Tanzimat'ül-ictimaiyye ve'l-iktisadiyye Fi'l-Basra Fi'l-Karni'l-Evveli li'l-hicreti*, Dar'ul-mearif, s. 50

⁵ el-Askalanî, İbnü'l-Hacer, *el-İsabe fi Temyizi's-sahabe*, Matba'atu's-saade, II, s. 241.

⁶ el-Kıftî, Cemaluddin Ebu'l-Hasan Ali b. Yusuf, *İnbahu'r-ruvât Ala Enbahi'n-nühat*, I, s. 16.

⁷ Ali, Salih, *Tanzimat'ül-ictimaiyye ve'l-iktisadiyye Fi'l-Basra Fi'l-karni'l-evveli Li'l-hicreti*, s. 291.

savaşındaki rolüne gelince, çoğu âlimler onun bu savaşa katıldığını ve Ebu Musa el-Eş'ari'nin hakem olarak tayin edilmemesi konusunda Hz. Ali'ye tavsiyede bulunduğunu söylemektedirler.¹ Sıffin savaşı bittikten sonra Hariciler ortaya çıktı. Rivayete göre İbn Abbas'ın haricilerle savaşmak için gönderdiği ordunun başında Ebû'l-Esved vardı.² Ancak hariciler ile olan bu savaşın detayı ile ilgili geniş bir bilgi bulunmamaktadır. Ali b. Ebi Tâlib vefat ettikten sonra da Ebû'l-Esved Ed-Düelî ona bağlı kalmış, inancını ve akidesini cesur bir şekilde savunmuştur. Öyle ki Basra'da Beni Kuşeyr kabilesine gittiğinde Hz. Ali'ye ve oğluna olan sevgisinden dolayı onu taşarlardı.³

Ebû'l-Esved, Hz. Ali dönemine kadar tanınmamış olup bu dönemde meşhur oldu. Hz. Ali taraftarlarından olup onunla beraber Sıffin savaşına katıldı. Muaviye dönemine kadar yaşadı ancak Emevi yönetimini benimsemediğinden onları övmediği gibi aleyhlerinde de konuşmadı.⁴

1.2.3. Emevi Döneminde Ebû'l-Esved Ed-Düelî

Emevi döneminde siyasi ve içtimaî hayat tamamıyla değişti. Özellikle de sürgüne gönderilmekle tehdit edilen Şialar bu değişimden en çok nasibini alanlardı. Ebû'l-Esved de bu tehdit edilenlerden biri olup bunun uzantısı olarak görevinden trajik bir şekilde uzaklaştırıldı.⁵

¹ Hamevi, Yakut, *Mu'cem'ul-üdeba İrşad'ül-erib ila Ma'rifet'il-edib*, Dar'ul-garbi'l-İslami, Beyrut ty, II, s. 1471.

² İsfahani, , *Kitabu'l-eğani*, XI, s. 116.

³ es-Seyrafi, Ebu Said al-Hasan b. Abdullah, *Ahbar'un-nahviyyin'el-Basriyyin*, Mustafa Babi'l-Halabi Matbaası, Mısır ty, s. 11.

⁴ Ferruh, Ömer, *Tarih'ül-edebi'l-Arabi*, Dar'ül-ilm li'l-melayin, Beyrut 1981, 4.Baskı, I, s. 348.

⁵ Hasan, Ali İbrahim, *et-Tarih'ul-İslami'l-am, Maktabat'u-nahdat'il-Misriyyah*, s. 367.

BÖLÜM 2: ZÜHD ŞİİRİ

2.1. Zühd nedir?

Zühd, sözlükte "dünyaya olan hırsın ve arzunun zıt anlamı" manasındadır.¹ Bir şeye meyletmeyi terk etmektir. "ez-Zuhd, ez-zehâde" (الزهد و الزهادة) kelimesi "bir rahatsızlık sonucu bir şeyden yüz çevirmek manasına da gelmektedir.² الزهد kökünden olan المزهد "az mülke sahip" olan demektir. Peygamberimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur: "أفضل الناس مُؤْمِنٌ مُزْهَدٌ" "insanların en faziletlisi mülkü az olanıdır".³

İstılahtaki anlamı ise; günden uzak durmak, ihtiyaç fazlasını almamak, Allah'tan alıkoyan şeyleri terk etmek ve yüz çevirmek, ahirette rahat etmek için dünyadaki rahatlığı bırakmaktır. Kanaat ile yakın manalarda olsalar da kanaatten daha geniş anlamı vardır. Kanaat orta yolda olmayı gerektirir, zühd ise korkmayı, helal olan şeylerden dahi kaçınmayı ve şehveti bastırmayı gerektirir.⁴

Abdülhakim Hasan da zühdü şöyle açıklamaktadır: Arap dilindeki anlamı bir şeyi arzu etmemek onu istememektir. Konusu ise sadece dünyada olan bir şeyi istememektir. Kendini ibadete veren ve dünya lezzetlerini terk eden kişiye 'dünyada zahit oldu' denilir.⁵ İbn Haldun ise zühd ve tasavvuf hakkında şöyle demektedir: "Bu yol Sahabilerin, tabiilerin ve onlardan sonra gelenlerin üzerinde olduğu hak ve hidayet yoludur. Bunun aslı ise, ibadet üzerine devam etmek, Allah'tan meşgul eden her yoldan uzaklaşmak, dünyanın güzelliklerini ve süslerinden yüz çevirmektir".⁶ Peygamber efendimiz de kendisine 'zühd nedir?' diye sorulduğunda şöyle buyurmuştur: "Dünyadaki zühd, helali haram

¹ İbn Manzur, Muhammed b. Mukrim, *Lisan'ul-Arab*, Zühd maddesi.

² Mecme'u'l-luğati'l-Arabiyya, *Mu'cem'ul-Vasit*, Zühd maddesi.

³ Er-Râzi, Ebu Bekir b. Abdulkadir, *Muhtaru's-sihah*, Zühd Maddesi.

⁴ Şeyhânî, Muhammed, *et-Terbiyet'ur-ruhiyyah Beyne's-sufiyyin ve's-selefiyyin*, Dar'ul-kuteybe, s.155.

⁵ Hassan, Abdülhakim, *et-Tasavvuf fi's-ş-ri'l-Arabi; Neşetuhu ve Tetevvuruhi Hatta Karni's-salis'il-hicri*, Makabat'ul-Anclu al-Mısriyyah, s. 24.

⁶ İbn Haldun, Muhammed b. Abdurrahman, *Mukaddime*, Mustafa Yayınevi, s. 467.

kılmak, malları kaybetmek değildir, dünyada zahit olmak, elinde olan şeyin Allah'ın elinde olan şeylerden daha güvenilir olmamasıdır.”¹ Bu hadisten de anlaşılacağı gibi zühd, mümin kişinin dünyadan tam bir şekilde kopması değil, dünya ve ahiret maslahatları arasında dengeli olmasıdır.

2.2. Cahiliye Dönemi Zühd Şiiri:

Zühd şiirinin kökleri Hz. Peygamber'in gönderilişinden çok öncesine dayanmaktadır. İbrahim (a.s) zamanında Allah'ı birleyip, Allah ile kendi aralarına hiçbir vasıta (aracı) koymayan ve kendilerine 'Muvahhidun' veya 'Mutahannifun' denilen ve İbrahim (a.s)'ın dinine mensup olan insanlar vardı. Bu insanlar, İbrahim (a.s.) peygamber olarak gönderildiğinde diğer bütün batıl dinleri bırakarak hanif² dini olan İbrahim (a.s.)'ın dinine tutundular. Bu kişilerin içinde nefisleri ile mücadele edenler, dünyada zahid olanlar, tasavvuf elbisesine bürünenler vardı. Bunların başında peygamberimizin ilk eşi olan Hz. Hatice'nin amcası olan Varaka b. Nevfel, Abdullah b. Cahş, Ömer b. Hattab'ın amcaoğlu Zeyd b. Amr vardı.³

Cahiliye dönemi şiirlerinin kaside yapısı ve şiir türleri, İslam dönemi çoğu şiir sanatlarının kaynağı konumundadır. Bunlar Medh (Övme), Fahr (Övünme), Hamaset, Zühd, mersiye, Hiciv (yermek) ve vasıf gibi şiir türleridir. Dolayısıyla Zühd şiiri de cahiliye dönemi işlenen şiirlerden bir tanesidir.⁴

Araplar, Cahiliye döneminde farklı dinler tanımış olan bir ümmetti. Neredeyse her kabilenin bir ilahı vardı. Bazen birkaç kabilenin ortak ilahı olurdu. Güneşe, aya, cinlere, meleklerle tapanlar vardı. Ancak Araplar üzerinde en büyük etkiyi bırakan dinler Yahudilik ve Hristiyanlıktı. Bu iki din Arap yarımadasının çoğu bölgelerinde yayıldı.⁵

¹ İbn Mace, Sünen İbn Mace, II, s. 1773.

² Hanif dini: Putları ve her türlü şirki reddetmek, mensubu bulundukları kavmin yanlış âdet ve inançlarına karşı çıkan din demektir. Bkz. Şaban Kuzgun, “Hanîf”, *DİA*, XVI, s. 38.

³ Hassan, Abdulhakim, *et-Tasavvuf fi'ş-ş-ri'l-Arabi*; Neşetuhu ve Tatavvuru Hattâ Karnî's-salis'il-hicri, Mısır ty, s. 29.

⁴ Nallino, Carlo, *Tarih'ul-adab'il-Arabiyyah Min'el-Cahiliyyeti Hattâ Asri Beni Ümeyye*, Dâru'l-meârif, s. 94.

⁵ Hassan, Abdulhakim, *et-Tasavvuf fi'ş-ş-ri'l-Arabi* s. 28.

Bütün bu farklı dinlerin kendi aralarında olan dini mücadele ve çatışmasının, İbrahim (as.)'ın dinine bağlanmaya iten yeni bir din eğilimine büyük bir etkisi oldu. Bu eğilimin sahipleri yalnız Allah'a kulluk ettiler, putlara tapmaktan kaçındılar, kabirden, hesaptan, ahiretten ve cezadan konuşmaya başladılar. Bütün bunları, onların o dönemde yazdıkları şiirlerden anlıyoruz. Cahiliye dönemi şiirlerini incelediğimizde bu dini eğilimin varlığını net bir şekilde görürüz. Bu şiirlerde, hayat, ölüm, tekrar dirilme, kabir ve gayb olmak üzere birçok farklı konu işlenmiştir.¹

Bu dönemin Hanif şairlerinden birisi Hatice'nin amcası Varaka b. Nevfel'dir. Varaka, Cahiliye döneminde putlara tapmaktan uzak duran, cahiliye ehlinin kestiği hayvanları yemeyenlerdir. Varaka'nın işlemiş olduğu şiir türü dini anlamdaki zühd konusudur. Bu dönemin diğer Hanif şairlerinden birisi de Zeyd b. Amr b. Nefil'dir.²

Bu dönemin önemli isimlerinden biri de Ümeyye b. Ebi's-Salt'tır. Şiir konusunda çeşitliliği en çok olan, şiiri ile en çok ön plana çıkan şairlerden sayılıyor. Dindar ve abid olmakla biliniyordu. Dünyada zahit olmayı tercih ederdi. Şiirlerinde cennet ve cehennem konuları işledi. İçkiyi kendisine haram kılanlardandı.³ Abdulhakim Hassan, Ümeyye'nin şiirlerini iki kısma ayırmaktadır: İlk kısım Duygusal-dünyevi şiirlerdir. Bu şiirlerde diğer şairlerin de işlediği övme, yerme, övünme gibi konuları işlemiştir. İkinci kısım ise; ruhsal-dini şiirlerdir. Bu şiirlerde inanç konuları ve insanın dünya ve ahiret ile ilgili konularını işlemiştir.⁴

Dini şiirler sadece Hanif şairlerinin işlediği bir konu değildi. Aynı zamanda Cahiliye şairlerin de şiirlerinde ele aldığı bir konuydu. Cahiliye şairlerinin konularının arasında dini şiirler de vardır. Ancak az veya çok olması o şairin dinî kültüre ne kadar bağlı olduğuna ve semavi dinleri ne kadar incelediğine bağlıydı. Bazı cahiliye şairleri Hristiyan inançları ve mezheplerini incelerdi. Bu

¹ Hassan, Abdulhakim, et-Tasavvuf fi's-Şi'ri'l-Arabi s. 28.

² İbn Kuteybe, Muhammed Abdullah b. Muslim, *el-mearif*, thk. Servet Ukkâş, 4.baskı, Dar'ul-mearif, Mısır ty, s. 59-60.

³ Zaydan, Corci, *Tarih'ul-Adab'il-lugat'il-Arabiyyah*, Hilal Matbaası, s. 138.

⁴ Hassan, Abdulhakim, et-Tasavvuf fi's-Şi'ri'l-Arabi s. 117.

şairlerden birisi Adiy b. Zeyd'dir. İbadet ve inançla ilgili birçok şiiri bulunan Adiy b. Zeyd, geniş dini kültüre sahip bir Hristiyandı. Sadece dindar olmayıp aynı zamanda bir vaizdi. Adiy'nin şiirlerinin çoğu zühd ile ilgiliydi. İçinde bulundukları saraylar ve binalara ve dünya hayatına dalmış olmalarına rağmen İnsanları dünya hayatından uzaklaştırmaya, her canlının sonunun ölüm olduğunu hatırlatmaya çalışıyordu.¹

Cahiliye şairlerinden olup zühd şiirini işleyen bir diğer şair ise; Lebid'dir. Zühd manalarının ortaya çıktığı hikmet ile ilgili şiirleri vardır. Lebid, şiirini "tabiatüstü şiir" olarak isimlendirdi. Allah'a Mutlak bir iman ile inanıyor ve ona tevekkül ediyordu. Lebid'i vaaz şiirlerinin kurucusu olarak dahi görebiliriz.²

Lebid'in şiirlerinden birisi şu şekildedir:

أَرَى النَّاسَ لَا يَدْرُونَ مَا قَدْرُ أَمْرِهِمْ بلى: كُلُّ ذِي لُبٍّ إِلَى اللَّهِ وَاسِلٌ
أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ وَكُلُّ نَعِيمٍ لَا مَحَالَةَ زَائِلٌ³

İnsanların işlerinin değerini bilmediklerini görüyorum,
Elbette; her kalp sahibi Allah'a muhtaçtır.

Uyanın! Allah dışındaki her şey batıldır.
Ve her nimet şüphesiz zaildir.

Ruhâni manâlar ve Allah'a iman konusunun bu şiirinde açık bir şekilde görülmesi mümkündür. İnsanın yeryüzünde sınındığını ve burada kalıcı olmadığını vurgulamaktadır. Yaptıkları ve oturdukları binaların ve sarayların insanın öldükten sonra geride kalacağını ve onları başka insanların kullanacağı ifade edilmektedir. Ancak insan için faydalı olanın dünyayı bırakması, Allah'tan

¹ el-Umrî, *Eş-Şuerau'l-hunefa*, Dar'ul-meârif, Mısır ty, s. 137.

² Hassan, Abdulkakim, *et-Tasavvufi'ş-şiri'l-Arabi*, s. 101.

³ Abbas, İhsan, *Şerh Divan Lebid b. Rebia el-Amiri*, Küveyt 1962, s. 255.

korkması ve ibadet etmesi gerektiğini önemsemektedir. Bazı şiirlerini incelediğimizde yeniden dirilme, hesap, ceza, dünyayı küçümseme gibi İslam inancına çok yakın olan dini konuları işlediğini görebiliyoruz.¹

Lebîd hakkında önemli çalışması olan Abdurrahman Özdemir, Lebid'in şiirlerinde komşuya ikramda bulunmak, cömertlik ve buna benzer dini değerleri işlediğini belirtmektedir: "Lebid 'in fakir fukara ve komşulara ikramda bulunmaya ne derece düşkün olduğunu, şaheseri konumundaki *Muallakâs*ında (52/73-77) şu sözlerle dile getirir:

Nice Kumar devesini kesmeye çağırdım nedimlerimi
Fal oklarıyla ki diğerine benzer her birinin biçimi.

Onlarla olur davetim kısır veya yavrulu deve için,
Derim: Bütün komşulara teker teker etini tevzi edin.

Konuk ve yakın komşu adına kim varsa onların tamamı,
Toprağı münbit Tebâle'ye inmiş kıldılar ortamı.

Hanemin İplerine sığınır fakir ve zayıf düşmüş herkes,
Bir belâzede gibi; eprimiş esvabı kısa, kendisi bîkes.

Karşılıklı eserken rüzgârlar, karnı doyurulur fakirin,
Yetimleri de nasiplenir uzayan kollarından nehrin".²

Özdemir, Lebîd'in ileri yaşlarda Müslüman olduğu için İslamî dönem şiirlerinin bir elin parmaklarını geçmediğini, Hz. Ömer'in valisi aracılığıyla kendisinden şiir

¹ Abbas, İhsan, *Şerh Divan Lebid b. Rebia el-Amiri*, 1962, s.256

² Özdemir, Abdurrahman, *Eski Arap Şiirinin Zirve İsimlerinden Biri Lebîd b. Rabîa el-Âmirî ve Divanı*, Araştırma Yayınları, Ankara 2007, s. 115.

talebinde bulunulmasına Bakara Sûresini yazarak cevap verdiğini ve bununla İslamî umdeleri Kur'an kadar belîğ anlatacak bir başka ifadenin olmayacağını vurgulamak istediğinin altını çizmektedir. ¹

2.3. Sadru'l-İslam Döneminde Zühd Şiiri

2.3.1. Sadru'l-İslam Döneminde Zühd Şiirinin Ana Temaları

İslam'ın gelişi Arap yarımadasında akidevî ve fikri bir inkılap gerçekleştirmiştir. Özel olarak bu bölgede genel olarak da dünyada tarihin akışını değiştirmiştir. Bu dönemdeki zühd şiiri, Hz. Peygamber'e gönderilen dini ve ona gönderilen Kur'an-ı Kerim'i temsil etmektedir. Kur'an-ı Kerim üslubu, belagati ve fesahati ile insanları büyülemiştir. Müslümanlar Kur'an'a ve bu dine iman etmiş, emrettiklerini yapıp yasakladıklarından da sakınmıştır. Dünya ve Ahiretteki düsturları Kur'an olmuştur.

Kur'anı-Kerim, ibadet ve iman ile birlikte insanları zühde davet etti. Eğlenceden, şehvetten uzaklaşmalarını ve dünyaya olan önemlerini azaltmalarını ve Ahirete yönelmek için Allah'a hakkıyla kulluk etmelerini istedi. Dünyanın güzelliklerinin, süslerinin aldatıcı olduğunu tasvir etti. ²

Hz. Peygamber (a.s.), her konuda olduğu gibi zühd konusunda da öncü olmuş ve bir zühd modeli olarak görülmüştür. Çünkü onun hayatı Kur'an'ı Kerim de olan hükümlere bir örnektir. Hz. Aişe 'ye Onun ahlakı sorulunca "Onun ahlakı Kur'an'dı. O, Kur'an'ın razı olduğuna razı olur, Kur'an'ın kızdığına da kızardı" dedi. ³ Onun hem kavli hem de fiili sünneti, zühdün ve tasavvufun başlangıcıydı. Hz. Peygamber'in bu okulundan yetişen ilk nesil ise sahabe neslidir. Onların da düsturları Kur'an, önderleri Allah'ın Resulüydü. Suffe ehli buna örnek verebileceğimiz en güzel örnektir. Sahabeler, kalpleri Allah'ın

¹ Özdemir, Abdurrahman, *Eski Arap Şiirinin Zirve İsimlerinden Biri Lebîd b. Rabîa el-Âmirî ve Divanı*, s. 136.

² Şeyhanî, Muhammed, *et-Terbiyet'us-ruhiyyah Beyne's-sufiyyin ve's-selefiyyin* Dar'ul-kuteybe, s. 83

³ İbn Kesir, İsmail b. Ömer, *el-Bidaya ve'n-nihaye*, Beyt'ül-efkar'id-devliyye, VI, s.35

sevgisi ile dolduğunda, Allah'ın sevabı ve büyüklüğü karşısında dünyayı küçümsediklerinde nefislerini ve canları şehit olarak feda ettiler, malları ve sahip oldukları her şey ile Allah yolunda cihat ettiler. İhlaslı doğru ve manevi terbiyenin zirvesini dört halifede, büyük sahabilerin sözlerinde fillerinde görebiliyoruz. ¹

Bu dönemdeki şiir de bu güzel yoldan bağımsız değildi. Şairler İslam'ı ve Müslümanlığı savunmak için savaşlarda ve seriyyelerde Müslümanlara eşlik ettiler. Kur'an'ın onların nefislerine olan etkisi sadece dini ve inanç bağlamında değil, aynı zamanda fesahate, belagate ve edebe olan ilgileri bağlamında da etki etti. Kur'an, onların nefislerine dokundu, akıllarına hitap etti. Şiirlerinde Kur'an ve sünnete çağırdılar, takva ve ibadete teşvik ettiler, tevekkül, Allah'a İman, kaza, kader, dünyayı kötüleme konularını işlediler.

Bazı sahabeler de Peygamber Efendimizden duyduğu hadisleri şiirlere, beyitlere döküyordu. Rivayet edildiğine göre; Temim heyetinin başkanı olan Kays b. Asım Hz. Peygamber (a.s.)'e giderek "Bize nasihat et Ey Allah'ın Resulü" dedi. Hz. Peygamber de (a.s) onlara nasihat etti. Kays: "Kim bunu nazm ederse (şiir haline getirirse) övüneceğimiz bir hale gelir" deyince Salsal : "Ben şiir haline getiririm" dedi ve Hz. Peygamberin Allah'a imana davet eden, takvaya ve bolca sâlih amele davet eden bu nasihatlerini şiir haline getirdi. ²

Zühd şairleri, şiirlerinde namaza, duaya, Allah'tan bağışlanma dilemeye teşvik ediyorlardı. Yazdığı beyitler ile takvaya ve ibadete davet eden ve İslam ilkelerini kalplerde sağlamlaştırmak için çalışanlardan biri de Ali b. Ebi Talib'tir. Bu beyitte farz namazlara ek olarak boş vakitlerin değerlendirilmesi için nafie namazların kılınmasını nasihat etti:

هَذَا كُنْتُ فَارِغًا مُسْتَرِجًا³ اِعْتَمِمْ رُكْعَتَيْنِ زُلْفَى إِلَى اللَّ

¹ Razi, Ahmet, *Şi'ru'z-zuhdi Fi Asri'l-Emevi*, s. 21.

² Hamid, Abdullah, *Şi'ru'd-davet'il-islamiyyeti Fi Ahdi'n-Nübüvveti ve'l-Hulefai'r-Raşidin*, İlmi Fakülteler ve Enstitüler Başkanlığı Yayınları s. 529.

³ Ebu Talib, Ali b. , *Divanu Ali b. Ebi Talib*, thk. Abdulaziz Kerem, 1988, s. 45.

Rahat isen ve vaktin boş ise,
Allah için iki rekât kılarak vakti değerlendir.

Nefislerini İslam dinine hizmet için adayan, İslam Dininin manalarını beyitlerde canlandıranlardan biri de Nabiga al-Ca'dî'dir. Beyitlerindeki manaların ana unsuru Kur'an-ı Kerimdir. Uzun bir şiirinde Rabbani mucizelerden bahsetmesi de onun kaynağının Kur'an-ı Kerim ve Kur'an-ı Kerim'den çıkardığı manalar olduğu anlaşılıyor. Bir çok şiirinde güzelce ibadet etmeye ve takvaya davet ediyor:¹

الْحَمْدُ لِلَّهِ لَا شَرِيكَ لَهُ مَنْ لَمْ يَقُلْهَا فَتَنَفُسُهُ ظِلْمًا²

Ortağı olmayan Allah'a hamdolsun

Bunu söylemeyen nefsine zalimdir.

Tevekküle davet eden ilk İslam dönemi şairlerinden biri de Abdullah b. Bedil al-Huzai'dir. Her şeyin Allah'ın elinde olduğunu, bundan dolayı da yapılması gerekenin zamanın geçmesine sabredilmesi olduğuna inanıyor:

لَمْ يَبْقَ إِلَّا الصَّبْرُ وَالتَّوَكُّلُ ثُمَّ التَّمَشِّي فِي الرَّعِيلِ الْأَوَّلِ

Sabır ve tevekkülden başka elden ne gelir

Sonra ilk öncülerin (sahabe, abitler ve zahitler) yolunda yürümektir.³

Dırar b. Ezber gibi bazı şairler de şiirlerinde Allah'a yakarışlarını, ona tevekkül ettiklerini, nefislerini ona teslim ettiklerini ve ölmeden öne günahlarını

¹ Dayf, Şevki, *Tarih'ul-Edeb'il-Arabi Al-Asr'ul-İslami*, Dar'ul Meârif, Mısır, s. 104-105.

² Al-Ca'dî, Nabiga, *Divan Nabiga al-Ca'di*, Mekteb'ul-İslami, Şam ty, s. 132.

³ İbnu'l-Esir, İzzuddin, *Üsdü'l-ğabe fi Ma'rife's-Sahabe*, İsmailiyyat Yayınları, III, s. 134.

bağışlanmasını işliyorlar:

عَلَيْكَ رَبِّي فِي الْأُمُورِ الْمُتَكَلِّفِ
إِغْفِرْ ذُنُوبِي إِنْ دَنَا مِنِّي الْأَجَلُ¹

Ey rabbim bütün işlerimi sana bıraktım

Ecelim yaklaştığı anda günahlarımı bağışla

Bu dönemde, mal-mülk toplamak insanların bir gayesi değildi. Çünkü asıl mutluluğun bu olmadığını biliyorlardı. Gerçek saadetin takvada olduğunu düşünüyorlardı. Şu beyitte İslam dönemi Muhadram şairlerden Hutay, insanları asıl kaynağından gerçek mutluluğu elde etmelerine davet ediyor:

وَلَسْتُ أَرَى السَّعَادَةَ جَمْعَ مَالٍ
وَلَكِنَّ التَّقِيَّ هُوَ السَّعِيدُ.²

Ben mutluluğu mal-mülk toplama da görmedim,

Ancak mutlu olan (Allah'tan) korkandır.

Sonuç olarak, İslamiyet'in başlarındaki zühd akımı dini bir akım veya mezhebi cereyan eden bir akım değildi. Sosyal düzenin bir parçasıydı. Kaynağı din olan, özünü Kur'an ve Hadisten alan kişisel bir eğilimdi. Dolayısıyla Hz. Peygamber zamanında ve dört halife zamanındaki zühd şiiri, Kur'an'ın çizdiği daireden asla çıkmamıştır. Kur'an'ın çizdiği daire; dünya ve ahirette mutluluğu elde etmek, iki hayata da uygun olan kişiliği oluşturmaktır. Ancak Hz. Osman'ın şehit edilışinden ve büyük fitnelerin ortaya çıkmasından sonra, fitnelerden uzak durmak için bir kenara çekilip abid veya zahid olmayı seçenlerin sayısı arttı. Bu

¹Hamid, Abdullah, *Şi'ru'd-davet'il-İslamiyyeti Fi Ahdi'n-nübüvveti ve'l-Hulefai'r-Raşidins.* s. 87.

²Hamid, Abdullah, *Şi'ru'd-davet'il-İslamiyyeti Fi Ahdi'n-nübüvveti ve'l-Hulefai'r-Raşidin,* s. 518.

artış şiirlerdeki zühd kavramlarının da artmasına vesile oldu.¹

2.3.2. Sadru'l-İslam Döneminde Zühd Şiirinin En Önemli Şairleri

2.3.2.1. Ali b. Ebi Talib (ö. 40/h.)

Ali b. Ebi Tâlib Hulefa-i Raşidin'in dördüncüsüdür. İbadet, takva ve zühd okulunun kurucularından sayılmaktadır. Zühd, onun hayatının ilkesi ve temelidir. İslam ahlakını Hz. Peygamber'in bizzat kendisinden almıştır. Dolayısı ile onu zahit yapacak olan İslami bir hayata sahip olması gayet doğaldır. Şairliğine gelince şiirlerinin toplandığı bir divanı vardır. Bu şiirleri takva, ibadet, güzel ahlak gibi yüce değerler içerir.²

Mahmut Abbas Akkad (ö.1964), İmam Ali hakkında şöyle söylemektedir: "Dünya lezzetlerine karşı Ali'den daha zahit olanını kimse tanımamıştır. Müminlerin emiri olmasına rağmen buğday yerdi."³

İmam Ali'nin en çok üzerinde durduğu konulardan biri dünyayı küçümsemek ve dünya lezzetlerini terk etmektir. Bu konu ile ilgili en meşhur beyitleri şunlardır:

لَيْسَ لِلدُّنْيَا ثُبُوتٌ	إِنَّمَا الدُّنْيَا فَنَاءٌ
نَسَجَتْهُ الْعَنْكَبُوتُ	إِنَّمَا الدُّنْيَا كَبَيْتٌ
أَيُّهَا الطَّالِبُ قَوْتُ	وَلَقَدْ يَكْفِيكَ مِنْهَا
كُلُّ مَنْ فِيهَا يَمُوتُ ⁴	وَلَعُمْرِي عَنْ قَلِيلٍ

Şüphesiz Dünya fanidir

dünyanın kalıcılığı yoktur

¹ Behcet, Mücahit Mustafa, *et-Teyyar'ul-İslami Fi Şi'ri Asr'il-Abbasi'l-evvel*, Dini İşler ve Vakıflar Bakanlığı Yayınları, Bağdat ty, s. 157.

² Kamhiyye, Cabir, *Edeb'ul-Hulefai'r-Raşidîn*, Dar'ul-kütüb'ül-İslamiyye, s. 23.

³ Akkad, mahmut Abbas, *Abkeriyyet'ul-İmam'il-Ali*, Dar'ul-kitab'il-lübnani, Beyrut ty, s. 23.

⁴ Talib, Ali b, Divanı Ali b. Ebî Talib, s. 30.

Şüphesiz dünya, örümceğin yaptığı ev gibidir
Ey rızık isteyen, sana yeterdir dünyada olan azık
Az olan ömrüme yemin olsun ki oradaki herkes ölür.

2.3.2.2. Nabiğa al-Ca'di:

Nâbiğa, hem Cahiliye döneminde hem de İslami dönemde yaşamış ve her iki dönemde de eserler ortaya koymuştur.

Onun cahiliye dönemindeki yaşantısı ile ilgili olarak, cahili gelenekleri sorguladığı, içkiden uzak durduğu, fal oklarını ve putları terk ettiği, Hz. İbrahim'in dininden bahsettiği, oruç tutup tövbe ettiği nakledilmektedir.¹ Cahiliye döneminde söylediği şu beyit de buna işaret etmektedir:

الْحَمْدُ لِلَّهِ لَا شَرِيكَ لَهُ مَنْ لَمْ يَقُلْهَا فَتَنَفُسُهُ ظَلَمًا

Hamd Allah'ındır, yoktur Onun ortağı

Kim bunu söylemezse zulmetmiş olur nefesine

Nâbiğa'nın Müslüman oluşu, hicri 9. yılda kavminden bir heyetin başında Hz. Peygamber'e gelmesiyle gerçekleşmiştir.²

el-İsfahanî, *Kitâbu'l Eğânî*'de bu olayı Nâbiğâ'nın dilinden şöyle rivayet etmektedir:

"Nebi (a.s.)'a şu şiiri okudum ve bu onun hoşuna gitti:

بَلَّغْنَا السَّمَاءَ مَجْدُنَا وَجُدُونَا
وَإِنَّا لَتَبْنِي فَوْقَ ذَلِكَ مَظْهَرًا

¹ el-İsfahanî, *age.* s. 9.

² en-Nâbiğa, Ahmet Hasan Besbah, *Asruhû, Hayâtuhû ve Şi'ruhû*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiye, Beyrut 1994, s. 34.

Göklere ulaştı bizim şanımız şerefimiz!

(Ama yetmez!) Biz bununda ötesinde bir mazhariyet isteriz!

Bunun üzerine Hz. Peygamber (a.s.) : "Bu mazhariyet nerededir? Ebû Leylâ!" dedi. Ben de "cennet" dedim, bana "İnşallah de!" dedi ben de "inşallah" dedim.¹

Nâbiğâ'nın Hz. Peygamber ile görüşmesiyle ilgili olarak onun aşağıdaki şu beyitleri Peygamber'e okuduğu ve sonrasında da Nebi (a.s.)'ın ona: " Allah ağzının (sağlığını) bozmasın!" (لا يفيض الله فاك) dediği ve kalan ömründe ağzından tek bir dişin bile eksilmediği rivayet edilmektedir.²

ولا خَيْرَ في حُلْمٍ إذا لم تَكُنْ له بَوادِرُ تحمي صفوه أن يكدر
ولا خَيْرَ في جَمَلٍ إذا لم يكن له حلِيمٌ إذا ما أورد الأمر أصدر

¹ el- İsfahanî, *age*. s. 9.

² İbn Kuteybe, *age*. s. 289.

BÖLÜM 3: EMEVİ DÖNEMİ ZÜHD ŞİİRİ

Şiirin gönüllere olan etkisi ve devlette yer edindiği konum itibariyle, Emevi döneminde olduğu kadar hiçbir dönemde ön plana çıkmamıştır. Emevilerin tabiatı ve bu dönemdeki siyasi olaylar nedeniyle bunda şaşılacak bir durum yoktur. Bunun başlıca sebepleri de; kabilelerin milliyetçilik nedeniyle ayrışmaları, Emevi devletinin bolluk içinde olması, Emevi devletinin Arapça dilini ihya etmek istemesi ve şiire olan ilgisi, Basra ve Kûfe'deki edebi akımlardır.

Emevi devleti şiirinin özellikleri ise şunlardır: yabancı kelimelerden arınmış olması, Teşbibin¹ çokça kullanılması, şairlerin birbirlerini hicvetmesi, kölelerin şiirde ortaya çıkmaları ve içkiyi betimlemeleridir.²

3.1. Emevi Dönemi Zühd Şiirinin Etkenleri:

3.1.1. Dini Etkenler:

Kur'an- Kerim çoğu sure ve ayetlerinde insanları zahid olmaya, Allah'a tevekkül etmeye, geçici olan dünyaya meyil edilmemesine davet ediyor. Bu ayet ve surelerin İslamin ilk öncüleri olan sahabilerden birçok zahidin ortaya çıkmasına çok büyük etkisi vardır. Namaz kılıp, oruç tutup nefsini tezkiye etmeyen, zikreden bir kalbe sahip olmayan ve ihlası, mütevazılığı ve zühdü tanımayan Müslüman, sadece şekil olarak Müslüman olur.³

Kur'an bu yönüyle, sahabilerde bıraktığı etkiyi, tabiîne ve onlardan sonraki nesle de bırakmıştır. Hasan Basri, cehennemden bahsederken ve onu nitelendirirken, onu görüyormuşçasına anlattığı rivayet olunmuştur. ⁴

Sünnet, Kur'an-ı Kerimin ameli uygulaması olduğundan Hz. Peygamber (a.s.)

¹ Teşbib: Kasidenin giriş bölümüdür. Genelde bir gazel gibi âşıkane duygulardan bahseder. Aşk dışında herhangi bir konu işlenmişse teşbib adını alarak işlediği konuya göre kaside özel bir adla anılır. Nesib veya teşbib ortalama on beş-yirmi beyit uzunluğunda olur. Bkz. İskender Pala, "Kaside", *DİA*, XXIV, s. 565.

² Curci Zeydan, *Tarihü'l-adabi'l-lugati'l-Arabiyya*, Darü'l-hilal, I, s. 230-238.

³ Şeyhanî, Muhammed, *et-Terbiyet'us-ruhiyyah Beyne's-sufiyyin ve's-selefiyyin*, s. 29.

⁴ Behcet, Mücahit Mustafa, *et-Teyyar'ul-İslami Fi Şi'ri Asr'il-Abbasi'l-evvel*, s. 144.

sahabeler, tabiîn için bir örnek olması gerekiyordu. Hz. Aişe'nin daha önce onu "O'nun Ahlakı Kur'an'dır" şeklinde tasvir ettiğine göre Hz. Peygamber (a.s.), zenginlikten, israftan ve rahatlıktan uzak bir hayat yaşamıştır. Hz. Ömer, Peygamberin vücudunda iz bırakan bir hasırın üzerinde yattığına şahit olmuştur. ¹

Sahabilerin yaşadığı hayat tarzının tabiunların da zühd hayatı yaşamayı istemesine açık bir etkisi olmuştur. Bedir savaşına katılıp, cennet ile müjdelenen sahabilere göre kendilerini hep eksik görmüşlerdir. Bu eksiklerini en iyi kapatacakları metodun zühtten geçtiğine inandılar. Bazıları geceleri Kur'an okuyup, Resulullah (a.s.)'ın hadislerini dinleyip ahiret hayatına hazırlık yaptı. Bazıları da günahlara girecekleri korkusu ile insanlardan uzak yerlerde yaşadı. Bazıları, hesapları daha hafif olsun diye fakirler, miskinler ve basit insanlarla oturmayı ve arkadaşlık etmeyi tercih ettiler. ²

3.1.2. Siyasi etken:

İslam âleminin geçtiği en tehlikeli dönemlerin başında Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra meydana gelen fitne ve olayları gelmektedir. Müslümanlar kendilerini bir boşlukta bulup çeşitli mezhep ve gruplara ayrıldılar. Hak ve batıl birbirine karıştığı için Müslümanlar birbirleri ile savaştılar. Müslümanların kılıcı ile Müslüman kanları döküldü. Emevilerin Hz. Osman'ın diyetini istemesiyle başlayan olaylar tehlikeli siyasi bir çatışmanın başlangıcıydı. ³

Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra Şia olarak bilinen yeni bir siyasi parti ortaya çıktı. Bu dönemin, siyasi olayların ortaya çıkarılmasında büyük rolü vardır.

Tüm bu siyasi sorunların neticesinde, düşünce ve inançtaki problemler,

¹ İbn Mace, *Sünen*, Muhammed Fuad Abdalbaki, II, s. 1376.

² Hedare, Muhammed Mustafa, *İtticahat eş-şî'r'il-Arabi Fi'l-Karn'is-sani'l-hicri*, Dar'ul-mearif, s. 285.

³ Hedare, Muhammed Mustafa, *İtticahat eş-şî'r'il-Arabi Fi'l-Karn'is-sani'l-hicri*, s. 27.

Müslüman kişinin bu tür sorunlar karşısında nasıl hareket edeceği, sorumluluklarının ne olduğu, bu olaylara ortak mı olmalı yoksa uzak mı durmalı gibi farklı sorunlar ortaya çıktı.¹

Hedare'ye göre, insanların nefislerinin zühde doğru meyletmelerinin en büyük nedeni kanlı savaşlar, ahlak konularını küçümseme, şiddet, insanların çektikleri zulüm ve sıkıntılardır. Çünkü dünyadan kestikleri ümidi ahirete bağlayıp umutlarını oraya doğru yönlendirdiler. Bundan dolayı Emevi döneminde Zühd akımı çok hızlı bir şekilde ilerlemiş ve yayılmıştır.²

İşte bütün bunlardan dolayı insanlar dünyayı, sorunlarını ve dünya fitnelerini bırakarak Allah için dünyayı bırakmayı, bu olaylara ortak olmaktan kaçınmayı tercih ettiler. Bu dönemde zühde ve dindarlığa meyledenlerin başından Irak geliyordu. Çünkü Irak, Emevi hükümdarlarının şiddet ve baskılarına en çok maruz kalan devlettir.³

3.1.3. Sosyal Etken:

Şüphesiz, İslam'ın doğuşu Arap toplumunda birçok değişimin ortaya çıkmasına yol açtı. Bu değişimin başında Arapların içinde bulundukları yarımada'dan göç ederek fethedilen yeni ülkelere yerleşmeleri, İslam devleti yönetimi altında olan ülkelerin halkları ile karışmaları gelmektedir. Yarımada'dan en çok göç kabul eden ülkelerin başında Irak geliyordu. Çünkü o dönemde Irak, hayır, bereket ve bolluk içerisindeydi.⁴

Yine bu dönemdeki en büyük değişimlerden bir tanesi de İslam devleti alanlarının genişlemesidir. İnsanların ellerinde ganimet ve servetler çoğaldı. Buna ilave olarak, yabancıların Araplaşması, Farslı kadınlarla evlenilmesidir. Bütün bunlar insanların, eğlenceye ve dünya lezzetlerine yönelmelerine neden

¹ Zübeyr, Muhammed b. Hüseyin, *el-Hayat ve'l-mevt fi Şi'r'il-Emevi*. Meba Yayın ve Dağıtım, s. 18.

² Hedare, Muhammed Mustafa, *İtticahat eş-şi'r'il-Arabi Fi'l-karn'is-sani'l-hicri*, s. 175.

³ Hassan, Abdülhakim, *et-Tasavvuf Fi's-şi'r'il-Arabi* s. 36.

⁴ Taberi, Ebu cafer Muhammed b. Cerir, *Tarih'ul-ümem ve'l-müluk*, Beyt'ül-efkari'd-devliyye, s. 286

oldu. Emevi devleti de insanların siyasi olaylardan ve idare ile ilgili durumlardan uzak durmaları, eğlenmeleri ve zengin olmaları için insanlara mallar ve paralar dağıttı. ¹

Bu ahlaksız hayatta, temiz ve saf inanca aykırı bu kötü davranışların ve çirkin hayatın kendilerine ağır geleceği insanların olması da kaçınılmazdı. Bundan dolayı dinlerini koruyan, ona bağlanan, dinlerinin özüne dönmeleri için insanları davet eden, dünyayı ve nimetlerini terk eden insanlar vardı. Allah'ın razı olacağına inandıkları inanca sımsıkı bağlanan zahidler ve davetçiler ortaya çıktı.²

3.1.4. Dış Etkenler:

İslam'daki ilk zahid, Hz. Peygamber (a.s.) olarak sayılıyor. Çünkü peygamber olarak gönderilmeden önce dahi insanlardan uzak durmayı sever, Hîra mağarasında tek başına kalır, birkaç gece ibadet ederdi. Evine yemek ve su içmek için gelir sonra tekrar mağaraya dönerdi. Onun bu zühdü ve ibadetini görenler kendisine: "Muhammed Rabbine âşık oldu" derlerdi. ³

Tasavvuf ve Zühdün asıl kaynağı konusunda araştırmacılar iki gruba ayrılmışlardır:

Birinci grup, tasavvufun asıl kaynağının İslami olmayan temellere dayandığını ve diğer dinler ile ilişkisi olduğunu düşünenlerdir. Abdulkhakim Hassan bu konuda şöyle der: "Arapların, İslamiyet gelmeden önce Yahudi ve Hristiyanlar ile güçlü ilişkileri vardı. İslam geldiğinde, Müslümanların diğer dinlere ve felsefelere adapte olmasına yardımcı oldu. Irak'ta, Yunan ve Süryani medeniyeti yaygındı. Şam'da Hristiyanların aralarındaki tartışmalar henüz dinmemişti. ⁴

¹ Dayf, Şevki, *Et-tetavvur ve't-tecdid fi Şi'r'il-Emevi*, Edebi çalışmalar kütüphanesi, Dar'ül-Mearif, s. 111.

² Behcet, Mücahit Mustafa, *et-Teyyar'ul-İslami fi Şi'ri Asr'il-Abbasi'l-evvel*, s. 164.

³ Selma, Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin, *Tis'atu Kutubin fi Usuli't-tasavvuf ve'z-zühd*, Naşir yayını ve dağıtım, s. 12.

⁴Hassan, Abdulkhakim, *et-Tasavvuf fi Şi'ri'l-Arabi*, s. 40.

İkinci grup ise zühd ve tasavvufun asıl kaynağının İslam olduğunu görmektedir. Kamer Kilani bu konuda şöyle söyler: "Tasavvuf ve zühdün İslamiyet'e sonradan girdiğini söylemek makul değildir. Çünkü zühd Müslümanların, Kur'an ve hadis okuduktan sonra kendi içlerinde ortaya çıkardıkları bir davranıştır".¹

¹ Kilani, Kamer, *Fi'Tasavvuf'ul-İslami, Mefhumuhu, Tatavvuru ve alâmuhu*, Dar'ul-mecelleti'si'r, Mektebet'ül-asriyyah, Beyrut ty, s. 15.

BÖLÜM 4: EBÛ'L-ESVED ED-DÜELÎ'NİN ŞİİRİ VE ÖZELLİKLERİ

Ebû'l-Esved ed-Düelî Sadr'ul-İslam ve Emevi dönemi zühd şairlerinden birisi olarak görülmektedir. İslam'ın yayıldığı medeniyet merkezlerinde bu dinin ilk temsilcileri olan insanlarla birlikte yaşamıştır. Curcî Zeydan (ö. 1914) bu dönemin şairleri hakkında şöyle demiştir: "Şairleri doğruluğa, adalete ve fikir bağımsızlığına alıştılar. Muaviye'nin hilafeti hak etmediğini, onu zorla ve cebren aldığını düşünüyorlardı. Ebû'l-Esved Ed-Düelî de İslam kültürünün bir parçasını inşa eden bu şairlerden birisidir. Şüphesiz onun uzun hayatı, olaylar, değişimler ve tecrübelerle doludur. Diğer bir gerçek ise; Ebû'l-Esved Ed-Düelî otoriter bir şair değildi, ancak belli bir metodu/menheci olan ve elinden geleni yapan bir şairdir. Divanına baktığımızda Arap şiir sanatının hemen hemen her konusunu ele almıştır. Şiirleri daha çok etrafında meydana gelen olayları gücü nispetinde doğru bir şekilde aktarmaya çalışmıştır. ¹

4.1. Şair Olarak Ebû'l-Esved Ed-Düelî Ve İşlediği Dini Konular:

4.1.1. Övme

Ebû'l-Esved ed-Düelî, bağlı bulunduğu kabile ve soy ile gurur duyduğu gibi, cesareti ile de övünmüştür. Dolayısıyla şiirlerinin büyük bir bölümünde kabilesini ve aslını övmüştür. Bir rivayete göre Hâris b. Halid diye bilinen bir adam, Ebû'l-Esved ile karşılaşınca onu Cemel savaşından kaçmakla suçlamış, bunun üzerine Ebû'l-Esved ona şu şekilde karşılık vermiştir:

وَمَا وَلَدْتُ أُمِّي مِنَ الْقَوْمِ عَاجِزًا وَلَا كَانَ رِيْشِي مِنْ ذَنْبِي وَلَا لَعَبًا

Annem kavimden aciz birini doğurmadığı gibi

Benim tüyüm ne kuş tüyü ne de bozuk tüydür. ²

¹ Curcî Zeydân, *Tarih'ul-edeb'il-Arabi*, s. 276.

² Dücenî, Fethi Abdulfettah, *Ebu'l-Esved ed-Düeli ve Neset'un-nahv'il-Arabi*, Maktabat'ül-camiat'ül-melik Abdulaziz 1974, 1.baskı, s. 202.

Yine bir diğ er beyitte kavmini cesaret ile övmüştür:

وَإِنِّي لَمِنُ قَوْمٍ إِذَا حَارَبُوا الْعَدَىٰ أَغَارُوا بِفِتْيَانٍ مَّغَاوِرَ كَالشَّهَبِ

Ben, düşman ile savaştıklarında,

Ateş k  z   gibi olan gençlerle saldıran bir kavimdenim.

Eb  'l-Esved, şiirlerde daha önce hiç olmayıp İşlam'ın ilk dönemlerinde ortaya çıkan dini kavramlar üzerine odaklanmıştır. Bu şiirlerinde Allah'a olan inancı ile övündüğü gibi hay  , bağışlama ve doğ  r yol gibi sahip olduğ u güzel davranışları ile de övünmüştür. ş u beyitte sahip olduğ u güzel ahlakın, kendisini kötü huylardan koruduğ unu ifade etmiştir:

وَإِنِّي لَيْثِنِينَ عَنِ الْجَهْلِ وَالْخَنَاءِ وَعَنْ شَتَمِ ذِي الْقُرْبَىٰ خَلَاتِقِ أَرْبَعِ

حِيَاءِ وَإِسْلَامٍ وَتَقْوَىٰ وَإِنِّي كَرِيمٍ، وَمِثْلِي قَدْ يَضُرُّ وَيَنْفَعُ

Ben cehaletten, ağızımı bozmaktan, akrabalara kötü söz söylemekten alı koyan dört davranış sahibiyim

Hay  , İşlam, takva ve cömert olmamdır.

فَإِنِّي إِمْرُؤٌ أَحْشَىٰ إِلَهِي وَأَتَّقِي مَعَادِي وَقَدْ جَرَّبْتُ مَا لَمْ تُجَرِّبِ

Ben Allah'tan korkan sakınan bir adamım

Hesap gününden senin denemediğ ini denedim

Eb  'l-Esved'in şiirlerinde övündüğü güzel ahlaklardan birisi de her ne koşulda olursa olsun sözünde durmasıdır. Sözünde durmayı dine bağ layıp, imanın g  c  l   olduğ una bir delil olduğ unu ifade etmiştir.

فَإِذَا وَعَدْتُ الْوَعْدَ كُنْتُ كَغَارِمٍ دَيْنًا أَقْرَبُ بِهِ وَأَحْضَرَ كَاتِبًا

وَكَفَى عَلَيَّ لَهُ بِنَفْسِي طَالِبًا

حَتَّى أَنْقَذَهُ كَمَا وَجَّهْتُهُ

وَكَفَى بِرَبِّكَ جَازِيًا وَمُحَاسِبًا

وَإِذَا فَعَلْتُ فَعَلْتُ غَيْرَ مُحَاسَبٍ

Eğer bir vaat verilecek olur ise bana kefil olmuş gibi olurum

Borca kâtipçe ikrar edilmiş ve yazılmış bir borca

Vaat ettiğim zaman (söz verdiğim zaman)

Bir borcu kabul etmiş ve ona bir şahit tutmuş bir borca borçlu gibi olurum)

Ta ki ödeyene değin borcu bana verildiği gibi

Alacaklı olarak kendim yeterim kendime karşı

Yapar isem yaparım bir hesap soran olmadan

Hesap sormak ve ödüllendirmek için Allah yeter

Şiirlerine baktığımızda Ebû'l-Esved'in açık görüşlü, başkalarının baskısı altında kalmadan, sadece Rabbini ve vicdanını razı edecek şeyler yaptığını görmekteyiz:

كَشَفْتُ حَقَائِقَهَا بِالنَّظَرِ

إِذِ الْمَشْكَالَاتُ تَصَدِّيقَ لِي

أَسْأَلُ هَذَا وَذَا مَا الْخَبَرُ

وَلَسْتُ بِأَمْعَةٍ مِنَ الرِّجَالِ

فَتَاحُ خَيْرٍ وَفَرَاغٍ شَرِّ

وَلَكِنِّي مَدْرَةُ الْأَصْغَرَيْنِ

Sorunlar beni sarpa sardığında, o sorunları nedenlerini araştırırım.

Nedir durum? Diye şuna buna soran adamlardan da değilim

İki küçük şeyin var edicisiyim; hayrı açan ve şerri de çözenim.

4.1.2. Hikmet

Hikmet konusu, Arap edebiyatında yeni işlenen bir konu olmayıp Cahiliye dönemi şiirlerinde de geçmiştir. Nasihat, vaaz veya güzel söz şeklinde gelmiştir. Ancak İslamiyet'in ilk dönemlerinden itibaren yeni bir anlam kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde hikmet, Allah'a olan şartsız bağlanma, ona dayanma ve inanma üzerine kurulu bir anlam olmuştur. Basra'da vali ve kadı olduğu dönemde de bu tür şiirler söylemiştir. Ebû'l-Ferec rivayet ettiğine göre, Ebû'l-Esved'in Beni temim kabilesinden Malik b. Asram adında bir arkadaşı vardı. Bu arkadaşı ile arkadaşının amcasının oğlu arasında sahip oldukları bir ev yüzünden husumetleri vardı. Ebû'l-Esved'in evinde bir araya geldiler. Amcasının oğlu Ebû'l-Esved'e "Ben seninle bu kişi arasında olan arkadaşlığı biliyorum, bu durum hüküm verirken aklını çelmesin" dedi. Ebû'l-Esved'in arkadaşı bu konuda zulmetmişti, diğerini haklı bularak arkadaşı aleyhinde bir karar verdi. Arkadaşı kendisine: "Allah sana arkadaşlıkta bereket vermesin. Ne ilminden ne de fıkından bir fayda görmedim. Bana haksız yere hükmettin" dedi. Ebû'l-Esved hemen şöyle dedi: ¹

إِذَا كُنْتَ مَظْلُومًا فَلَا تُلَفَّ رَاضِيًا
وَقَارِبِ بِذِي جَهْلٍ وَبَاعِدِ بِعَالِمٍ
عَنِ الْقَوْمِ حَتَّى تَأْخُذَ النِّصْفَ وَاغْضَبِ
جُلُوبَ عَلَيكَ الْحَقِّ مِنْ كُلِّ مَجَلَبِ

Eğer mazlumsan asla memnun olup bırakma
O kavmi terk edip çekip gitme hakkını almadan

Uzak duruver cahilden yanaşiver âlime
O sana hakkı çeker çekilecek her yerden

¹ İsfahani, *Kitabu'l-eğani*, Beyrut ty, XII, s. 307.

4.1.3. Allah’a Tevekkül

Ebû'l-Esved, Allah’u Teâlâ’ya tam ve şüphesiz bir şekilde iman edilmesi, Allah’a iman eden her Müslümanın Allah’a tevekkül etmesi gerektiğine ve kanaat ehli olmasına inanmıştır;

توكل وحمل أمرك الله إنما تراد به آتيك فاقنع بذئ الفضل

Allah’a Tevekkül et ve işini Ona bırak

Şüphesiz istediğin gelecek, fazilet sahibine karşı kanaatkâr ol

4.1.4. Rızık

Ebû'l-Esved’in bu konu ile ilgili şiirlerine baktığımızda, insanların rızık konusunda endişe etmemelerini, ellerinden geleni yaparak rızık Allah’a bırakmaları gerektiğini savunmaktadır. Rızıkın Allah katında zaten dağıtılmış olduğunu, insan ne kadar çabalarsa çabalasın kendisine ayrılmış olan rızık asla değişmeyeceğine inanmıştır.

تروح بأرزاق عليك جود

وفض إلى الله الأمور فإنه

والرزق فيما بينهم مقسوم

عجبت الدنيا ورغبة أهلها

İşleri Allah’a havale et çünkü O,

Sana rızıklarını getirecektir.

Rızıkları kendilerine pay edilmişken,

Dünyaya ve insanların heveslerine şaşırdım.

4.1.5. Tevekkül Ve Çalışmak

Ancak Ebû'l-Esved Allah’a olan bu güçlü inancına ve Allah’a koşulsuz olan

itimadına rağmen insanın rızık için çalışması gerektiğine de inanmıştır. Rızık Allah'tandır. Ancak insanın bu rızık peşinden koşması ve çalışması gerekir.

وما طلب المعيشة بالتمني
ولكن ألقِ دُوك في الدلاء
تجنك بملئها طورا وطورا
تجنك بحمأة وقليل ماء

Yaşam arzusu, olmaz temenniyle
Ancak kovanı kuyuya sarkıt
Çeşit çeşit dolup geliverir sana
Siyah çamurla az bir suyla geliverir sana

Yine Ebû'l-Esved, bir işi istediğinde elinden geleni yaptıktan sonra en doğru şeyin Allah'a tevekkül etmek olduğuna inanmıştır. Bir şeyi Allah takdir etmişse hiç kimse engelleyemez.

1 إِذَا كُنْتَ مَعْنِيَّ بِأَمْرٍ تُرِيدُهُ
فَمَا لِلْمَضَاءِ وَالتَّوَكُّلِ مِنْ مِثْلِ
2 تَوَكَّلْ وَحَمِلْ أَمْرَكَ اللَّهُ إِنْ مَا
يُرَادُ لَهُ آتِيكَ أَنْتَ لَهُ مُخْلِ
3 فَلَا تَحْسَبَنَّ السَّيْرَ أَقْرَبَ لِلرَّذَى
مِنَ الْخَفْضِ فِي دَارِ الْمَقَامَةِ وَالشَّمْلِ
4 وَلَا تَحْبِسْنِي عَنْ طَرِيقٍ أُرِيدُهُ
بِظَنِّكَ إِنَّ الظَّنَّ يَكْذِبُ ذَا الْعَقْلِ

Eğer yapmak istediğin bir iş olur ise
Yoluna devam edip tevekkül etmekten iyisi yok

Tevekkül et Allah'a bel bağla çünkü
Olacak olan olur, ona engel olacak kimse yoktur

Sanma ki yola çıkmak yaklaştırır ölümü

Çünkü ecel geldi mi nerde olsan bulur seni

Sanma ki çıkmak istediğim yoldan geri durdurursun

Zannınla çünkü zan yalancı çıkarır akıllıyı

4.1.6. Takva Ve Allah'a Dua

Ebû'l-Esved, Allah'a inanan, Allah'tan korkan, muttaki kişi için mutlaka olması gereken davranışlar olduğunu savunuyor. Ona göre Allah'a dua etmek Allah'ın Rab olduğuna, kendisinin de onun kulu olduğuna inanmasının bir göstergesidir:

وإذا طلبت من الحوائج حاجة فادع الإله وأحسن الأعمال
فليعطينك ما أراد بقدره فهو اللطيف لما أراد فعلاً
إن العباد وشأنهم وأمرهم بيد الإله يقلب الأحوال

Herhangi bir ihtiyacın olduğunda,
Allah'a dua et ve amellerini güzelleştir.

Gücü ile sana istediğini verecektir,
O latif ve her istediğini yapabilendir.

Kullar, işleri ve durumları,
Halleri döndüren Allah'ın elindedir.

4.1.7. Doğruluk

واحذرن مخزاته في المجمعه
حق القول إذا ما قلته
إن خير البرق ما الغيث معه
لا يكن برقك برقاً خلباً

Bir söz söylemiş isen onu gerçekleştir
Ve toplumda seni rezil etmesinden sakın

Senin şimşeğin sadece cezbeden bir şimşek olmasın
En hayırlı şimşek kendisi ile yağmur olandır

4.1.8. Sevgi Ve Nefrette Orta Yol

Ebû'l-Esved, imam Ali'nin "Sevdiğin zaman aşırıya kaçma bir gün ona kızabilirsin, kızdığında da aşırıya kaçma bir gün onu sevebilirsin" sözünü esas alarak dostluğun ve kızgınlığın sınırlı olması gerektiğini şu beyitlerle ifade ediyor:

أَحِبِّ إِذَا أَحْبَبْتَ حُبًّا مُقَارِبًا فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَتَى أَنْتَ نَارِعُ
وَأَبْغِضْ إِذَا أَبْغَضْتَ بُغْضًا مُقَارِبًا فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَتَى أَنْتَ رَاجِعُ
وَكُنْ مَعْدَنًا لِلْجِلْمِ وَاصْفَحْ عَنِ الْأَذَى فَإِنَّكَ رَأَى مَا عَمِلْتَ وَسَامِعُ

Sevdiğin zaman dengeli bir şekilde sev
Ondan ne zaman vazgeçeceğini bilemezsin

Kızdığında da dengeli bir şekilde kız
Ona ne zaman döneceğini bilemezsin

Güzel huyun madeni ol, eziyetten de uzak
Yaptıklarını görür ve işitirsin

4.1.9. Kıskançlık

Ebû'l-Esved, hayatındaki tecrübelerini şu beyitlere yansıtarak kıskançlığı, güzel

inek memesinin, çirkin inek memesini kıskanmasına benzetmiştir:

حَسَدُوا الْفَتَى إِذْ لَمْ يَنَالُوا سَعْيَهُ فَالْقَوْمُ أَعْدَاءُ لَهُ وَخُصُومُ
كَصَرَائِرِ الْحَسَنَاءِ قُلْنَ لَوَجَّهَهَا حَسَدًا وَبَغْيًا إِنَّهُ لَدَمِيمٌ

Gencin yaptıklarını yapamayınca onu kıskandılar

Kavmi onun düşmanı ve hasımlarıdır

Güzel kadınların güzel memeleri gibi ki bu yüzden yüzüne

Kıskançlıkla ve nefretle sen kötüsün dediler

4.1.10. Arkadaşlık

Ebû'l-Esved, akıllı olan bir kişinin aptal olan bir insanla arkadaşlık etmekten, onunla tartışmaktan ve onu kötülemekten uzak durması gerektiğini düşünüyor.

1 فَإِذَا تَرَكَ مُحَاوَرَةَ السَّفِيهِ فَإِنَّهَا نَدَمٌ وَغَبٌّ بَعْدَ ذَلِكَ وَخَيْمٌ
2 وَإِذَا جَرَيْتَ مَعَ السَّفِيهِ كَمَا جَرَى فَكَلَاكُمَا فِي جَرِيهِ مَذْمُومٌ
3 وَإِذَا عَتَبْتَ عَلَى السَّفِيهِ وَلُمْتَهُ فِي مِثْلِ مَا تَأْتِي فَأَنْتَ ظَلُومٌ

Aptal ile tartışmayı bırak, çünkü o

Pişmanlık, sıkıntı sonrası ise vahimdir

Aptal ile bir iş yaptığın zaman

İkiniz de bu yolda kınanansınız

Aptalı kötüler ve kınarsan

Sonra ona uyarsan zulmetmiş olursun

4.2. Şiir Konuları

4.2.1. Vasıf (Betimleme)

Vasıf, şiire güzellik katan en önemli konulardan birisidir. Ebû'l-Esved bu konuya bir yenilik katmamıştır. Genellikle özel hayatında yeri olan bir hayvanın, devenin, vadinin veya bir güvercinin tasvirini yapmıştır. Bunun dışında mesela bir Fırat'ı veya bir Dicle'yi tasvir ettiğini göremeyiz. Ya da Basra'da veya Mekke'de neler olup bittiğini şiirlerinde tasvir ettiğini görememekteyiz. Ya da gittiği şehirlerin güzel manzaralarını, meyvelerinin çok olmasını veya diğer tabiat güzelliklerini hiç tasvir etmemiştir. Şiirlerindeki en önemli vasıf konularından bir güvercin sacîsinin (çağırıcısının) sevdiklerinden ayrıldığında nasıl ağladığını tasvir ediyor:

وَسَاجِعٍ فِي فُرُوعِ الْأَيْكِ هَيَّجَنِي لَمْ أَدْرِ لِمَ نَاحَ مِمَّا بِي وَلِمَ سَجَعَا
أَبَاكِ يَا إِلْفَهُ مِنْ بَعْدِ فَرَقَتِهِ أَمْ جَازِعًا لِلنَّوَى مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْعَا
يَدْعُو حَمَامَتَهُ وَالطَّيْرُ هَاجِعَةٌ فَمَا هَجَعْتُ لَهُ لَيْلًا وَلَا هَجَعَا

Bir diğer şiirinde, yolculuğuna atı ile çıktığı bir sabahta, çölün tasvirini yapmaktadır:

إِلَى أَنْ بَدَأَ فَجَرَ الصَّبَاحِ وَنَجْمَهُ وَزَالَ سَوَادُ اللَّيْلِ عَمَّا يَغِيبُ
وَصَحْرَاءُ سَخْتِيَّتٍ يَحَارِبُهَا الْقَطَا وَيُرْتَدُّ فِيهَا الطَّرْفُ أَوْ يَتَقَصَّبُ
قَطَعَتْ إِذَا كَانَ السَّرَابُ كَأَنَّهُ سَحَابٌ عَلَى أَعْجَازِهِ مُتَقَصَّبُ
عَلَى ذَاتِ لَوْثٍ يَجْعَلُ الْوَضْعَ مَشِيهَا كَمَا أَنْقَضَ عَيْرَ الصَّحْرَةِ الْمُتَرَقَّبُ
عَلَيْهَا إِذَا مَا اسْتَحْمَلَ الْقَوْمُ بَعْضُهُمْ عَلَيْهَا مَتَاعٌ لِلرَّدِيفِ وَمَرْكَبُ
وَتَصْبِیحُ عَنْ غَبِّ السَّرِيِّ وَكَأَنَّهَا إِذَا ضَرَبَ الْأَقْصَى مِنَ الرِّكْبِ تَضْرِبُ

Ta ki sabahın ışıkları görünür ve yıldızları
Ardından gecenin karalığı örttüğü şeylerin üzerinden kalkar

Güvercinlerin şaşakaldığı un misali dümdüz bir sahra
Orada bakışlar ya dalga dalga dalgalanır ya da kesik kesik olur

Yol aldım bir de baktım ki serap sanki
Bulut olmuş arkasından yükseliyor

Güçlü bir şekilde hızla yürür
Kaya tümseği bekleyeni nasıl kırır ise

İnsanlar birbirlerini taşıdıklarında
Üzerinde arkaya binenin malları ve bineği var

Uzak gece yolculuğundan sonra sabahlar da
Yürümesi için kamçıyla vurmaya gerek yok

Sanki önünde gördüğü şefkat gösterdiği bir yavru var
Göz görebildiğince ona yetişmek ister de peşinden yol alıverir

Bir başka şiirinde, korkunç ve dar bir yola girdiğini ancak buna rağmen
vazgeçmeyip korkmadan ilerlediğini, yanında keskin kılıcı olduğunu ve vahşi bir
aslan gibi ilerlediğini tasvir ediyor:

وخلّ مخوف بين ضرس وغابة	ألف مضيق ليس عنه مجنب
كأن مصامات الأسود ببطنه	مراغ آثار الأراجيل ملعب
سلكت إذا ماجن ثغر طريقه	أغم دجوجي من الليل غيهب
بذي هيوأت أو بأبيض مرهق	سقاء السمّام الهندكي المخرب
تجاوزته يمشي بركني مخود	كسيد الفضا سربا له متجاوب

Dört bir yanda uzanmış taşlar arasında korkunç bir yol
Dönüşü olmayan bir boğaz içine kıvrılıyor

Dersin ki aslanların ağılları karnının içinde
Hayvanların yattığı yerler ve ayak izleri oyun yeri

Geçiverdim oradan bir anda örtüverdi üstünü
Gecenin karaya bürüdüğü karalara bürünmüş

Eti lime lime olmuş keskin bir kılıçla
Hint oklarını tattırdı ona kulağı delik kimse

4.2.2. Medih (Övme)

Medih şiirleri Cahiliye döneminden itibaren var olan ve İslam'ın ilk yıllarında da var olup daha çok gelişen bir şiir çeşididir. Ancak Cahiliye dönemi ile İslam dönem arasında konu farklılıkları bulunmaktadır. Cahiliye döneminde kumar, içki, şehvete yönelme, zulüm ve güç konuları işleniyorken, İslam döneminde bunlar Müslümana yakışmayacak olan tavır ve davranışlardan görülür ve bunlardan uzak durulur. Ebû'l-Esved'in şiirlerinde övdüğü konular daha çok dinî değerler ve davranışlardır. Doğruluğu, sözünde durmayı, Ehl-i Beyti ve özellikle

de Hz. Ali'ye sevgi beslemek konularını barındırıyor. Ebû'l-Esved medih sanatında Cahili şairlerinden olan Nabiğa, Züheyr gibi şairlerin derecesine ulaşamamıştır. Ebû'l-Esved sadece akrabalarını, dostlarını ve tanıdıklarını övmüştür. Medih şiirini kastederek yazmak ile istemeden yazmak arasında büyük farklar vardır. Ebû'l-Esved medih şiirlerinin hiç birini medih sanatını icra etmek niyetiyle yazmamıştır. Medih şiirlerinde sanat hedefi güdülmemiş, içinde canlanan duyguları doğru bir şekilde şiire dökmüştür. Dolayısıyla bu konudaki şiirlerinin sanatsal yönleri zayıf kalmıştır.

Şiirlerine baktığımızda en çok övdüğü kişiler Hz. Ali ve taraftarlarıdır. Aşağıdaki beyitte kendisine Ali konusunda sataşan Benu Kuşeyr kabilesini kınayıp Alevilerin inançlarının ne kadar sağlam olduğunu, Peygamber ve ailesine ne kadar sevgi duyduğunu ifade etmiştir:

يَقُولُ الْأَرْدَلُونَ بَنُو قُشَيْرٍ	طَوَالَ الدَّهْرُ لَا تُنْسَى عَلِيَا
فَقُلْتُ لَهُمْ: وَكَيْفَ يَكُونُ تَرْكِي	مِنَ الْأَعْمَالِ مَا يَقْضِي عَلِيَا
أُحِبُّ مُحَمَّدًا حُبًّا شَدِيدًا	وَعَبَّاسًا وَحَمَزَةَ وَالْوَصِيَا
هُمْ أَسْوَأُ رُسُلِ اللَّهِ حَتَّى	تَرْبِعَ أَمْرُهُ أَمْرًا قَوِيَا
وَأَقْوَامٌ أَجَابُوا اللَّهَ خَوْفًا	لَهُ لَا يَجْعَلُونَ لَهُ سَمِيَا
مَزِينَةً مِنْهُمْ وَبَنُو غَفَارٍ	وَأَسْلَمَ أَضْعَفُوا مَعَهُ بَلِيَا

Diyor ki şu rezil Kuşeyr oğulları
Hiçbir zaman unutmazsın Ali'yi

Ben de derim ki onlara nasıl ihmal edebilirim ki
Yerine getirmem gereken görevleri

Ben çok çok severim Muhammed'i
Abbas'ı da Hamza'yı da Vasi'yi de (Hz. Ali'yi)

Onlar Allah Resulünü üzdüler ta ki
O da imkân bulup güç kazanıverdi

Allah'tan korktukları için ona uyan topluluklar
Ona birini denk etmezler

Onlardan Muzeyne var ve Ğifar oğulları
Müslüman olup onunla cihat etmekten bitkin düşmüşlerdir

Bir diğer beyitte Basra Kralı Ubeydullah b. Amir'i övüyor. Ubeydullah'tan önceki kral olan İbn Abbas'ı da anarak, bir hayır işlerlse karşılığında hayır olacağı, kötülük işlerlse de karşılığında kötülük olacağını söylüyor:

وَمَا مَرَّ مِنْ عَيْشِي ذَكَرْتُ وَمَا فَضَلْتُ	ذَكَرْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ بِبَابِ ابْنِ عَامِرٍ
فَكُلًّا جَزَاهُ اللَّهُ عَنِّي بِمَا عَمِلَ	أَمِيرَانِ كَانَا صَاحِبَيَّ كِلَاهُمَا
وَأَنْ كَانَ شَرًّا كَانَ شَرًّا بِمَا فَعَلَ	فَإِنْ كَانَ خَيْرًا كَانَ خَيْرًا جَزَاءُهُ

İbni Abbas'ı, İbni Amir'in kapısında andım,
Ömrüm boyunca da hatırladım ve hatırlarım.

Her iki kral da arkadaşımdı,
Bana yaptıklarından dolayı Allah ikisine karşılıklarını versin.

Eğer yaptıkları iyilik ise, Allah iyilik versin,

Yaptıkları kötülük ise Allah yaptıkları gibi kötülük versin.

Yine bir diğer kasidesinde kendisine iyilik eden bir arkadaşını, yaptığı iyilikten dolayı kendisine minnet duyup onu methediyor:

أَبَا مَاعِزٍ مِنْ عَامِلٍ وَصَدِيقٍ	جَزَى اللَّهُ رَبُّ النَّاسِ خَيْرَ جَزَائِهِ
بَصَدَقٍ وَبِعَضِّ الْقَوْمِ غَيْرُ صَدُوقٍ	قَضَى حَاجَتِي بِالْحَقِّ ثُمَّ أَجَارَهَا

İnsanların Rabbi olan Allah onu mükâfatlandırınsın
Arkadaşım ve yardım sever arkadaş olarak

Bazı kavimler samimi değilken o samimiyetle
Sıkıntımı hakkıyla giderip onu giderdi

4.2.4. Mersiye

Ebû'l-Esved, şiirlerinde sadece Hz. Ali ve Ehli beyte mersiyeler düzmüş, bunlar dışında hiç kimseye mersiye nazmetmemiştir. Mersiyelerinde Hz. Aliye ve Ehli beytine olan sevgisini, samimiyetle olan bağını ifade etmektedir. Bu konudaki en önemli şiiri Ehlibeyt hakkında olan sevgisini ifade eden, Ehli beyt ve onlara tabi olanların İslam'ı temsil ettiğini savunduğu, kendilerinin hak üzere olduklarını, bunların dışında kalanların ise batıl üzere olduklarını ve ehlibeytten uzak kalmanın küfür olduğunu söylediği şu mersiyesidir:

يَا نَاعِي الدِّينِ الَّذِي يَنْعَى النَّقَى	قُمْ فَأَنْعِهِ وَالْبَيْتُ ذَا الْاِسْتَارِ
أَبْنِي عَلِيَّ آلَ بَيْتِ مُحَمَّدٍ	بِالطَّفِّ تَقْتُلُهُمْ جَفَاةً نَزَارِ
سُبْحَانَ ذَا الْعَرْشِ الْعَلِيِّ مَكَانِهِ	أَنْى يَكْأَبِرُهُ ذَوُوا الْاَوَزَارِ
أَبْنِي (قَشِيرِ) إِنْنِي ادْعُوكُمْو	لِلْحَقِّ قَبْلَ ضَلَالَةٍ وَخَسَارِ

أَشْيَاعُ كُلِّ مُنَافِقٍ جَبَّارٍ
وَتَقَدَّمُوا فِي سَهْمِكُمْ مِنْ هَاشِمٍ
بِهِمْ أَهْتَدَيْتُمْ فَاكْفُرُوا إِنْ شِئْتُمْ
خَيْرَ الْبَرِيَّةِ فِي كِتَابِ الْبَارِي
وَهُمُ الْخِيَارُ وَهُمْ بَنُو الْاِخْيَارِ

Ey takvalıları öven dine başsağlığı dileyen
Kalk başsağlığı dile ona ve o Örtülü Eve

Muhammed'in Ehli beyti Ali oğulları mı ?
Taff'ta Nizar'ın eşkıyaları tarafından öldürüldü?

Konumu yüce arş sahibi ne yücedir
Onu hiç yüceltir mi günah işleyenler

Ey Kuşeyroğulları! Sizi ben davet ediyorum
Hakk'ka, sapkınlığa düşüp zarara uğramadan

Soylu atları sürün Muhammed soyuna yardım etmeye
Ta ki payınız Ensar'la bir olsun

Onlara muhafız olup kendilerini koruyun
Her zorba münafığın destekçilerine karşı

Allah kitabında insanların en hayırlısı olan
Haşim'den payınıza düşeni almak için öne geçin

Siz onlar sayesinde buldunuz doğru yolu isterseniz küfre düşün
Oysa onlar en iyi olanlardır ve en iyi olanların evladıdır

Hız. Ali için nazmettiği bir diğer mersiyesinde, vefatının İslam ve MÜslÜmanlar için ne kadar büyük bir felaket olduğunu niteliyor. Hız. Ali'nin kahramanlığı ve gücünün yanında ne kadar zahit ve Allah'tan korkan birisi olduğunu açıklıyor. Bu mersiyelere bakarak İslam dönemi mersiyelerinin, Cahiliye dönemi mersiyelerinden çok farklı olduğunu görebiliyoruz. Cahiliye dönemi şairleri, eski krallara, kabile reislerine, aile fertlerine kabile değeri ve intikam duyguları ile mersiyeler yazıyorlarken, İslam dönemi şairleri daha çok şahıslardaki İslami özellikleri ön plana çıkarıyorlardı.¹ Bu İslami değeri ön plana çıkaran şairlerden birisi de Ebû'l-Esved'dir. Şiirlerine baktığımızda zühd, takva, Allah'tan korkmak ve Allah'a iman konuları üzerinde durduğunu görüyoruz.

Ebû'l-Esved, Hız.Ali (r.a.) için şu mersiyeyi nazmetmiştir:

فَلَا قَرَّتْ عَيُونُ الشَّامِتِينَ	أَلَا أَبْلَغُ مُعَاوِيَةَ بْنِ حَرْبٍ
وَحَيَّسَهَا وَمَنْ رَكِبَ السَّفِينَا	فَقَتَلْتُمْ خَيْرَ مَنْ رَكِبَ الْمَطَايَا
وَمَنْ قَرَأَ الْمَثَانِيَّ وَالْمُثْنَا	وَمَنْ لَبَسَ اللَّعَالَ وَمَنْ حَذَاها
رَأَيْتَ الْبَدْرَ رَاقٍ الْناظِرِينَ	إِذَا اسْتَقْبَلَتْ وَجْهَ أَبِي حُسَيْنٍ
بِأَنَّكَ خَيْرُهُمْ حَسَباً وَدِينٍ	لَقَدْ عَلِمْتَ فُرَيْشٌ حَيْثُ كَانَتْ

Harb'in oğlu Muaviye'ye şunu bildiriver ki
Sevinenler huzur bulmaz inşallah

Sizler bineğe binenlerin ve onları kullananların
Ve gemiye binenlerin en hayırlısını öldürdünüz

¹ Kayravani, ebu Ali el-Hassan b. Reşik, el-Umde fi Mehasin's-şi'ri ve Adabihi, , Dar'ul-c eyl, 5.Baskı, II, s. 150.

Ayakkabı giyenlerin ve ölçü alıp kesenlerin
Mesaniyi ve Fatiha'yı okuyanların en hayırlısını öldürdünüz

Eğer bakacak olursan Ebu Hasan'ın yüzüne
Ayın on dördünü görürsün, parılıyor bakanların karşısında

Her nerede olursa Kureyş şunu iyi bilir ki
Sen onların en hayırlısını hem soyca hem de dince
Bir diğer beyitte de Ebû'l-Esved, Hz. Hüseyin'e ve onunla beraber hicri 60.
Yılında Muaviye tarafından Taff'ta katledilen Haşimoğullarına mersiye yazıyor.
Bu mersiyede onlara ne kadar üzüntü ve ıstırap duyduğunu, zalim taifenin
(Emevilerin) onlara nasıl zulmettiğini açıklıyor. Bu uğurda ölse dahi onlar için
hayatı boyunca ağlayacağını söylüyor:

أَقُولُ لِعَادِلَتِي مَرَّةً	وَكَاثَتْ عَلَى وَدِّنا قَائِمَهُ
إِذَا أَنْتِ لَمْ تُبْصِرِي مَا أَرَى	فَبَيْنِي وَأَنْتِ لَنَا صَارِمَهُ
أَلَسْتُ تَرَيْنَ بَنِي هَاشِمٍ	قَدْ أَفْنَتَهُمُ الْفِتْنَةُ الظَّالِمَهُ
وَأَنْتِ تُزَيِّنُهُمْ بِالْهُدَى	وَبِالطُّفِّ هَامُ بَنِي فَاطِمَهُ
فَلَوْ كُنْتُ رَاسِخَةً فِي الْكِتَابِ	بِالْأَحْزَابِ خَابِرَةً عَالِمَهُ
عَلِمْتُ بِأَنَّهُمْ مَعَشَرٌ	لَهُمْ سَبَقَتْ لَعْنَةُ حَاتِمَهُ
سَأَجْعَلُ نَفْسِي لَهُمْ جُنَّةً	فَلَا تُكْثِرِي بِي مِنَ اللَّائِمَهُ
أَرْجِي بِذَلِكَ حَوْضَ الرِّسْوِ	وَالْقَوْرَ وَالنِّعْمَةَ الدَّائِمَهُ
لَتَهْلِكَ إِنْ هَلَكَتْ بَرَّةٌ	وَتَخْلُصَ إِنْ خَلَصَتْ غَائِمَهُ

Beni kınayan kadına derim ki bir kere
Ki o bize sevgi besleye dururdu

Eğer göremiyorsan gördüğümü
Bak öyleyse gör nedenli kasvetli olduğunu

Görmüyor musun sen Haşim oğullarını
İmha edivermiş zalim taife

Oysa sen onları doğru yolda sanıyorsun
Hâlbuki onlar Taff'ta Fatıma oğullarını imha etti

Eğer kitabı derinlemesine bilenlerden olsaydın
Ve Ahzab'dan haberdar olup bilseydin

Bilirdin ki onlar öyle bir topluluktur ki
Önceden kesin bir şekilde lanete müstahak olmuştur

Kendimi ben onlara muhafız kılacağım
Sakın ileri gitme beni kınamada

Ben bununla peygamberin havuzunu
Arzu etmekteyim kazancı ve daimi nimeti

Böylece helak olacaksa olsun iyilik yolunda
Kurtuluşa erecekse de ersin ganimet alarak

4.2.4. Yerme) (العتاب)

Ebû'l-Esved'in şiirlerinde en çok kullanılan konulardan bir tanesidir. Çünkü onu kıskananlar çok olduğu gibi, kendi çevresindeki birçok arkadaşlarının yaptıkları davranışları beğenmemesinden dolayı sürekli onlara şiirle eleştiriler yapmıştır. Birçok beytinde künyesi Ebu Carud olan Salim b. Seleme isimli arkadaşını kınıyor. Ebû'l-Esved bir vilayete vali olarak atandığında bu arkadaşı kendisi ile ilişkiyi kesmişti, bunun üzerine Ebû'l-Esved ona hitaben şöyle dedi:

ألا يا أبا الجارود هل أنت مخبري	بأي زناد يورين عندكم قدحي
سكُّت فلم يبلغ بي السكت نقرة	وقلت فلم أبلغ بدم ولا مدح
وأنتك قد علّمتني فعلمتّه	فراق الخليل في جمال وفي صفح

Sen ey Ebu Carud söyler misin bana,
Sizde hangi çakmakla yakarlar ateşimi.

Sessiz kaldım ama sessiz kalmak beni bir gagalama kadar ileri götürmedi,
Söyledim ama söyleyerek ne bir kınamaya vardım ne de bir övgüye.

Sen bana öğretmiş idin ben de ona öğrettim,
Dostla nasıl güzellikle ve iyilikle ayrılık olacağını.

Bir diğer kasidesinde, Ebû'l-Esved, Husayn b. el-Hurr adındaki bir arkadaşına bir mektup yazıp ondan yardım istedi. Ancak bu arkadaşı bu mektubu, değersiz bir eşya gibi görerek önemsemedi. Bunun üzerine Ebû'l-Esved, arkadaşını eleştirdiği şu kasideyi yazdı:

ألا أبلغا عني حُصيناً رسالةً	فإنَّكَ قد قَطَعْتَ أُخرى خِلالِكا
رَأَيْتَ زَمَاناً قَطَعَ النَّاسُ بَيْنَهُم	عُرَى الْحَقِّ فِيهِ فَاقْتَدَيْتَ بِذَلِكَا

فَلَوْ كُنْتُ إِذْ خُبِرْتُ أَنَّكَ عَامِلٌ
سَأَلْتُكَ أَوْ عَرَّضْتُ بِالْوَدِّ بَيْنَنَا
وَحَبَّرَنِي مَنْ كُنْتُ أَرْسَلْتُ إِنَّمَا
نَظَرْتُ إِلَى عِنْوَانِهِ فَتَبَدَّثَهُ
حَسِبْتُ كِتَابِي إِذْ أَتَاكَ مُعَرَّضاً
نُعِيمُ بْنُ مَسْعُودٍ حَقِيقٌ بِمَا أَتَى
بِمَيْسَانَ تُعْطِي النَّاسَ مِنْ غَيْرِ مَالِكَا
لَقَدْ كَانَ حَقًّا وَاجِبًا بَعْضُ ذَلِكَ
أَخَذْتُ كِتَابِي مُعَرَّضاً بِشِمَالِكَا
كَتَبْتُكَ نَعْلًا أَخْلَقْتَ مِنْ نَعَالِكَا
لِسَيْبِكَ لَمْ يَذْهَبِ رَجَائِي هُنَالِكَا
وَأَنْتَ بِمَا تَأْتِي حَقِيقٌ بِذَلِكَ

Benden Husayn'a sizler bir mesaj iletiniz
Deyiniz ki sen dostluğunu bir kez daha bitirmiş oldun

Sen öyle bir zaman gördün ki insanları ayrı düşürdü birbirinden
Hakk'kın kulplarını kopardı sen de bunu görüp aynısını yaptın

Sana Misan'a vali olacaksın söylendiyse eğer
İnsanlara sultanın malından vereceksin

İster senden bir şeyler istemiş olayım aramızdaki dostluğu hatırlatmış olayım
Bunu yapman senin üzerine yapılması gereken bir görevdi

Oysa sana göndermiş olduğum kimse bana şunu haber verdi ki
Mektubumu alıp bir tarafa atmışsın meğer

Başlığına bakıp bir kenara atıvermişsin
Eskimiş bir ayakkabını atar gibi

Ben zannetmiştim ki mektubum sana ulaşıp isteklerimi görünce
Boşa çıkmaz beklentilerim

Nuaym bin Mesud hak ettiğini bulmuştur
Sen de bulacaksın hak ettiğini

Alman müsteşrik Nöldeke, Eb'l-Esved'in şiirini şöyle yorumluyor: "*Genel anlamda şiirinin çoğu bölümleri, Eb'l-Esved'in insanlar, komşular ve hanımları ile tartışma konularının yanı sıra kralları, cimrileri ve buna benzer insanları şikyet etmek gibi konuları etrafında dönüyor*". Bu görüşten yola çıkarak Eb'l-Esved şiirlerinin büyük bir bölümünün İtab (yerme) konusunun oluşturduğunu söyleyebiliriz.

4.2.5. Gazel

Gazel şiiri, Arap şiirlerinin en eski, en yaygın ve en meşhur şiiridir. Çünkü insan doğası ile güçlü bir bağlantısı vardır. İnsanoğlu duygularını ve sevgisini birçok yöntemle ifade edebiliyor. Ancak gönüle ve kalbe hitap eden en yakın olan yöntem gazeldir. Eb'l-Esved'in şiirlerinde gazel şiirleri çok azdır. Var olan gazel şiirleri de Cahiliye dönemi gazel şiirlerinin derecesine ulaşamamış ve çok zayıf kalmıştır. Eb'l-Esved'in gazel şiirlerini tercih etmemesinin nedeni, dini vi İslami olan kimliğindendir. Çünkü Cahiliye dönemi gazel şiirleri kadınların güzelliklerinden, vücutlarından ve bedensel güzelliklerinden bahsediyordu.

Eb'l-Esved'in gazel şiirleri, Cahiliye dönemindeki gazel şiirleri gibi daha çok sevgilini övmek ve buna benzer aşk konuları içeriyor. Aşağıdaki beyitte, satın aldığı bir cariyeyi şaşı olduğu için insanların onu ktlemesinden dolayı ona gazel yazıyor. Onu beğendiğini ve onun güzelliğine hayran kaldığını belirtiyor:

سوي أن في العينين بعض التأخر

يعيبونها عندي ولا عيب عندها

مهفهفة الأعلى رداح المؤخر

فإن يك في العينين شيء فإنها

Onu yanımda kötölüyorlar ancak
Gözlerindeki biraz gerileme hariç hiçbir kusuru yoktur

Gözlerinde bir şey olsa bile onun
Beli ince, kalçaları dolgundur
Bir diğer beyitte de, eşi Ummu Avf'ı eşi benzeri olmayan bir güzel elbiseye
benzetiyor. Nadir olan şeylerin sevildiğini ve değerli olduğunu ifade ediyor:

عجوزا ومن يحبب عجوزا يفند	أبى القلب إلا إم عوف وحبها
ورقعته ما شئت في العين واليد	كسحق اليماني قد تقادم عهده

Gönül Ummu Avf ve sevgisi dışındakilerden yüz çevirdi
Her kim ki bir ihtiyar sever ise yerilir

Eskimiş bir Yemen elbisesi gibi o da geçmişte kalmış
Yeniliğini gözde ve elde dilediğince kaybetmiştir

Bir diğer kasidesinde Ebû'l-Esved, ikinci eşi olan Ümmü Seken'e kızarak kırıcı
laflar söyledi. Bundan dolayı pişmanlık duyarak, onun güzelliği ile ilgili gazel
nazmetti. Ancak gazelindeki kelimelerin ve kafiyelerin uyumu, kullandığı ağır
kelimelerden dolayı birbiri ile uyumsuzdur. Kasidede, eşinin kendisi ile ilgili
casusluk yapmasına rağmen ona değer verdiğini, gözünde büyük bir mertebeye
sahip olduğunu söylüyor. Ancak bu kasidesinde, bu güzellikleri fil ile teşbih
etmesi konusunda başarılı değildir. Çünkü eşinin incecik olduğunu belirtirken onu
file benzetmesi akıl karı değildir.

شَكَاةِ شِفَاءِ ظِنَّةِ الْمُتَحَسِّسِ	تَحَسَّنُ عَنِّي أَم سَكَنٍ وَأَهْوَنُ الشَّ
تَوَكَّنُ مَشْيَ الْكُودِنِ الْمُتَحَسِّسِ	وَلَيْسَتْ بِوَكْبَاءِ الصِّدَارِ إِذَا مَشَتْ
تَحَكُّكَ جَنْبِ الْأَجْرَبِ الْمُتَمَرِّسِ	لَهَا وَلَجَةٌ فِي كُلِّ بَيْتٍ وَخَرَجَةٌ

وَلَكِنَّهَا زَهْوَاءُ جُمِّ عِظَامُهَا
كَحَقِيَّةِ الرِّبْطِ الَّتِي لَمْ تَدْنَسِ
مِنَ الْمُؤْسِكَاتِ لَا تُرَى غَيْرَ أَنَّهُ
مَتَى حَانَ يَوْمًا زِينَةُ النَّاسِ تَلْبَسُ

Ummu Seken soruyor beni şikâyetçilerin en basit olanı
Sorup soruşturan kimsenin merakının giderilmesidir

Yürüyünce zıbın kiri değil
Kibirli kibirli yürüyen fil gibi yavaş yavaş yürür

Her bir eve girip çıkmaz
Uyuzun kaşınıp durması gibi

Ancak o etine dolgun biridir
Kirlenmemiş ipek bir şerit gibi

Eli pek kimselerdendir yine de
Günü geldi mi insanların en süslü giyinenidir

4.2.6. Hiciv

Ebû'l-Esved'in şiirlerini incelediğimizde hiciv şiirlerin çok az olduğunu görülür. Çünkü bu kendisinin şahsiyetine bağlı bir durumdur. Mümin kişinin asla hiciv yapmaması ve kimseyi kötülememesi gerektiğine inanıyordu. Bunun aksine insanları iyilikle ve hayır ile anmak istiyordu. Şiirlerindeki hicivlerde İslam'a aykırı bir durum söz konusu değildir.

Ebû'l-Esved'in hiciv şiirlerinin konuları belli sınırlar içerisindedir. Kendisine kötülük eden bir arkadaşına ve birinden borç isteyip vermemesinden ötürü tepki vermek amacıyla ortaya çıkan şiirlerdir. Hiciv şiirlerinin bir başka konusu

ise İslami değerler ve anlamlardır. İffet, emanet, doğruluk ve benzeri İslami ahlaklar üzerinde düşmanlarını ve hasımlarını yeriordu.

Bu beyitte Ebû'l-Esved, bir arkadaşını kötüleyerek onu yalancılıkla itham ediyor:

لَعْمُرُكَ مَا وَجَدْتُ أَبَا عُمَيْرٍ	صَدُوقاً فِي الْحَدِيثِ وَلَا عَلِيماً
يَكْلُمُنِي وَيَخْلُجُ حَاجِبِيهِ	لَأَحْسِبَ عِنْدَهُ عِلْماً قَدِيماً
جَزَاكَ اللَّهُ مَا يَجْزِي كَذُوباً	أَثِماً قَالَ بُهْتَاناً عَظِيماً

Ömrüne yemin olsun ki Ebu Amr'ı
Sözünde doğru ve âlim olarak görmedim

Benle konuşurken kaşlarını çatar ki
Büyük bir ilim sahibi olduğunu düşünmem için

Allah senin mükâfatını versin
Yalancıların ve büyük iftira atanların mükâfatı ne ise

Bir başka şiirinde kölesi Nafi'i yeriyor. Kendisine satılık bir cariye'nin olduğu söylenir. Ancak Nafi' o cariyeyi kendisine alarak Ebû'l-Esved'e ihanet eder Bunun üzerine Ebû'l-Esved emanet olduğunda asla Nafi'e verilmemesi gerektiğini, bu emaneti taşıyabilecek olan birisine verilmesi gerektiğini söylüyor:

إِذَا كُنْتَ تَبْغِي لِلْأَمَانَةِ حَامِلاً	فَدَعْ نَافِعاً وَانْظُرْ لَهَا مَنْ يُطِيقُهَا
فَإِنَّ الْفَتَى خَبٌّ كَذُوبٌ وَإِنَّهُ	لَهُ نَفْسٌ سَوْءٍ يَجْتَوِيهَا صَدِيقُهَا

تُعَلُّ جَمِيعاً أَوْ يُعَلُّ قَرِيبُهَا	مَتَى يَخْلُ يَوْماً وَحْدَهُ بِأَمَانَةٍ
سَيُفْلَسُ عَنْهَا أَوْ سَتَكْسُدُ سَوْفُهَا	مَتَى لَا يُصَادِفُهَا غُدُوٌّ فَإِنَّهُ
وَيَلْحَقُهَا مِنْ كُلِّ غَيِّ لَحَوْفُهَا	وَيُهْلِكُهَا حَتَّى تَصِيرَ تَفَاهَةً
كَمَا كُلُّ مِسْمَانِ الْكِلَابِ سَرَوْفُهَا	عَلَى أَنَّهُ أَبْقَى الرِّجَالِ سَمَانَةً

Eğer emanetini taşıyacak birilerini arıyorsan

O zaman Nafi'i bırak da emaneti taşıyabilecek birilerini bulmaya bak

Çünkü bu adam ne yapacağı belli olmayan sinsi yalancının tekidir

Öyle kötü bir ruhu var ki dostu bile tiksindir ondan

Ne zaman ona bir şey emanet edilecek olsa

Emanete ya tamamen ya da kısmen ihanet eder

Onu arzu ettiğini görür görmez

O zaman ondan umudunu kes onun pazarlığı da bozulur

Onu öyle heder eder ki bir anda değersiz bir şey olur

Haksız yere her yandan o peşine düşüverir

Sanki semirmiş tek adam oymuş gibi

Oysa en semirmiş köpek en çok hırsızlık eden köpek olur

4.3. Ebû'l-Esved Ed-Düelî Şiirinin Edebî Özellikleri

4.3.1. Kaside Yapısı

Câhilî Arap şiirinde İmruu'l-Kays'ın ortaya koyduğu ve ondan sonra gelen

şairlerin uydukları bir kaside geleneği vardı.¹ Nihad Çetin bu klasik kaside yapısını şu şekilde anlatmıştır: "Arap şiirinin en en mühim tarzı olan klasik kasidenin içyapısı, muhteva planı, eski şairin meşgul olduğu ana mevzularla sıkı sıkıya bağlı bulunup üç merhalelidir: şiire, terkedilmiş bir konak yerinin tasviri ile başlayan şâir, birinci kısımda ayrılık ve hâtıra temleriyle sevgilisinden ve aşkından bahseder. Nâsib denen bu kısım muhtemelen daha önceleri müstakil olarak nazmedilen hazin aşk neşîdelerinden alınmıştır. İkinci kısım, çölde geçen uzun, yorucu ve tehlikeli bir yolculuğun, bu esnâda şâirin bindiği devenin, rastladığı bir çöl hayvanının tasvirini, nihâyet üçüncü kısım, kasideye hüviyetini veren asıl mevzuu (medh, fahr v.s.) ihtiva eder."²

Ebû'l-Esved'in şiirlerinde eski Arap geleneği olan Cahili şiirinde var olan geleneksel kaside yapısı yoktur. Doğrudan maksadını ortaya koyar. Günlük yaşantısında karşılaştığı olaylara doğrudan verdiği cevaplardır. Cahiliye döneminden etkilenmiş olması nedeniyle şiirlerinde bu dönemin etkileri görülmektedir. Ancak bu izleri sadece vasıf türündeki şiirlerinde görülebiliyor. Bunun dışındaki şiirlerinin kaynağı Kur'an-ı Kerim ve Sünnet olmuştur. Kur'an ve Sünnetin onun üzerinde olan etkisi hiciv, medh, itab ve fahr konularında açıkça görülebilmektedir.

4.3.2. Üslup ve Dil

Her şairin, kendisini diğer şairlerden ayıran sanatsal bir özelliğinin olması gayet doğal bir durumdur. Ebû'l-Esved'in şiirini incelediğimizde, kendisini diğer şairlerden ayıran bazı özellikleri olduğunu görebiliyoruz. Ebû'l-Esved, hem Sadr'ul-İslam hem de Emevi dönemi şairlerindendir. Dolayısıyla şiirleri tarihin önemli iki kesitini temsil etmektedir. İslam dininden etkilendiği için çoğu şiirlerine bir güzel işi teşvik etmekle başlar. Bunu yaparken de genellikle emir kalıbını kullanmıştır. Mescitte vaaz eden bir hatip misali nasihat eder ve doğru yolu göstermeye çalışır. Önce yapılması gerekeni emir kalıbı ile istedikten sonra

¹ İbn Sellâm, *Tabakâtü's-Şu'arâ*, s. 42, İbn Kuteybe, *eş-Şi'ru veş-şu'arâ*, s. 31, 55; Şevkî Dayf, *el-Fenn ve Mezâhibuh fi's-şi'ri'l-Arabî*, Dâru'l-meârif, Kahire 1960, s. 20.

² Çetin, Nihad M., *Eski Arap Şiiri*, Kapı yayınları, s. 60-61.

bunun hikmetini ortaya koymuştur. şu beyitte, tevekköl etme işini Allah'a havale etmeye çağırıyor:

توكل وحمل أمرک الله إنما تراد به آتیک فاقنع بذي الفضل

Allah'a Tevekköl et ve işini Ona bırak

şüphesiz istediğın gelecek, fazilet sahibine karşı kanaatkâr ol

Bir diğerk beyitte insana rızık için çalışmayı tavsiye diyor:

وما طلب المعيشة بالتمني ولكن ألق دولک في الدلاء

ولا تقعدْ على کسل التمني تحيل على المقادير القضاء

Yaşam arzusu olmaz temenniyle

Ancak kovanı kuyuya sarkıtır isen

Temenni etmek üzerine tembellik etme

Kazanın takdir edilmesine engel olursun

Bir başka beyitte, doğru sözlü olmaya, bir söz verilmişse yerine getirilesi gerektiğine davet ediyor. Aksi takdirde insanlar ve toplum içerisinde kınanacak duruma gelineceğini belirtiyor:

حقق القول إذا ما قلته واحذرن مخزاته في المجمة

لا يكن برقك برقاً خلماً إن خير البرق ما الغیث معه

Bir söz söylemiş isen onu gerçekleştir,

Ve toplumda seni rezil etmesinden sakın.

Senin şimşeğin sadece cezbeden bir şimşek olmasın,
En hayırlı şimşek kendisi ile yağmur olandır.

Zorluk ve kolaylık bakımından Ebû'l-Esved'in şiirlerinde farklılıklar var. Bazı şiirlerinde, özellikle İslami anlamlar içeren şiirlerde kolay kelimeler ve ibareler sunarken, bazı şiirlerinde de Cahiliye dönemi şiirleri gibi zor ve edebi bir üslup ortaya koymuştur.

Bu beytini zor ve edebi bir üslup ile nazmetmiştir:

وما ولدت أُمي من القوم عاجزا ولا كان ريشي من ذنابي ولا لغب
وإنني لمن قوم إذا حاربوا العدي اغاروا بغتيان مغاوير كالشهب

Annem kavimden aciz birini doğurmadığı gibi

Benim tüyüm ne kuş tüyü ne de bozuk tüydür.

Ben, düşman ile savaştıklarında

Ateş közü gibi olan gençlerle saldıran bir kavimdenim

Bu şiirde olduğu gibi İslami anlamları kullandığı şiirler sadece ve anlaşılırdır:

أَحِبُّ إِذَا أَحَبَّتْ حُبًّا مُقَارِبًا فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَتَى أَنْتَ نَازِعُ
وَأَبْغِضُ إِذَا أَبْغَضَتْ بُغْضًا مُقَارِبًا فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَتَى أَنْتَ رَاجِعُ
وَكُنْ مَعْدَنًا لِلْحِلْمِ وَاصْفَحْ عَنِ الْأَذَى فَإِنَّكَ رَأَى مَا عَمِلْتَ وَسَامِعُ

Sevdiğin zaman dengeli bir şekilde sev

Ondan ne zaman vazgeçeceğini bilemezsin

Kızdığında da dengeli bir şekilde kız

Ona ne zaman döneceğini bilemezsin

Güzel huyun madeni ol, eziyetten de uzak

Yaptıklarını görür ve işitirsin

4.3.3. Hayali Üslubu

Ebû'l-Esved'in şiirlerinde hayal içeren şiirler çok azdır. Bunun nedeni de Ebû'l-Esved'in kişiliğine dayanmaktadır. Öncelikle kendisi bir âlim olarak bilinmektedir. Âlimlerin de mümkün olduğunca hayalden uzak durmaları doğalarındandır. Ancak bunun yanında şair olarak tasvir içeren hayal ürünü şiirleri de vardır. Ebû'l-Esved, Basra'da yaşamış olmasına rağmen, yazdığı hayali şiirlerin çoğu bedevi hayatı ve kuşlar, atlar, develer gibi bedevi hayatını oluşturan nesneler etrafında dönmektedir. Ebû'l-Esved, medeni bir hayat yaşamış, Basra'da ve onun medeniyeti ile tanışmış olsa da bunu şiirlerine yansıtmamıştır. Şu beyitte kaynağı çöl olan güzel bir hayal şiiri nazmetmiştir. Beyitte, bir yolda yürüdüğünü, gördüğü bir serabı yüksek bir buluta benzetiyor. Yürümeye alışkın olan çöl eşeğine benzettiği hızlı bir hayvana bindiğini belirtiyor.

سَحَابٌ عَلَىٰ أَعْجَازِهِ مُتَنَصِّبٌ

قَطَعْتُ إِذَا كَانَ السَّرَابُ كَأَنَّهُ

كَمَا انْقَضَ عَيْرُ الصَّخْرَةِ الْمُتَرَقِّبُ

عَلَىٰ ذَاتِ لَوْثٍ تَجْعَلُ الْوَضْعَ مَشْيَهَا

Yol aldım bir de baktım ki serap sanki

Bulut olmuş arkasından yükseliyor

Güçlü bir şekilde hızla yürür

Kaya tümseği bekleyeni nasıl kırırverir ise

Bir diğ er beyitte, sevdiğı bir kızın ailesi evlenmelerine engel olunca kendini   l ye benzetiyor:

سَأَسْكُنُ حَتَّى تَحْسِبُونِي كَأَنَّنِي مِنْ الْجُهْدِ فِي مَرْضَاتِكُمْ مَتَمَّاوْتُ
أَلَمْ يَكْفِكُمْ أَنْ قَدْ مَنَعْتُمْ عَرِينَكُمْ كَمَا مَنَعَ الْغِيلَ الْأُسُودَ النَّوَاهِتُ

Susacağım  yle ki sizler benim uğraşımdan,
Sizleri memnun etmek için öldüğümü sanacaksınız.

Yetmez mi ki size ininizden alı koydunuz,
Nasıl ki kükreyen aslanlar sütten alı konulursa.

4.3.4. Vezin Ve Kafiye

Ebu'l-Esved, şiirlerinde Cahiliye şiir nazımlarını kullanmıştır. şiirlerinde tavil, kamil, vafir, mutekarib, basit ve recez bahirlerini kullanmıştır. şiirlerinin çok büyük bölümünün tavil bahri oluşturmaktadır. Bu bahirlerin kullanımındaki mertebe ve zorluk konusunda birbirinden farklıdır. Konular ve kafiyeler arasındaki uyum çok nadirdir. Kafiyeleeri birbirine uyum sağlayan ender şiirlerinden birisi Alevileri  vd ğ , Ali'yi sevdiğini belirttiğı ř  şiiridir:

يقول الأرنذلون بنو قشير طوال الدهر لا تنسى عليا
فقلت لهم: وكيف يكون تركي من الأعمال ما يقضى عليا
أحب محمدا حبا شديدا وعباسا وحمزة والوصيا
هم أسوا رسول الله حتى تربع أمره أمرا قويا
5 وأقوام أجابوا الله خوفا له لا يجعلون له سميا
6 مزينة منهم وبنو غفار وأسلم أضعفوا معه بليا

Kafiyeleri birbirine uyumlu olan ve manaları birbirine tamamlayan şiirlerinden birisi de oğluna nasihat ettiği şu beyittir:

أَحِبِّ إِذَا أَحْبَبْتَ حُبًّا مُقَارِبًا فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَتَى أَنْتَ نَارِعُ
وَأَبْغِضْ إِذَا أَبْغَضْتَ بُغْضًا مُقَارِبًا فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَتَى أَنْتَ رَاجِعُ
وَكُنْ مَعْدَنًا لِلْجِلْمِ وَاصْفَحْ عَنِ الْأَذَى فَإِنَّكَ رَأَى مَا عَمِلْتَ وَسَامِعُ

Bazı şiirlerinde de nazmı zor olup, kafiye ve lafızlar birbirine uyumsuz gelmiştir. Aşağıdaki beyitte olduğu gibi, ilk beyitten bir mana çıkararak bütün şiiri bu mana üzerinde inşa ediyor.

يُرِيدُ وَثَاقٌ نَاقَتِي وَيَعِيبُهَا يُخَادِعُنِي عَنْهَا وَثَاقٌ بْنُ جَابِرٍ
فَقُلْتُ تَعَلَّمْ يَا وَثَاقُ بِأَنَّهَا عَلَيْكَ حِمَى أُخْرَى اللَّيَالِي الْعَوَابِرِ
بَصُرْتُ بِهَا كَوْمَاءَ حَوْسَاءَ جَلْدَةً مِنْ الْمَوْلِيَّاتِ الْهَامِ حَذَّ الظَّهَائِرِ

Vesak benim dişi devemi istiyor ama ayıplıyor onu

Vesak bin Cabir bu konuda kandırıyor beni

Ben de dedim ki ona: Şunu bil ki Vesak benim dişi devem

Koruman lazım sonsuza kadar

İri cüsseli çok yiyen ve güçlü gördüm onu

Öğlene kadar boynunu büker halde

İlk beytin sonu Cabir olarak geldiği için, diğer beyitleri de buna uydurmuştur. Dolayısıyla ne kafiye de ne de lafızlarda hiçbir uyum yoktur.

4.4. Ebû'l-Esved Ed-Düelî'nin Şiirinin Konumu Ve Derecesi

Şiirinin konuları için detaylı bir sunum yapıldıktan sonra bu şiiri genel bir bakışla değerlendirilmesi güzel olacaktır. Ed-Düelî'nin bazı şiirlerinin kalıp ve üslup açısından yüksek seviyeye ulaştığını daha önceden açıklanmıştı. Ayrıca (şiirindeki) bazı parçaların açık bir şekilde düşük seviyede olduğunu, bu parçalarda tekellüfün ve kelime zayıflığının hâkim olduğunu görülmüştü ki onun divanını inceleyen biri de bu yönü fark edecektir.

Ebû'l-Esved Ed-Düelî'nin şiiri hakkındaki görüşümüzü dile getirmeden önce, bu konuda söylenmiş bazı görüşlere işaret etmek istiyoruz ki böylece bu çalışmayı okuyan kişi bu konuda tam ve kesin bir bilgi sahibi olsun.

Âlimler ve edebiyatçılar Ebû'l-Esved Ed-Düelî'nin şiirine beğeni ve takdirle bakmışlar hiçbir araştırma ve tahlil olmaksızın ve görüşlerini destekleyecek deliller zikretmeden onu methedip övmeye başlamışlardır.

Amedî " O manalar için çok sağlam bir şairdi." demiştir¹

Cahız ise şöyle demiştir: "O dil kalitesini ve şiir söylemeyi bir araya getirmiştir"²

İbn Hallikan da : " Onun divanı, asırlar boyunca edebiyat bilginlerinin önem verdiği (bir divandı)" demiştir.³

İbn-i Esir: " Onun güzel bir şiiri vardır"⁴, Suyutî ise: " O hazır cevap bir şairdir"⁵ demişlerdir.

Günümüz âlimleri ise Ebû'l-Esved Ed-Düelî'nin şiirine, ince eleyip sık dokuyan araştırmacı ve inceleyici bir gözle bakmışlardır. Şiirinin konularıyla ilgili olarak günümüz âlimlerinin görüşlerine önceden işaret etmiştik ve yine bu meyanda Ebû'l-Esved Ed-Düelî'nin sanatsal, tarihi ve sosyolojik açıdan şiirinin değerine

¹ Amedi, *Mü'telef ve'l-muhtelef*, s. 151.

² Cahiz, *el-Beyan ve't-tebyin*, I, s. 285.

³ İbn Hilkan, ebu Abbas Şemsuddin Ahmed b. Muhammed b. Ebubekir, *Vefeyat'ül-Ayan ve Ebnau Ebna'iz zaman*, Dar'us-sadı, Beyrut ty, I s. 241,

⁴ El-Cezeri, İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gabe fi Ma'rifati's-sahabe*, III, s. 70.

⁵ es-Suyutî, *Buğyetü'l-vu'a Fi Tabakati'l-lugaviyyin ve'n-nuhat*, II s. 22.

dair günümüz âlimlerinin görüşlerine de işaret edilmesi gerekir.

Alman oryantalist Nöldeke, Alman "eş-Şerike eş-Şarkıyye" dergisinde(s.232 c.8 1864 basım tarihli) şöyle söylemektedir: " Ebu'l Esved'in tarihi karakterlerle olan alakası ve yine kendi meşhur karakteri sebebiyle onun şiirine tarihsel bir etkiye sahip olması nazarıyla bakılır" ve şöyle diyerek de devam etmiştir: "Onun şiiri mana ve şiir değeri açısından zayıftır ancak çok az yerde şiiri yüksek seviyededir ve ya en azından sıradan bir haldedir"¹

Carl Brockelmann onu Muhadram şairlerle birlikte zikretmiş ve onun şiiri hakkında şöyle demiştir: "Sanatsal açıdan üstün bir seviyede değildir ve ayrıca çağının durumlarına dair kayda değer tarihi bir birikim sunmamaktadır."²

Abdulkerim ed-Düceylî de Ebû'l-Esved'in şiirini şu şekilde yorumluyor: "Gerçek şudur ki, bize ulaşan şiiri yaşadığı toplumu ve çevreyi tam bir şekilde temsil edememektedir. Toplumun içinde bulunduğu sorun ve sıkıntılara çözememektedir. Yaşadığı toplumda ümmeti ilgilendiren derin olaylar olmuşken bunun yansıması nerede? Dört halife döneminden sonra Emevi devletine olan geçişte ve sonrasında ümmeti yaralayan fitneler nerede? Allah resulünün vefatı ve sonrasında meydana gelen hadisler nerede? Hz. Osman'ın halifeliği zamanında ortaya çıkan olaylar nerede?"³

4.5. Eleştiriler

4.5.1. Sanatsal Eleştiriler

Üslup açısından. Cümlelerin kurulmasında, üslubun seçilmesinde, belagat yöntemlerinin kullanılmasında Cahiliye dönemi şairlerin metodunu izlemiştir. Ancak şiirinin vezinleri, bahirlerin vezinleri hem sanatsal açıdan hem de konu açısından Cahiliye dönemi şiirlerinin mertebesine ulaşamamıştır. Ayrıca Arap şiirine edebi ve üslup açısından da yeni bir şey katmamıştır. Şiirlerindeki üslubu

¹ Nöldeke,Theodor, *Ebû'l-Esved Şiiri Makalesi*, Alman doğu dergisi, 1864, s. 232.

² Carl, Brockelmann, *Tarih'u-l-edebi'l-Arabi*, Dar'ül-mearif, Mısır ty, 7. Baskı, I, s. 172.

³ Düceyli, Abdulkerim, *Divanu Ebi'l-esved*, s. 32.

tamamen eski Arap edebiyatını görüp buna bağlı kalmaktadır.

Eleştirilebilecek bir başka nokta, şiirlerinin duygudan, incelikten yoksun olmasıdır. Şiirlerinde, sadece şiiri yapabilme gücüne sahip olduğunu gösteren nazımdan ibarettir. Duygu konusu bir şiirin temel özelliklerinden birisidir. İyi bir şair, etrafındaki olayları ve konuları duyguları şiire katarak insanlara aktarır. Ebû'l-Esved'in bu yönünü şiirlerinde bulamıyoruz. Şiirlerine bakıldığında üslubunun katılığı, hayallerinin zayıflığını ve duygusuzluğu görülür. Diğer bir tabir ile şiirlerinde kafiye ve vezinden başka bir şey yoktur.

5.5.2. Sözselsel (Kullandığı Lafızlara Yönelik) Eleştiriler:

İbn Haldun şöyle diyor: "İyi bir şairin, olabildiğince en fasih kelimeleri kullanması gerekir."¹ Ebu'l-Hilal el-Askeri de: "Bir konuşma, eğer tatlı, lafızları kolay, manası vasat ise iyilerin sınıfına girer".² Ebû'l-Esved'in şiirleri bu tanımların altına giriyor mu? Şiirleri incelendiğinde kelime ve cümle yapılarının seçilmesinde başarılı olamadığı, kulağa ağır gelen kelimelerin çok kullanıldığı görülür.

شكاة شقاء ظنة المتجسس	تجسس عني أم سكن وأهون ال
توكر مشي الكودن المتحبس	وليست بوكباء الصدار إذا مشت

Bu beytine baktığımızda birbirine yakın birçok harf kullandığı ve bu harflerinde kulağa ağır geldiği ve birbirine uymadığı aşikârdır.

Şair, bazı kasidelerinde kelimeleri yerinde kullanmayıp ifade etmek istediği manayı bozmuştur. Bir beyitte Hz. Ali'ye mersiye nazmederken, onun ölü bedenini görmekten mutluluk duyduğunu ifade ediyor. Ancak şu bir gerçektir ki ölünün görülmesi, kalbe bir sevinç katmadığı gibi bir özlem, hasret ve burukluk katar:

¹ İbn Haldun, *Mukaddime*, s. 329.

² Askeri, ebu Hilal Hasan b. Abdullah b. Sehl, *Kitabu's-sinaeteyn el-Kitabetu ve's-şiiru*, Dar'ul-ihyau'l-kutub'il-Arabiyya, 1.baskı, s. 42.

إذا استقبلت وجه إبي حسين رأيت البدر راق الناظرينا

Hüseyin'in babasının yüzü ile karşılaştığımda

Bakanlara mutluk veren ay gibi gördüm.

BÖLÜM 5: DİVANI

5.1. Türkçe tercümesi

(1)¹

İnatçı kaçık biri duymazdan geldim sözünü,
Dinlemedim ben onu dinlememde beis yok./1

İstesem bırakmazdım onu isabet etmeden,
Kesici bir darbeyle burnunun üstünden./2

Nitekim dilin bıraktığı izin tesiri,
Kazmayla kazılan izden az olmaz./3

Öfkeli ama belli etmez öfkesini,
Deli gibi işkillenmeden edemez./4

Ben de tıpkı onun gibi uzun zaman affettim onu,
O bilmeden gözüm üzerinde onu korurum./5

Eğer bağı kaynarsa onun için bende,
Dağ biberi var ki bir daha bir şey hissetmez./6

Bütün acılar içinden ayıklayıp seçtim onu,
Ki her dermansız dert yeniden nükseder./7

İşkillendiği zaman şifa ve iyileşmek için,

¹ Aruz Bahri: Tâvil: Feûlün mefâîlün Feûlün mefâîlün

İhsan olarak tedavi eder ne şüphe ne ümitsizlik./8

Öyle bir kötü ruhlu ki yaptığı tek şey şunu bunu çekiştirmek,
Hem iftiracı fitneci hem de pek kötü sözlüdür./9

Beni çekiştirmeyi ona bıraktım onu çekiştirmeyi ise,
Cinlerden ve insanlardan hazır olanlara bıraktım./10

O da azıcık çabalayıp sonra geri dönüverdi,
Sanki hurmadan bir tıpa dövüyor sarsılmaz dağı./11

(2)¹

And olsun günün birinde ifşa ettim de ihanet etti bana,
Gizliden korkmaz olduğum kimilerine./1

Haberi olmadan yağmur gibi parçalayıverdi onu,
O da ondan gizlediğimi açıklayınca duydum onu./2

Dedim ki ona çirkin söz demeden: çıkıver yükseklerle,
Çünkü acele edecek olsa arayan bulabilir./3

Ben seni melametten dolayı cezalandıracak değilim
Çünkü bağışlamayı daha yakın daha uygun görüyorum./4

Ama bil ki bu bizim aramızdaki son görüşmedir,

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

Uğurlanarak ayrılıver benden ayrıl azarlanmadan./5

İkimizin de kaybettiği bir sırdır bu ben görünmem,
Artık seninle mutlu hiçbir zaman./6

Eğer kaybeder isen sırrını bulamazsın senden başka,
Onu tutacak ancak daha dağınığını daha yitiğini bulursun./7

(3)¹

Sırrımı sır tutmayan bir adama verdim,
Ama yine de öğüt verme noktasında güvenilir biri./1

Sırrı insanlar içinde yayıverdi öyle ki,
Yakılıp körüklenmiş bir ateşi andırıyor./2

Sırrını saklamadığında sırrın yayılır,
Akıntıları ya isabet eder ya da etmez./3

Her akıl sahibi sana öğüt verecek değil,
Her öğüt veren kimse akıllı olacak değil./4

Ancak tek bir kişide toplansa bu ikisi,
Artık vacip olmaz mı sözünün dinlenmesi./5

İnsanları tecrübe etmiş biri korkmaz ise,

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

Gecenin ve gündüzün değişmesinden akılsızdır./6

Düşmanın sevgisinden hiç kesme umudunu,
Dostun asla düşmana dönüşmediğini sanma./7

(4)¹

Eğer mazlumsan asla memnun olup bırakma,
O kavmi terk edip çekip gitme hakkını almadan./1

Eğer sen zulmetmiş olsan bir kavme,
Uzak dur bırak her ne derlerse desinler ./2

Uzak duruver cahilden yanaşiver âlime,
O sana hakkı çeker çekilecek her yerden./3

Eğer şefkatli olurlarsa sen bekle onlar beklerse eğer,
Bunu yapmak için senden önce sen şefkatli oluver./4

Haksızlık yapmamı bekleme benden sabret,
Benim babama karşı yabancıya verdiğim hükme./5

Ben Allah'tan korkan sakınan bir adamım,
Hesap gününden senin denemediğini denedim./6

(5)²

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Tavîl.

Eğer yapmak istediğin bir iş olur ise,
Yoluna devam edip tevekkül etmekten iyisi yok./5

Tevekkül et Allah'a bel bağla zîra,
Olacak olan olur ona engel olacak kimse yoktur./5

Sanma ki yola çıkmak yaklaştırır ölümü,
Çünkü ecel geldi mi nerde olsan bulur seni./5

Sanma ki çıkmak istediğim yoldan geri durdurursun,
Zannınla çünkü zan yalancı çıkarır akıllıyı./5

Allah bana ne yazdıysa gelir bulur beni,
Bu yüzden ilmi cehalet etme kendin için./5

Bilemezsin belki de acıyorsan da bana,
Benden sonra mı olur sakındırdığın şey benden önce mi./5

Nice sakındıran uyaran kimse görürsün,
Ki ölüm gelip ailesinin içinde bulur onu./5

(6)¹

Sat bana Nuseyb şunu bana bağışlama,
Çünkü ben bağışlanmış bir şey giymem./1

Hediye verebileceğin en güze şeydir,

¹ Aruz Bahri: Vafır: Mufâ'aletün Mufâ'aletün Mufâ'aletün

Övgü ve ecir olarak hesabını yapacağın en güzel şeydir./2

Karşılığında ceza ve kınama alacağın hediyeler var,
Öylece yalandan bir minnet olarak kalır./3

Erlerin ahlakını ve fiillerini tecrübe etmişimdir,
Bu konuda yeterince bilgi ve deneyim edinmişimdir./4

Bunlardan almak istediklerimi aldım,
Birçoğunu ise öylece bir kenarda bıraktım./5

Eğer bir vaat verilecek olur ise bana kefil olmuş gibi olurum,
Borca kâtipçe ikrar edilmiş ve yazılmış bir borca./6

Ta ki ödeyene değin borcu bana verildiği gibi,
Alacaklı olarak kendim yeterim kendime karşı./7

Yapar isem yaparım bir hesap soran olmadan,
Hesap sormak ve ödüllendirmek için Allah yeter./8

Yapmaz isem yapmam açık açık,
Bunu bekleyenleri de beklemekten kurtarırım./9

Bir günlük bir övgüyü satın almam,
Hep sürececek daimi bir kınama karşılığında./10

(7)¹

Gördün mü önceden tecrübe etmediğim adamı,
Gelip bana dedi ki dost ediniver beni./1

Ben de ona dost olup ona iyi davrandım,
Ama ben kendisinden hiçbir fayda görmedim./2

Kendisini tecrübe ettiğimde gördüm ki,
Yalancıymış dilenciymiş cimriymiş./3

Ben de bunu hatırlatıp ona sitem ettim,
Yumuşak bir sitemle güzel sözler söyledim./4

Ama ben onun sitem etmediğini gördüm,
Allah'ı bile ancak çok az zikreder gördüm ./5

Onu terk etmekle ben haklı değil miyim?
Bunu uzun süre sürdürmekle haklı değil miyim?/6

(8)²

Ziyad'ı gördüm beni şerriyle hedef alıyor,
Ben ona aldırmiyorum oysa o başlattı bu kavgayı./1

Her insanın -Allah insanları bilir-
Bir alışkanlığı var ondan gelir huyu suyu./2

¹ Aruz bahri: Mütেকârib: Feûlün Feûlün Feûlün Feûlün

² Aruz Bahri: Tavîl.

Bu onun gençliğinde alışmış olduğu bir şey,
Öyle olur herkes kendi geçmişini üzerinde taşır./3

Benim onu bağışlamam hoşuna gider ona tahammül etmem,
Cahil olan kimse kendisine ilişmeyen kimseye sövüverir./4

Dedim ki ona: halimde bırak beni ikimizin de,
Yapması gereken bir işi var./5

Eğer ümidinden ümit edilen kimse olmasaydı,
Sen benden bilemediğin bazı şeyler görmüş olurdun./6

Görürdün ki ben azgınlık veririm azgınlık edene,
Bana karşı ve bana yaptığı iyiliğe fazlasıyla karşılık veririm./7

Eğer benimle kardeş olsaydın görürdün ki,
Ben benimle kardeş olana iyi davranır cömertlik ederim./8

Konuşunca boş laf söyleyen gevezeye ne söylense,
Bir akıllı tarafından aslında o önceden onu söylemiş olur./9

Söz taşıyan kuşkucu kendisinden kötülük beklenen lanetli biri,
Biricik eğlencesiyse dostları çekiştirip durmak olur onun./10

Bana söylediklerinden geçtim onun için hayır diledim,
Hâlbuki o işlediği o suçları işlemiştir./11

Dedim ki kendi kendime ben -ki hatırlamak akıllar gibidir-
Sen yoksa ona gücenip yaptığının aynısını mı yapacaksın./12

Biraz çabaladıktan sonra karşı koydu ki tam da belirmişti,
Nefretinin üzerinde dişlerine ek olarak parmak uçları./13

Ona sırtımı döner dönmez görürsün ki beni sırtımdan vurmuş,
İnsanları en şakisi kötülük işleyen biri./14

Sır verip güvenirken sakladım sırrını,
Kalbimin içinde onu hiç terk etmeden./15

Güzel sözden çekindiğim kimseye duyurdum sesimi,
Ki sözün en etkilisi en güzel olanıdır./16

Bir doğruluk eri ki hayâlî ve cüretlidir,
Dost ondan yardım alır cömertliğini görür./17

Cömert olur olur nazik olur da övgüyü hak eder,
Küçük korkak ödlele adamın verdiği az olur./18

Muhabbet ipini uzattım ikimizin arasına,
Her birimiz kendi tarafından çaba verir bağı kurar./19

Yağan ilk yağmurların akıp yeşerttiği şu yolları,
En güzel şekilde yeşertiyor bitkilerini./20

Dersin ki beyaz geyikler her bir yanında,
Ve siyah deve kuşları vadi ve güzellikleri./21

İniverdim serap oluştuğu zaman dersin ki,
Dikenli iri ağaçlar uzun örtüler ile örtünüvermiş./22

Dinledim anlamaya çalıştım ardından ekinleri biçmek istedim,
Kimsenin olmadığı menzillere giden تنها çatlamış yollarda./23

Şiddetle süratle yanlara bakıp ivecence,
İyilik bulmuş asil üşengen bir deve./24

Hedefe ulaşmak için ya da bir ihtiyaç gidermeye,
Ki pinti cimrinin derdi oyalanacağı bir ilaç olur./25

Azmeder de vaz geçmez tevekkül eder,
Ona engel olan ve kınayan kimse sürdürürse./26

(9)¹

Duydum ki şu Ziyad bana sövüyormuş,
Hem söz Allah katında yazılıyor hem de amel./1

Ben Ziyad'la karşılaştım sonra dedim ki ona,
-Bundan peygamberlerin izlemiş olduğu yol-./2

Ta ki bana sövmeye kalkışma her bir topluluk içinde,

¹ Aruz Bahri: Basit: Müstef'ilün fâilün Müstef'ilün fâilün

Ama yine de sen istersen nankörlük edersin./3

Allah kefilimdir sistemimde ve itiraf ederim ki,
Ben zulme uğradım ayıplar mazur görülmek isterim./4

Ardından geri döndüm ama elimde değil,
Güven duyan birine ihanet unutkanlık ve acelecilik./5

Herkes eninde sonunda kendi huyunu suyunu bulur,
Adamın sınıandığı her bir aşamada./6

Ve onu terk etmeksizin oyalanıp durur ise,
Yakınında kalıverir ardından yer değiştirir./7

Ancak terk etmek isterse onu alıkoyuverir,
Nasıl ki uzun ip tutuklunun ayağını tutuverir./8

(10)¹

Ziyad'a benden şu mesajları iletin ki,
Her nerede olursa olsun elçi olarak gönderin./1

Ne oluyor ki sana benimle karşılaştın mı sanki ok darbesi almış gibi,
Gözlerini yukarı kaldırıp yüzünü çeviriyorsun./2

Ne oluyor ki bana ben aramızdaki dostluğu güçlendirmek için,
İpleri sarıp sağlamlaştırdıkça sen arayı bozmaya çalışıyorsun./3

¹ Aruz bahri: Tavîl.

Görmüyor musun ki ben huyumu renkten renge sokmuyorum,
Yayılan iskandil ile renkten renge bürünen gece gulyabanisi gibi./4

Ne yapacağı belli olmayan küstah sessiz sedasız bir düzenbaz değilim,
Yol gözetleyen bir casus gibi zillet içinde sözünü yerine getirmeyen biri./5

İçinde olmayanı yalandan söyleyip duran yalandan atıp tutarak,
Yapamayacağını söyleyen cömertmiş gibi yapan biri de değilim./6

Bataklık suyu değilim susuzluğu gidereceği zannedilen kaygan bir zeminde,
Susuz halde varıldığında az olduğu, serap olduğu anlaşılan./7

Sor beni utanma benden,
Öyle olur ya bazı insanlar bazıları hakkında soru sorar./8

(11)¹

Ziyad'ı gördüm bana bir şey vermediği gibi isteklerimi reddetti,
Kim ki toplum içinde isteğine kavuşmak istemezse gider ondan bir şey ister./1

Adamların ihtiyaçlarını karşılıyor ama benim ihtiyacımı,
Kara sevda (göğüs hastalığı) gibi karnında öylece onu terk etmeden durur./2

Ne ben unuttuğumu unuturum da bırakır geçerim,
Ne de sen sana gösterilen şeyi görüp onu yerine getirirsin./3

¹ Aruz bahri: Tavîl.

Ümitsizlikte güçlü kimse için azim vardır ve rahatlık,
Ancak hiç bir zaman unutulmaz ama adam da eremez muradına./4

(12)¹

Ebu Bahr insanlar içinde bize karşı en şiddetli olan kimsedir,
Bizzat Ebu el Muğire'nin kendisinden sonra./1

Bize geriye ondan şu güzel konuşan iki kişi öyle güvenilir bir kardeş
Bırakmıştır ki faydaları çoktur onun./2

İyiliğe yakın durur iyi huyludur acımasız değil
Ki öyle acımasız kimseler var ki onlar iyiliğe engel olur./3

Sen şunu gördün ki bizler hak sahibiyiz
Ki bu hak sayesinde biz kardeşlere yol bulur korunuruz./4

Yine gördün ki bizler eğlenceyle vakit kaybedecek kimseleriz
Sen de gidip daha iyi dostlar ve aşiret buldun./5

Benim anladığım kadarıyla sen -ki her nefsin
Katmanları görünür ve saklı sırları olur -./6

Öyle bir kalbin var senin ki akrabalara karşı merhametli
Öyle bir gözün var ki senin eriştiğin şeyi görür./7

¹ Aruz bahri: Vafir.

Yemin ederim ki Allah senin içine şöyle bir nefis yerleştirmemiştir ki
Hem hırslı hem de kötü bir nefis olsun./8

Ama sen de ne kötü huylu acımasız katı birisin
Ne de içi çürük gevşek zayıf birisin./9

En güzel huylarla en güzel hasletlerle
Yaratılmışsın Allah da üzerine bağışlama huyunu ekleyivermiş./10

Sanki ona vardığımız zaman öyle bir yere inmiş oluyoruz ki
Sanki bir bahçenin yanı başındaymış gibi sulak yağmur alan bir yer./11

(13)¹

Öyle bir adam var ki arkadaşımızdan haberini aldım,
Soruyormuş komşulara süt içireyim mi diye./1

Ben ki hiç kuşkusuz komşuya ta evinin içinde içiririm,
Benim evim de öyle bir ev ki için de ne günah var ne de ar var./2

Öyle bir içecek içiririm ki adamı sağlıklı kılan helal bir içecektir,
Adamı etki altına almaz öyle ki hem içkiyi hem zifti kusmasını sağlar./3

(14)²

Eğer susacak olursam kızıl içkiyle oruç açacak değilim,
Şu pazardan alınıp satılan şey./3

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Tavîl.

Bana zarar vermesini çekindiğimi şeyi terk edeceğim,
Arıların ve dişi develerin toplamış olduğu şeyden içeceğim./3

Bunlar öyle iki içecek ki ne Allah katında bir sakınca vardır onlarda,
Benim için ne de şuramı buramı yaracak bir kırbaç sırtıma iner./3

(15)¹

Ceyy Rustakı'ndan dün akşam çıkıp ayrıldın,
Ceyy Rustakı'nda bir kardeşini bırakıp çıktın./1

Bir kardeşin ki eğer ayrılık uzayacak olursa onu şöyle bulursun ki,
Unutuvermiş yok eğer birliktelik uzayacak olursa senden bıkar./2

Eğer bir kılıç olsaydın ve insanlar keskinliğine hayran olsaydı,
Eğer günün birinde onu köreltecek olsan./3

Eğer insanlar içinde en doğru yoldaki kimse olsan sonra ona eşlik etsen,
Sonra ona uyacak olsan o zaman doğru yol şaşar da sana da yolu şaşırtır./4

Eğer ona gelir isen ve doğru yola girmeyi arzulasan o doğru yolun tersine girer,
Eğer azgınlık kapısından çekilirsen yolu gösterir sana./5

(16)²

Vesak benim dişi devemi istiyor ama ayıplıyor onu,

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Tavîl.

Vesak bin Cabir bu konuda kandırıyor beni./1

Ben de dedim ki ona: Şunu bil ki Vesak benim dişi devem,
Koruman lazım sonsuza kadar./2

İri cüsseli çok yiyen ve güçlü gördüm onu,
Öğlene kadar boynunu büker halde./3

(17)¹

Evs bin Amir Tayfa için geldi bana,
Beni kandırmak için tam da huysuzluğunun tuttuğu bir anda./1

Biraz pazarlık yaptı ama beyhude nakit ödemeden,
Fiyatını da düşürmeye çalışarak./2

Yemin ettim ki pazarlık ettiğin meblağın bir mislini versen,
Israr da edecek olsam alamazsın onu./3

Yavrusunu korumasına mı aldandın yoksa sen,
Lohusalık döneminde Ummussekn'in temizlenmesi gibi./4

(18)²

Bu benim eşim Ummussekn mi inkar eder,
Huylarını ki musibetler değişir./1

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Tavîl.

Bazen sözle çıkışır ben de derim ki anında o,
Onunla ilgilenip ona yaklaşmaya çalışıyor./2

Dedim ki ona : acele eme ki her bir keder,
Geçer biraz süreceksin olsa bile gidiverir./3

Görmez misin ki ben senden ayrılamıyorum oturmuşum,
Kapıda ne sefere çıkıyorum ne de ayrılıp bir yerlere gidiyorum./4

Bilemezsin sen nice uzak yerler var ki,
Çakıl taşları ufalmış kum ve uçsuz bucaksız otlaklar olmuştur./5

Gündüzü geçirdim orada eğer adamın derdi,
Şebnemin düşmesi ve buluta dönüşe sis olur./6

Ta ki sabahın ışıkları görünür ve yıldızları,
Ardından gecenin karanlığı örttüğü şeylerin üzerinden kalkar./7

Güvercinlerin şaşakaldığı un misali dümdüz bir sahra,
Orada bakışlar ya dalga dalga dalgalanır ya da kesik kesik olur./8

Yol aldım bir de baktım ki serap sanki,
Bulut olmuş arkasından yükseliyor./9

Güçlü bir şekilde hızla yürür,
Kaya tümseği bekleyeni nasıl kırır ise./10

İnsanlar birbirlerini bindirdiklerinde,

Üzerinde arkaya binenin malları ve biniti var./11

Uzak gece yolculuğundan sonra sabahlar da,
Yürümesi için kamçıyla vurmaya gerek yok./12

Sanki önünde gördüğü şefkat gösterdiği bir yavru var,
Göz görebildiğince ona yetişmek ister de peşinden yol alıverir./13

Dört bir yanda uzanmış taşlar arasında korkunç bir yol,
Dönüşü olmayan bir boğaz içine kıvrılıyor./14

Dersin ki aslanların ağılları karnının içinde,
Hayvanların yattığı yerler ve ayak izleri oyun yeri./15

Geçiverdim oradan bir anda örtüverdi üstünü,
Gecenin karaya bürüdüğü karalara bürünmüş./16

Eti lime lime olmuş keskin bir kılıçla,
Hint oklarını tattırdı ona kulağı delik kimse./17

1Yetiştim ona yürürken hiç çekinmeden,
Su üstünde ilerleyen kurt gibi elbisesinde cepleri var./18

Cömerttir naziktir ondan ne zarar gelmesinden korkulur,
Ne de cehaletinden uğraştığı ve oynadığı işlerde./19

Onu kızdırdım derken sevgisi tıpkı iyilik bulutunun,
Geri dönmesi gibi geri dönüverdi./20

Eğer insanlar karşılaşacak olur ise,
O zaman onun boynuzu en yüksek yerlerde sallanır dururdu./21
(yani gök ile yer arasında gider gelirdi)

(19)¹

Ummu Seken soruyor beni şikâyetçilerin en basit olanı,
Sorup soruşturan kimsenin merakının giderilmesidir./1

Yürüyünce zıbın kiri değil,
Kibirli kibirli yürüyen fil gibi yavaş yavaş yürür./2

Her bir eve girip çıkmaz,
Uyuzun kaşınıp durması gibi./3

Ancak o etine dolgun biridir,
Kirlenmemiş ipek bir şerit gibi./4

Eli pek kimselerdendir yine de,
Günü geldi mi insanların en süslü giyinenidir./5

(20)²

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Tavîl.

Bırakın siz Sulma ailesini ki zannımca,
Yaptığım hatalardan geçen artık geçmiştir./1

Kınaya kınaya bitkin düşürmeyin beni,
Azıcık konuştum ama ardından kesinlikle susacağım./2

Susacağım öyle ki sizler benim uğraşımdan,
Sizleri memnun etmek için can attığımı sanacaksınız./3

Yetmez mi ki size ininizden alı koydunuz,
Nasıl ki kükreyen aslanlar sütten alı konulursa./4

Kesiyorsunuz etimi her gün nasıl ki,
Kazma taş kazanı yontar ise./5

(21)¹

Asla kardeşi olma sinsi ağır canlı bir korkağın ki aşağılık olduğundan,
Keçilerden süt emer saldırgan ve aniden parlayan biri./1

Senden ne kaparsa en iyi ganimettir onun için,
Ki o bunda herhangi bir sakınca da görmez olur./2

İnsanlardan ister ama onlara hiç vermez,
Kahrolası ne kadar da tamahkar olur./3

¹ Aruz Bahri: Remel: Fâilatün Fâilatün Fâilatün

Söz söyler isen ne dediğini iyi bil,
Sakın seni toplum içinde küçük düşürmesin./4

Parlaman pençe atar gibi olmaz,
En iyi parlama yardım eli uzatan parlamadır./5

Asla karıştırma hakkı batıl ile,
Hak içinde hak sahibi rahat olur./6

Sen sorulmadığın sürece sessizliği uzat,
Sessizlikte insanlar için bir nezaket yatar./7

Nice gelip geçen kimse olur ki söylediği sözler,
Duyulmadığı sürece kimseye zarar vermez./8

(22)¹

Ebu el Carud'a benden bir mesaj ilet,
Yola çıkan seninle ya görüşür ya görüşmez./1

Bize haber getirir ki ne diye bağını kopardın bizden,
Ki daha önce memnundun ve henüz huyunu değiştirmiş değilsin./2

Eğer bir hayır dulduysan senin hayır bulman sevindirmiştir beni,
Öyle ki ben senin için Zu Libde (Aslan) aslandır dedim/3

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

Nitekim gözlerin tıpkı onun gözleri sesin tıpkı onun sesi,
Sen öyle göründün bana oysaki sen koşuşturmazsın./4

Eğer sen aramızdaki bağı koparmaya azmetmiş isen,
Bunun başlangıcı görülür olmuştur./5

Oysa ben eğer bir dostla ilişkin yıpranacak olsaydı,
Ve o benden yüz çevirecek olsaydı derdim ki ayrılık yağmurla olur./6

(23)¹

Sen ey Ebu Carud söyler misin bana,
Sizde hangi çıkmakla yakarlar beni./1

Sessiz kaldım ama sessiz kalmak beni bir gagalama kadar ileri götürmedi,
Söyledim ama söyleyerek ne bir kınamaya vardım ne de bir övgüye./2

Sen bana öğretmiş idin ben de ona öğrettim,
Dostla nasıl güzellikle ve iyilikle ayrılık olacağını./3

(24)²

Ebu Carud'a benden bir mesaj iletiniz,
Ben her ne söylediysem sen alındın mı./1

Sen benim sözlerimi alt edersin ta ki hacetimi giderirsin,
Nitekim kimi sözler kimi sözleri alt ediverir./2

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Tavîl.

Senden mi geldi şu bana ulaşan kafiyeler,
Adama isabet edince sanki delip geçen oklar gibi./3

Başka şey için ama ben sitem ediyorum,
Ki bu insanların töre bildiğı uygulanan bir şeydir./4

Eğer gerçekten de ister istemez alınmış isen sen,
O zaman bilerek alın ki kimin alınacağını görebilirsin belki./5

Masumdur öğüt verir Müslümandır akrabalığı var onun,
Öyle bir tırnağı öyle bir azı dişi var ki düşmanı bitkin düşürür./6

Onlar beni muhafaza edecek dostlarımdır,
Nasıl ki yağmur sularının toplandığı yerler bataklıkları muhafaza eder ise./7

Beni önünde olduklarımın ardında bıraktı o,
Nasıl ki bilge kimseler yayı onun ardında bıraktıysa./8

Al şu şiiri senin için söyledim ben,
Kafiyelerle biten tek yerde durmayan bir şiir./9

Söyle öyleyse Allah ıslah etsin seni,
İkimiz de kem sözden Allah'a sığınırız./10

(25)¹

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

Görmez misin ki sen cömertlik benim huyum,
Ki herkes neye alışsa o minval üzere gider./1

Elbisemi temizlerim ihanetten ve sövgüden,
Daha hayırlısına ve daha yücesine yönelirim./2

Kötü bir şair ki sözün tamamını ortaya koyar,
Söyleyeceği en güçlü ve en dayanaklı sözleri söylediğinde./3

Sabırdan sonra bağışladım onu sonra sakinleştirdim,
Nereden geldiğini bilmediği bir darbeyle./4

Oysa ben çok nazik bir insanım,
Boyun ağrısından başını kaldıramayan nicesinin hastalığına şifa veririm./5

Eğer nezaketimi görüp nezaketini yitirişe efendiye dönerin,
Nitekim dönüş yapmak daha kalıcı bir sonuç verir ve daha yerinde bir iş./6

Eğer efendinin hile yaptığını görürsem,
Onu terk eder zamanın ne getireceğine bakarım./7

Ta ki onun hakkında zaman karar versin ya da bana geri döndürsün ki,
Ben ne dilimi uzatırım ne de elimi./8

(26)¹

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

Kötü bir şair ki haksız yere sözü birbirine karıştırır,
Nasıl ki gece körü deve karanlık bir gecede süprüntüleri toplar da kendisini
öldürecek haşereler de yutuverir./1

Sabırdan sonra kendisine vardım da darbeye benzer bir kafiye ile,
Sakinleştirdim de verecek cevap bulamadı./2

Onun için ebede kadar kalacak cesurca bir şey seçtim,
Onun tesiri kıyamete kadar kalacaktır./3

Ondan önce toplanmış olan şeyleri gün ağarması gibi dağıtıverdim,
Nasıl ki yıldızlar güneş doğarken birden ortalıktan kayboluverir./4

(27)¹

Şunu bilmelisin ki eğer benimle arkadaşlık yapmak ister isen,
Benden istediğin ve korktuğun şeyi öğrenmen için./1

Tıpkı suyun bostana muamelesi gibi şefkatle muamele edip durduğum,
Arkadaşlardan bıktım usandım artık./2

Eğer aramızda bir şey olacak olursa deniliyor ki,
Keskin dillidir cehaletini mazur gör de iyi davran ona./3

(28)²

Şunu iyi bilmelisin ki ben nefret ediyorum senden,
Öyle bir huyum var ki benim hem ayıplar hem de kınarsın sen onu./1

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Tavîl.

Öyle de idim lakin ben öyle bir adamım ki fitratımda,
Ona rıza gösterene de kınayana da kötü söz söylerim./2

Hatalarını öylece bırakmayıp doğrultup durduğum,
Arkadaşlardan bıktım usandım artık./3

(29)¹

Yemin ederim ki ben Ebu Umeyr'i,
Ne doğru sözlü ne de bilgili bulmuşumdur./1

Bir yandan benimle konuşur bir yandan da kaşını gözünü oynatır,
Ta ki ben onda eski bir ilim olduğunu zannedeyim./2

Allah büyük iftiralar atan günahkâr yalancıların cezasını,
Nasıl verir ise senin de öyle cezayı versin./3

(30)²

Benim anam zayıf bir aciz doğurmuş değildir,
Benim okum da hiçbir zaman hayırsız ve zayıf olmuş değildir./1

Su birikintilerinde biten beyaz bir mantar da değilim,
Tersine uçsuz bucaksız bir vatan içinde yaşarım./2

Yardım dileyen biri olursa ona karşılık veririm ve korunurum,
İnce uçlu keskin parlak kılıçla./3

¹ Aruz Bahri: Vâfir.

² Aruz Bahri: Tavîl.

Ben öyle bir kavimden gelirim ki onlar savaşılsa düşmanla,
Ateş gibi üstüne iniveren gençlerle baskın yaparlar./4

Benim karşımda övünmekten söz açmayın,
Sonra siz zor durumda kalırsınız./5

(31)¹

Öyle bir arkadaşımız var ki dili hiç durmak biliyor,
Ne bize laf işittirmekten geri durur ne de bize ilişmekten./1

Hem yakınları hem de dostları için en kötü adam,
Ahmak ve cahil küstah olanıdır./2

(32)²

İbn-i Abbas'ı andım İbn-i Amir'in kapsında,
Yaşadıklarımı andım bir de erdemleri./1

Her iki dostum da emir idi,
Allah ikisine de yaptıklarıyla karşılık versin benden yana./2

Eğer hayır olursa karşılığı hayır olsun,
Eğer şer olursa da nasıl ettiyse karşılığı şer olsun./3

(33)³

¹ Aruz Bahri: Mütekarib.

² Aruz Bahri: Tavîl.

³ Aruz Bahri: Tavîl.

Eğer sitem eden bir dost isen sakın aldanma,
Yanındaki küçük cimriye./1

Benden yana sana ne ilişir ise,
Benden alacağın züldür dosdoğrudur ve kabul edilir bir şeydir./2

Ben onunla karşılaştığımda yüz çevirecek biri değilim,
Söz söylerken sinirlenmiş biri gibi surat ekşitecek de değilim./3

Keçi gibi sakinleştirilip süt sağılacak biri de değilim,
Ki keçinin yavrusu olmayan bir yavruya şefkat gösterip emzirirkenki sütü
çok çok iki gün sürer de ardından kesiliverir./4

İçinde su olmayan bir bulut gibi de değilim ki sesini duyarsın,
Ama aslında hıştırtıların altında gizlenir ve kurudur./5

(34)¹

İsabet eder ama farkında olmaz isabet eder ama farkında olmadan,
Ahmaklar nasıl olabilir ki bundan başka./1

Eğer bir söz söyleyecek olsa gerçeği söylemez,
Eğer sen hayır konuşacak olsan o zaman da senin fiillerinden karşılığını verir./2

(35)²

Sev eğer sever isen orta yollu sevgiyle sev,
Çünkü belemeszin ki ne zaman hicran olur./1

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Tavîl.

Nefret et eder isen orta yollu nefret et,
Çünkü bilemezsin ki pişmanlık ne an olur./2

Sen nezaket madeni ol kimseye eziyet etme,
Çünkü sen her ne yapsan onu görür onu işitirsin./3

(36)¹

Benden Husayn'a sizler bir mesaj iletiniz,
Deyiniz ki sen dostluğunu bir kez daha bitirmiş oldun./1

Sen öyle bir zaman gördün ki insanları ayrı düşürdü birbirinden,
Hakkın kulplarını kopardı sen de bunu görüp aynısını yaptın./2

Sana Misan'a vali olacaksın söylendiyse eğer,
İnsanlara sultanın malından vereceksin./3

İster senden birşeyler istemiş olayım aramızdaki dostluğu hatırlatmış olayım,
Bunu yapman senin üzerine yapılması gereken bir görevdi./4

Oysa sana göndermiş olduğum kimse bana şunu haber verdi ki,
Mektubumu alıp bir tarafa atmışsın meğer./5

Başlığına bakıp bir kenara atıvermişsin,
Eskimiş bir ayakkabını atar gibi./6

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

Ben zannetmiştim ki mektubum sana ulaşıp isteklerimi görününce,
Boşa çıkmaz beklentilerim./7

Nuaym bin Mesud hakkettiğini bulmuştur
Sen de bulacaksın hakkettiğini./8

(37)¹

Benden Husayn'a sizler bir mesaj iletiniz,
Deyiniz ki senin bu dostluğunu aynen iade ediyorum sana./1

Ödünç alınan eşya nasıl iade edilir ise,
Ben seni dost bildim ama bir de baktım ki dost değilmişsin./2

Oysa sen geçmişte iyilik etmek için sağ elini uzattın mı,
Arkasından sol elini de uzatırdın gecikmeden./3

Ağzından bal damlardı hem de güler yzlydn,
Malını da dostundan hiç esirgemezdin./4

(38)²

Ona vardığın zaman Husayn'a şunu iletiver,
Ki hem bir cevap hem de bir öğüt vardır sana bunda./1

Eğer iyi bir elçi ise,
Ve başına gelenleri görüp anlayıp ders alabiliyorsan./2

¹ Aruz Bahri: Tavıl.

² Aruz Bahri: Mütekarib.

Erlerin birbirine vereceği en iyi şeylerden biri,
Bilge birinin nasihat alacak birine verdiği nasihattir./3

Toynağından ya da ağzı ile bıçak çıkaran,
Hayvan gibi olma./4

Fırlayıverir onu o bıçakla kesecek kimse,
Ölüm bir gün ona ilişmese de eninde sonunda onu buluverir./5

Öylece eklemleriyle kala kalır da kazanı,
Ya yavruyu çolak eder ya da onu közler durur./6

Ama sen vazgeçmek istemezsen eğer,
Bunu da nasihat gibi görmezsen eğer./7

Sabrı ve acıyı tatmanı isterim ki,
Acı da sabır da öteden beri hoş olmayan bir ićecek olagelmıştır./8

(39)¹

Benim önümde onu ayıplarlar oysa onda bir ayıp yok,
Sadece iki gözü bir miktar geride durur./1

Gözlerinde bir şey olsa bile o,
İnce belli etine dolgun biridir./2

¹ Aruz Bahri: Mütekarib.

Yürürken ağır ağır endamlı yürür sanki kanı,
Akar gibi ya da damla damla damlar gibi./3

Öpmek istesem onu kendini geriye çeker
Yumuşak sözlüdür o kaba bir söz çıkmaz ondan./4

(40)¹

Gittim ki insan dener hem denenir,
Gittim el Micar bin Malik'in sözünün aslını görmeye./1

Ancak hiç bir şey göremedim şiddetli esen bir rüzgardan başka,
Hiç bir şeyin olmadığı hiçbir yolun çıkmadığı bir yerde fırtınalar kopmuş./2

Benim ne suçum var ki eğer,
Dağ başında maden gibi bir birine tutunmuş bir uçuruma düşmek zorunda kaldıysam./3

Orada bir yola düşünce de,
Yol meyilli duvar gibi kıvrım kıvrım olur ise./4

(41)²

Gönül Ummu Avf ve sevgisinden başkasını küçük görür,
İhtiyar biri ancak her kim ki bir ihtiyar sever ise yerilir./1

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Tavîl.

Eskimiş bir Yemen elbisesi gibi o da geçmişte kalmış,
Yeniliğini gözde ve elde dilediğince kaybetmiştir./2

(42)¹

Mehran benimle bir Dirhemin hesabını yapıyor,
Sanki önemli bir şeyin hesabını yapıyor./1

Nasıl olur, sen öyle bir güzelle evlendin ki,
Evin içinde salına salına yürüyor bu esmer./2

Onu dişleyecekmiş gibi kucaklıyorsun,
Ayakları kesilmiş bir koçun postu ile./3

(43)²

Komşum beni haksız yere taşıladı,
Dedim ki ona yapma etme inkâr etti yaptıklarını./1

Bir de demez mi ki seni asıl taşılayan rabbindir ceza olsun diye,
Günahlarından dolayı günahın da sonu budur gördüğün gibi./2

Ben de dedim ki ona eğer rabbim hedef alıp taşılayacak olsaydı,
Hiç isabet etmez miydi o bana./3

Bir de adam kalkmış mazeret diye yalanı Allah'a isnat ediyor,

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Tavîl.

Allah kötölük eden herkesi kötölükle cezalandırsın./4

(44)¹

Kötü dostun Allah cezasını versin ki adamın,
Ne dostluğı işe yarar ne de onunla kavgaya tutuşman./1

Minnet eder ama verme bir de şunu iddia eder ki,
Cömert imiş canı huyu böyle imiş./2

Bu yüzden kötü dostun yakınlığının uzaklığından farkı yok,
Hatta yakınında olmaktansa bir düşmanın uzak durmak daha iyidir./3

(45)²

Beni cehalet ve sövmekten akrabalara küfretmekten,
Alıkoyan şey şu dört huydur./1

Haya, İslam, merhamet (takva) ve cömert olmamdır ki,
Benim gibisinin zararı da dokunabilir yararı da./2

Eğer ben günün birinde suçları affedecek olursam sen de haddini bilmezsen,
Sopa senden başkasına sallanıp gösterilmiş demektir./3
(yani laftan anlayan biri değilsin)

İkimiz arasında büyük bir fark var o da şudur ki,
Ben her hâlükârda doğru yola gelirim ama sen olduğun gibi kalırsın./4

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Tavîl.

Bağırır ardından bana havlayacak köpekler çağırısın,
Sonra beni istediğin yere sokar arkamdan da sen girersin./5
(yani benden nefret eder havlarsın)

(46)¹

Ben Ebu Sehl'i gördüm ki ona karşı suçlu değilim,
Üstelik onun bir mahremini (gizliliğini) de ihlal etmiş değilim./1

Aramızdaki akrabalık bağıını koparmak istiyor,
Al öyleyse bildirdiğim mazeretleri./2

Eğer kararlı isen o zaman ömür boyu uzak kal,
Ta ki zarar veremeyeceğin bir kimseyle bağıını koparmış olasın./3

(47)²

Yemin ettim hiçbir zaman süt veren bir dişi deve sahibine gece varma,
Dönüp gelmeden Musellem oturup pazarlığını yapmam./1

Ona dediler ki kızıldır, büyük hörgüçlüdür, iridir,
Pazarlıkta ona kolaylık gösterip öldürmeyi düşündüklerini fark ettirmediler./2

Sabah olduğunda kimse başına ne geldiğini bilemedi,
Ama kanlar elbiselerinin üzerinde akadurdu./3

Oysa onun bu işle ilgisi yoktu,
Ancak feleğin şüphesi insanlara diyet ödetir./4

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Tavîl.

(48)¹

Uykum kaçınca üzüntüler üzerime üzerime geldi,
Ki adamın üzüntüleri üzerine üzerine gelir./1

Bir arkadaşım var ki ya o beni şüpheye düşürdü ya da ona haksızlık ettim,
Öyle olur ki iki hasımdan biri iyi biri kötü olur./2

Söz söyledi mi bana sitem eder de kendini mazur görür,
Allah katında mazlum kimse için üstün bir makam ve yardım edenler vardır./3

Oysa ben -bunu da bile bile söylüyorum,
Onun yaptığını yapamayacak durumda değilim kendisi de bunu bilir./4

Benim iki dilim vardır: birinden bal damlar da üzerinde tutkal vardır,
Diğeri de kılıç gibi keskindir de lime lime ediverir./5

Bu ikisi bende barınır sonra insanların söylemiş olduğu her söze karşı,
Her birinin ayrı bir becerisi vardır./6

O ikisinden düz araziyle karşılaşan,
Eşeklerin gittiği yollardan giderdi./7

Ben de öğüdümü esirgemedim dedim ki ona,
Adamda hiç göremediği alıkoyup da meneden bir şey vardır./8

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

Eğer masum olmak ister isen o zaman uzak dur,
Mazeretlerin olduğu hiç bir şeye yakın durma./9

Belki mazeretler adamı helak olmaktan kurtarabilir,
Helak olur belki de adamı suçları helak ediverir./10

Ve kötü bir şair düşün ki iyi söz söyleyenlerin ona,
Sen şairsin, demesi onu havaya girdirir./11

Bir kere ona acıyıp halinde bırakıverdim,
Canı ne isterse yapsın ama kendisi üstten bakıyor./12

Keskin ve kolay söylenir bir kafiye ile,
Tıpkı bir ustanın dokuyup ipe boncuk geçirip dizmesi gibi./13

Söyledim söylemesi zor gelmedi bana,
Ki sözün hem kapısı hem de hülasası var./14

Uykusu olmasına rağmen uykusunu kaçıriverir,
Şu bitkin düşürücü yolcu gecenin yarısı olduğunda./15

Sona erdirince de yeniden ta baştan başlar,
Aldığı keyiften dolayı sarhoş olmuş ya da sarhoş olmuş gibi./16

(49)¹

Yemin olsun ki dün eşyam için bir gence tembihledim,

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

Ancak bu genç benim hakkımda adil olmadığı gibi merhametli de değildir./1

Yine onunla benim aramda nasıl bir ilişki olduğunu bilmiyor,
Ki adamın tevessül edeceği en iyi şey bildiği şeydir./2

Kendisinden bekleyip de alamadığım şey,
Güvey duyduğum kardeşimden bana gelen ilk iyilik de değildir./3

(50)¹

Benim ile İbn-i Amir arasındaki dostluğa,
Tilkilerin işemiş olduğunu görmez misin./1

Onunla aramızdaki dostluktan geriye kalanlar ise,
Sanki hiç yokmuş gibi bir hal aldı ki zaman ne garip şeyler barındırır./2

Eğer adam seni istemeye istemeye sevmiş ise,
Hasmane huylarını gösteriverir sana./3

Uzak durmak eziyete yakın olmaktan yeğdir,
Sitemle elde edilecek şeyde de hayır olmaz./4

Her gün kötü bir şey için sitem ederim,
Ama sitem etmesem de kendi halimde bırakırlar beni./5

Öyleyse onu bırak ki adamla ilişkiyi kesmek en kolay helaki olur,
Ki yeryüzünde yiğit adamın nice yolu (şekli) olur./6

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

(50)¹

Ey Fatıma ağır ol bırak yüzünü asmayı,
Eğer gerçekten de ilişkiyi kesmek istiyorsan yapma bunu./1

Benim kendisini sevdiğimi görünce yüzünü ekşitiyor,
Elinde bir nimet olup da sert bir şekilde göstermeyen biri gibi./2

Eğer aramızdaki ahdi bozar isen,
Gasp edilmiş sevginin geriye kalanını gösterirsen./3

Benim iyi davranmam aldatmasın seni,
Ben de sevgilileri usluca uzak durmak suretiyle unuturum hiç şühesiz./4

Bilirim ki yeryüzünde nice imkan olur,
Kapıların yüzlerine kapanmamış olduğu kimseler için./5

Eşinden dostundan bıkmış usanmış zayıf kimse ise,
İşler onu gizli bir titreme (zayıf bir kimse vasıtası) ile korur./6

Oysa ben öyle bir adamım ki ne dostun dostluğundan nefret ederim,
Ne de sevgilim olmadan uykuya dalacak biriyim./7

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

(52)¹

Ey Fatıma ağır ol bırak bana sitem etmeyi,
Ben zamanı geldiği için (kaderde olduğu için) nefsimi hoş tutuyorum./1

Diyor ki bile bile borç altına giriyorsun,
Oysa ben iş işten geçmeden davranıp malıma sahip çıkmışımdır./2

Eğer kalmak istiyorsan bırak kendi kendine eziyet çektmeyi,
Ki o var olup kaldıkça sen de var olur kalırsın./3

Benim bulduğum şeyi sen kafi bulmazsın ey Fatıma,
Öyle ki tırmana tırmana yükselerek zirveye çıkıverir./4

Önde gidenlerini gönderdiler elleriyle bir kuyu kazımaya,
Öyle ki suyun çekildiği kovanın ucundaki iki tahtayı bile ıslatamıyor./5

Daha dün benimle birlikte olmaktan hoşlananlar ben kendilerine karşı,
Herhangi bir hata işlememiş olmama rağmen hicranımdan hoşlanır oldular./6

(53)²

Ey Fatıma ağır ol bırak bana sitem etmeyi kin beslemeyi,
Acele etme bil ki dostluk ve sevgi de tıpkı ekmek gibidir./1
(yani beni sana kin duymak zorunda bırakma)

Öyle ki her bir konakta bir kısmı tüketilir,
Ancak bitmeden de hiçbir zaman bırakılmaz./2

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Tavîl.

Ey Fatıma acele edip hicranı isteyen kimse,
Eşi dostu gelir iken sabah erkenden yola çıkmak isteyen kimseye benzer./3

Eğer ki sen bugün acele etmezsen kazançlı çıkarsın,
Ondan güzellik ve iyi davranış bulursun./4

Öğütten dolayı seni kınayan kimseler ise,
Onlardan hiçbiri doğruluğa çağırıp doğru yola iletmiyor./5

Eğer ki sen beni rahatsız eden şu hareketleri terk etmezsen,
O zaman kinlerim bir yana benden yana gizili bir kötülük de bulursun./6

(54)¹

Eşim bana kendisine itaat etmiyorum diye sitem ediyor,
Oysa onun bu arzusunun yalandan olduğunu kendisi göstermiştir./1

O sandı ki kendisi neye razı olsa ben de ona razı olacağım,
Ne kadar da cahilmiş nasıl böyle bir zanna kapıldı ki./2

Ben kendisiyle öyle bir birliktelik yaşadım ki eğer böylesini,
Bir dağ keçisiyle bile yaşasam yabani olmasına rağmen mutmain olurdu./3

O benim yaşlılık ve bunca beladan sonra kendisini deliler gibi sevmem,
Aldanıyor da böyle yaptıklarına karşı deliye dönüyor./4

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

Benim hiçbir suçum yok, ben ta işin başından demiştim ki,
Eğer kendisine söyleneni anlasaydı işi anlamaktan aciz olmazdı./5

Komşularına ve kızlarına şikayet ediyor,
Bizde bir suç bulamayınca bu kez suçlar oluverdi./6

Bilmez misin ki ben eğer bir yerde cefadan korkacak olsam,
Ben uzak tutarım bu yerden bineğimi./7

Ben eşim benim için zorluk çıkaracak olur ise,
"Hay hay" derim bir daha kendisi sevgi gösterse de ben sevgi göstermem
ona./8

(55)¹

Selma hakkındaki şikayetler ciddi bir hal aldı,
Doğrusu bu dedikleri doğru olsa da uyacak değilim (daha doğrusu var) ./1

Diyorlar ki ırzına halel getirme,
Yarına bırakma bugün hallet işini ./2

Bir de şu öfkeli insanlara dikkat et ki,
Onlar her yolun başında gözetleyip duruyorlar./3

Her gün kınanıp ayıplanıp duruyorsun ama sen yine de,
Kınamalara rağmen etrafında dolaşıp duruyorsun./4

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

İsrarlı gözler mi seni çekiyor oysa ki göz,
Elin senin için hiçbir şey yapamayacağı şeyler gösterebilir./4

(56)¹

İnsanların Rabbi Allah Ebu Maiz'i en iyi şekilde ödüllendirsin ki,
O ne kadar iyi bir vali ne kadar iyi bir dosttur./1

İhtiyacımı yerli yerinde karşıladıktan sonra sadakatle yerine getirdi
Oysa ki bazı insanlar hiç de dostça muamele etmez./2

Benim kendisine doğru gittiğimi gördüğünde "merhaba" dedi bana
Merhaba, merhaba senin vadin hiç de dar değildir./3

Sen ki (aşiretin) Dudan'dan sana şan ve şeref miras kalmıştır
Oysa sen herhangi bir aşirete mensup olmasan da şanın yeter./4

Abdullah sana yüksekçe bir dağda ev kurmuştur
Etrafında nice vadi nice yol var./5

Bir memlekette bir adamda olabilecek en güzel hazine
İslam'ın namıyla şanıyla birlik ve beraberliğini sağlamasıdır./6

(57)²

Eğer emanetini emanet edeceğin birilerini arıyorsan,
O zaman Nafi'i bırak da emaneti taşıyabilecek birilerini bulmaya bak./1

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Tavîl.

Çünkü bu adam ne yapacağı belli olmayan sinsi yalancının tekidir,
Öyle kötü bir ruhu var ki dostu bile tiksindir ondan./2

Ne zaman ona bir şey emanet edilecek olsa,
Emanete ya tamamen ya da kısmen ihanet eder./3

Onu arzu ettiğini görür görmez,
O zaman ondan umudunu kes onun pazarlığı da bozulur./4

Onu öyle heder eder ki bir anda değersiz bir şey olur,
Haksız yere her yandan o peşine düşüverir./5

Sanki semirmiş tek adam oymuş gibi,
Oysa en semirmiş köpek en çok hırsızlık eden köpek olur./6

(58)¹

Emirim bani ihtiyacımı kendisine söylemeye davet etti,
Söyleyince ondan ne bir cevap alabildim ne de beni dinledi./1

Söyledim ama hiçbir cevap duymadım ben de esirgemedim,
Sözümü ama en güzel söz ya esirgenen sözdür ya da faydası olan söz./2

Öyle bir ümitsizliğe kapıldım ki ardımdan hiçbir arzum kalmadı,
Ümitsizlik iffete ve arılığa tamahkarlıktan daha yakındır./3

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

(59)¹

Görmedin mi ki ben verilen sözü güvence sayıyorum,
Benim açımdan adamın verdiği sözden cayması ihanetle eşdeğerdir./1

Verdiği sözü her şeyin üstünde tutmayan bir adam,
Verdiği taahhüdü ya da sözü yerine getirecek değildi./2

Eğer akraba ve suçlu olan kimseye zarar dokunacak olursa,
Onun musibeti benim kinimi bitiriverir./3

(60)²

Bizim komşularımız var ödül kapısını yüzümüze kapattılar,
Eğer sana kapatma konusunda söz edecek olurlarsa bil ki kapatmak en iyisidir./1

Eve ilıstirdiğin en güzel şey bir duvar,
Öyle kaygan ki üzerinden kara kırlangıçlar (kancalar) kayıverir./2

(61)³

Akıl sahiplerinin sözüne kulak asmayıp,
Cahil kimselerin sözüne mi kulak verdin./1

Benimle bağıını keserken sen haksızlık ettin bana,
Adam ister istemez aciz kalıveriyor (ne diyeceğini bilemiyor)./2

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Tavîl.

³ Aruz Bahri: Tavîl.

Köleye asayla vurulur ama,
Hüre söz söylemen yeter./3

(62)¹

Nasıl bir dosttur ki bu ben kendisine yaklaşacak olsam,
O benden bir karış daha uzaklaşır./1

Eğer ona dostça elimi uzatacak olsam,
O bir o kadar mesafede geri çekilir./2

Benim onun için istediğim tek şey vuslat oldu,
Onun benim için istediği tek şey ayrılık oluyor./3

Her birimiz bir yandan çaba harcıyor ben yaklaştıkça o uzaklaşıyor,
Öylece o elinden geleni yapıyor ben de elimden geleni yapıyorum./4

(63)²

Dostum bana iyilik yapıp ikisini de satmak istedi,
Adam büyüklük eder dostuna teşekkür edilir./1

Ben de dedim ki -nice zan vardır ki sahibini,
Yalancı ve doğru sözlü çıkarır da çoğu zan yalan olur./2

Belki de kardeşim benim iyi huylu olduğumu görünce,

¹ Aruz Bahri: Vâfir.

² Aruz Bahri: Tavîl.

Kendisine de nazikçe davrandığımı zannetti ki onu aldatıyorum./3

Oysa ben Allah bilir ki öyle bir adamım ki,
Kardeşimi ve dostumu aldatılacak bir yabancı gibi görmüyorum./4

Allah bana öyle bir haya nasip etmiş ki,
İnsanlara göremedikleri gizli kısmını göstermekten aciz olmaktan
yakınıyorum./5

(64)¹

Harb'in oğlu Muaviye'ye şunu bildiriver ki,
Sevinenler huzur bulmaz inşallah./1

Sizler bineğe binenlerin ve onları kullananların,
ve gemiye binenlerin en hayırlısını öldürdünüz./2

Ayakkabı giyenlerin ve ölçü alıp kesenlerin,
Mesaniyi ve Fatihayı okuyanların en hayırlısını öldürdünüz./3

Eğer bakacak olursan Ebu Hasan'ın yüzüne,
Ayın on dördünü görürsün parıldıyor bakanların karşısında./4

Her nerede olursa Kureyş şunu iyi bilir ki,
Sen onların en hayırlısın hem soyca hem de dince./5

¹ Aruz Bahri: Vâfir.

(65)¹

Diyor ki şu rezil Kuşeyr oğulları,
Hiçbir zaman unutmazsın Ali'yi./1

Ben de derim ki onlara nasıl ihmal edebilirim ki,
Yerine getirmem gereken görevleri./2

Ben çok çok severim Muhammed'i,
Abbas'ı da Hamza'yı da Vasi'yi de (Hz. Ali'yi) ./3

Peygamberin amcaoğulları ve akrabaları,
Ki onlar benim için en sevgili insanlardır./4

Eğer onların sevgisi hidayet ise bu sevgiye ermiş olurum,
Yok eğer azgınlık ise onlarda iyi bir örneklik vardır./5

Benim için onlar nasihat ehlidirler,
Hayatta olduğum sürece onlar benim seveceğim kimselerdir./6

İslam çarkı dönmeye başladığında bana verilmiş,
Bir sevgidir bu benden başkasına da verilmiş değil./7

Ben onları Allah için seviyorum ta ki,
Yeniden diriltildiğimde bu sevgiyle diriltilirim./8

Her şeyin yaratıcısı olan Allah'ı gördüm,

¹ Aruz Bahri: Vâfir.

Onları hidayete erdirip aralarından bir peygamber seçti./9

Onlar Allah Resulünü üzdüler ta ki,
O da imkan bulup güç kazanıverdi./10

Allah'a korkularından uyan topluluklar,
Ona birini adaş etmez onlar./11

Onlardan Muzeyne var ve Ğifar oğulları,
Müslüman olup onunla cihat etmekten bitkin düşmüşlerdir./12

Nişan vurulmuş atları sürüyorlar,
Sırtlarında kaftanlar var büklüm büklüm./13

(66)¹

Beni kınayan kadına derim ki bir kere,
Ki o bize sevgi besleyedururdu./1

Eğer göremiyorsan gördüğümü,
Bak öyleyse gör nedenli kasvetli olduğunu./2

Görmüyor musun sen Haşimoğullarını,
İmha edivermiş zalim taife./3

Oysa sen onları doğru yolda sanıyorsun,
Halbuki onlar Taff'ta Fatıma oğullarını imha etti./4

¹ Aruz Bahri: Mütekarib.

Eğer kitabı derinlemesine bilenlerden olsaydın,
Ve Ahzab'dan haberdar olup bilseydin./5

Bilirdin ki onlar öyle bir topluluktur ki,
Önceden kesin bir şekilde lanete müstahak olmuştur./6

Kendimi ben onlara muhafız kılacağım,
Sakın ileri gitme beni kınamada./7

Ben bununla peygamberin havuzunu,
Arzu etmekteyim kazancı ve daimi nimeti./8

Böylece helak olacaksa olsun iyilik yolunda,
Kurtuluşa erecekse de ersin ganimet alarak./9

(67)¹

Ey takvalıları öven dine başsağlığı dileyen,
Kalk başsağlığı dile ona ve o örtülü eve./1

Muhammed'in ehli beyti Ali oğulları mı,
Taff'ta Nizar'ın eşkıyaları tarafından öldürüldü ./2

Konumu yüce arş sahibi ne yücedir,
Onu hiç yüceltir mi günah işleyenler./3

¹ Aruz Bahri: Recez: Müstefîlün Müstefîlün Müstefîlün

Ey Kuşeyroğulları sizi ben davet ediyorum,
Hakka, sapkınlığa düşüp zarar uğramadan./4

Soylu atları sürün Muhammed soyuna yardım etmeye,
Ta ki payınız Ensar'la bir olsun./5

Onlara muhafız olup kendilerini koruyun,
Her zorba münafığın destekçilerine karşı./6

Allah kitabında insanların en hayırlısı olan,
Haşim'den payınıza düşeni almak için öne geçin./7

Siz onlar sayesinde buldunuz doğru yolu isterseniz küfre düşün,
Oysa onlar en iyi olanlardır ve en iyi olanların evladıdır./8

(68)¹

Mekke'de evinin etrafında Luey bin Galib,
Mahallesi bulunan Allah için doğru söyle./1

Sen beni denemiş ve şöyle bulmuştundur,
Ben sana dünyada yardımcı olmuş arka çıkmışımdır./2

Eğer akreplerini üzerine düşmanca salan bir topluluk olsa,
Ben de onların üzerine salıveririm akreplerimi./3

(69)²

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Tavîl

Yaşam arzusu olmaz temenniyle,
Ancak kovanı kuyuya sarktır isen./1

Çeşit çeşit dolup geliverir sana,
Siyah çamurla az bir suyla geliverir sana./2

(70)¹

Zeyd ölüdür hubara kuşu gibi yolunmuş halde uçamaz,
Göçer olur ise Latife ya da Mulim./1

Onu evlat edinince dedi ki: sensin benim annem,
Öyleyse Zeyd, ondan sonra nereden anne bulacaksın./2

Metainı ıslah edip onu artırdıkça artırıyor,
Bizimki ise onun köyüne kondukça konuyor./3

(71)²

Hak ile ilgili bir hüccet ortaya atan bir adam,
Açıklamasıyla doğrulanmasını ister aslında./1

Bırak içkiyi içerse azgınlar içsin ki ben,
Onun kardeşini gördüm mertebesini yerle bir ediyor./2

O onun bir şeyi olmasa da o da onun,
Kardeşidir annesi ona süt emzirmiş./3

¹ Aruz Bahri: Tavîl

² Aruz Bahri: Tavîl.

(72)¹

Uveymir ile Cebalik kentinde karşılaştığımızda,
O bana cesur bir aslan kılığında görünmüştü./1

Öyle tehditler savurdu ki bana zannettim ki,
Öldürürcesine bana vuracak ya da benim katilim olacak./2

Eğer desem ki ona: İnsaf et bana zulmetme,
Kendisi haricindeki her hakka batılla karşı çıkar./3

Ben onu batıl kılıverdim ta ki istemeye istemeye vazgeçti,
Fitne fesat isteyen kimse münakaşadan sonra bundan vazgeçebilir./4

Sen cahil olarak haktan yana olamazsın,
Bilmezden gelen alim bir hasım gibi./5

(73)²

Görürseniz mahallenin ileri geleni sizin içinizden,
Aldatılıyor, yeni tüyü bitmiş olgun bir genç gibi./1

Tıpkı bir oğlan gibi bakıyor kendi bacaklarına,
Eline ve ağzına bakıyor da hayran kalıyor./2

Kapılara çıkıp yüksek sesle seslenin,
Ki genç hem en facir kişidir hem de uşak./3

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Tavîl.

(74)¹

Görmedim ben dünya gibi ehli gafletle aldanmış,
Ve inançlı kimse gibi feleğe hiç aldırılmaz.

(75)²

Ben ondan giydirmesini istemeden giydirdi beni ben de teşekkür ettim,
Sana fazlasını veren ve sana yardım eden bir kardeşin./1

Eğer teşekkür edeceksen teşekkür etmeni en çok hak eden kimse,
Sana verip hiçbir şey esirgemeyen güler yüzlü kimsedir./2

(76)³

Yemin olsun ki zafer değil - Müslümanlardan sayma,
Onu - güç ile kuvvet ile./1

Tek gözlülerle birlikte sefere çıkıp doğru yolda olmayı dileyerek,
Oysa doğru yol bile bile çıkıp tek ettiğin yerdeydi./2

Furkan'da vardı ki eğer azgın olur isen,
Nefsin için doğru yolu gösteren bir şeyler var./3

(77)⁴

Ant olsun ki Mucalid soyundan Marsu',
Karşılaştığımız gün kesinlikle cevabını verirsin./1

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Tavîl.

³ Aruz Bahri: Tavîl.

⁴ Aruz Bahri: Tavîl.

Diyorsun ki bana sen yaşlısın oysa ben,
Yaşlıyım ama neyle bağlantı kurayım./2

Yaşlılıktan mı ki yaşlılık adamın kaderi yaşanmaktır,
Sen bizi sınıyor musun yoksa sihre mi maruz kaldın sen./3

Ant olsun ki sen onu bir akrabalık üzere nikahladın,
Masumca cömertçe şüpheyeye düştüğün şeye yaklaşmadan./4

Onu ben güçlü köklere sahip ve doğru yolda gördüm,
Verdiğini tamamladı./5

(78)¹

Dünyada gençlik seni hızla terk edip gitti,
Oysa o sana yaklaşıp veda eden bir komşu gibiydi./1

Ben de dedim ki ona : git öyleyse kınanmış bir halde, keşke ben,
Sen çatlamadan ben seni öldürseydim bile bile./2

Bana haksızlık edip sonra sevindin bu halime,
Ne kötü iki sirkedir bu bir arada./3

Sen parlak bir serap idin terk ederken beni,
Rehin olarak ve büsbütün şerle baş başa./4

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

(79)¹

Gençlik göründü dostça helak eden kimsenin dostu(luğu) gibi,
Cehalet benden kaçtı hem de nasıl kaçtı./1

Gençliği satıp yerine yaşlılık satın aldım aldanmış olarak,
Ne güzel geri dönüşü olmayan haram bir alışveriş./2

Ben insanlar içinde ondan isteyip ona sesleniyorum,
Varlığı olmayan bir saptırıcı ne güzel olur./3

Görmüyor musun ki zülüflerim ağardı ve onu terk etti,
Gençlik kokuları ve terk etti onu gençlik arzuları./4

Görüyorum onu ben kara gece gibi,
Salkımlar misali kara ve siyah saçlar gibi./5

İffetli kadınlar cariye alırsın iffetli kalır,
Cömertçe veririsin ona güzelce ve nazıkçe./6

(80)²

Doğrusu ben seni gençlik için istemiş değilim,
Öyleyse etrafımızda dönmeyi bırak da düzgünce elbiseni giy./1

Ben seni hamur için değirmen için istiyorum,
Kırbamızı taşıman için ve yemek pişirmen için istiyorum./2

¹ Aruz Bahri: Basît

² Aruz Bahri: Kamîl.

Eğer hizmet etmekten yorgun düştüysen,
Al başını git babanın evine./3

(81)¹

Nerede karşılaşırsan babanın dostuyla ikramda bulun ona,
Sana iyi davranan kimseye sen de iyi davran./1

Günün birinde başına bir iş geldiğinde seni,
Bu işten kurtaracak kimsenin işini yap./2

Eğer yolda kalmış kimseler gelirse sana ver onlara,
Allah'ın sana vermiş olduğu nimetlerden./3

Sana söylenen sözü taşıma,
Sana bunu söyleyeni koru./4

Kavmin sefihini görürsün ki ırzını bırakır,
Kirli ardından pabucunu siler ve pabucunun tasmağını./5

Eğer işlere kendi kendisi eğilecek olursa ahmaklık olur,
Tıpkı bu işlerin sonuçsuz kalmasını isteyen düşman gibi./6
(yani ne büyüklük taslıyor ne de yumuşak davranıyor)

Çok iyi bilinen bir söz söyleme ki,
Geçerse onu anlayamazsın sonra./7

¹ Aruz Bahri: Kamîl.

(82)¹

Ziyad'a benden şu mesajı iletin ki,
Hızlı giden elçi ihtiyacı giderebilir./1

Ki yalan senin huyundur,
Sen ciddiiken de şaka yaparken de bu huyuna göre davranırsın./2

Sen dilinle veriyorsun ama görünmez,
Verdiğin şeyler sadece sözde kalır./3

Ağızından bal damlıyor çünkü sen ballı birisin,
Canınsa paraya bağılı çocuk gibi it hıyarı gibisin./4

Konuşursun duyan da yapacaksın zanneder,
Oysa onun altında kilitli bir cimrilik kapısı var./5

Senin "evet"ın "hayır" olarak biliniyor,
Aldatıcı oluyor saf zayıf insanları peşinden koşturuyor./6

Öyleyse "hayır" de sen göstermeden ya da "evet",
Ama yapacağım demedikçe "hayır" deme./7

Doğrulukla karşıla sözünü,
Çünkü böylesi daha doğru daha yerinde ve daha iyidir./8

Eğer ister istemez reddedeceksen de edepli ol,

¹ Aruz Bahri: Tavıl.

Çünkü adam edepliymen de adam reddedebilir./9

Eğer cimriysen biz de "hayır" daha iyidir,
"Evet" deyip de cimrilik etmekten de daha iyi gider./10

Eğer "hayır" ağır gelir ise ki hafif de değil,
Senin için o zaman hiç kuşkusuz diğeri daha şiddetli ve daha ağırdır./11

Eğer sadakatle yerine getirilmez ve denendiğinde,
Olmaz ise delalet ve yoldan çıkarıcıdan başka bir şey./12

(83)¹

Bedr oğlu Har'ı mı vali olarak tayin ettin sen,
İhanet edip hırsızlık edenden uzak dur./1

Har sen elde ettiğin hiçbir şeyi küçük görme,
Her iki Irak mülkünden payına düşen Surrak oldu./2

Çünkü insanların tümü ya yalanlar durumdadır,
Ve canı ne isterse onu söylemektedir ya da doğrulayıcı durumdadır./3

Zan ve şüpheyile öyle sözler söylüyorlar ki,
Dense ki onlara: Gelin gerçekleştirin gerçekleştirmezler./4

Sakın acizlik etme ki acizlik en kötü durumdur,

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

Çünkü rızık için çağrılan herkes rızıklanmaz./5

(84)¹

Rahman'dan bir lütuf ve bir nimet addedildi,
Senin için hayrı dileyerek geldiğinde./1

Hayır umulmayan bir adam,
Kendisine arkadaşlık eden açısından hafif bir yük olur./2

Bir şeyler isteyerek gelen muhtaç birini geri çevirme asla,
Senin ne zaman başkalarından bir şeyler isteyeceğini bilemezsin./3

Zamanın insanlar açısından nasıl ters gittiğini gördüm,
Aralarında zaman içinde bu durum nöbetleşe olur./4

(85)²

Aşiretimden birinin bana hediye ettiği tek gözü kör bir kadın,
Ben onunla akraba olamam./1

Ondan yüz çevirdim ya da onun cevabını şöyle vereyim dedim,
Eğer karşılaşacak olursak ona demek isterim ki yavaş ol./2

Bir de ona iyilikle karşılık veririm ve suçunu affederim,
Bana yaptıklarını bağışlarım ve kötülüğe misliyle karşılık vermem./3

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Tavîl.

(86)¹

Eğer sana emanet verilecek olursa sahip çık ona,
Öyle bir kilit oluştur ki kimse açamasın onu./1

Çünkü adamın dili - kalbi olmadığı sürece - ,
İnsanların bilmediğini açığa çıkarır./2

(87)²

İnsanlar kargaşayı gideremez rahata eremez,
Cahillerinin hakim olması durumunda rahat bulamaz./1

Ev inşa edilemez sütun olmadıkça,
Sütun da yere çakılmış kazıklar olmadan olamaz./2

Eğer sütunlar ve yere çakılmış kazıklar toplanırsa,
Bir toplulukta arzusuna kavuşmuş okur./3

5.2. Divanın Arapça Metni

[1]

1 وَأَهْوَجَ مِلْجَاجَ تَصَامَمْتُ قَبْلَهُ	1 أَنْ إِسْمَعَهُ وَمَا بِسَمْعِي مِنْ بَاسٍ
2 وَلَوْ شِئْتُ مَا أَعْرَضْتُ حَتَّى أَصِيبَهُ	2 عَلَى أَنْفِهِ خَدْبَاءَ تَعْضِلُ بِالْأَسِي
3 فَإِنَّ اللِّسَانَ لَيْسَ أَهْوَنُ وَقَعِهِ	3 بِأَصْغَرَ آثَاراً مِنَ النَّحْتِ بِالْفَاسِ
4 وَذِي إِحْنَةٍ لَمْ يُبِدْهَا غَيْرَ أَنَّهُ	4 كَذِي الْخَبْلِ تَأْبَى نَفْسُهُ غَيْرَ وَسَاسِ
5 صَفَحْتُ لَهُ صَفْحاً طَوِيلاً كَصَفْحِهِ	5 وَغَيْنِي وَلَا يَدْرِي عَلَيْهِ وَأَحْرَاسِي
6 وَعَنْدِي لَهُ إِنْ ثَارَ فَوَارُ صَدْرِهِ	6 فَحَا جَبَلِي لَا يَعُودُ لَهُ الْحَاسِي
7 تَنْقَبِيئُهُ مِنْ كُلِّ مَرٍّ فَمِزْنُهُ	7 لِكُلِّ غَضَالِيٍّ مِنَ الدَّاءِ نَكَاسِ
8 شِفَاءً وَتَنْجِيزاً مَتَى يَلْتَبِسَ بِهِ	8 يُعَالِجُ بَرءٌ لَا يُرِيْبُكَ أَوْ يَاسِ

¹ Aruz Bahri: Tavîl.

² Aruz Bahri: Basîl.

- 9 وَحَبِّ لُحُومِ النَّاسِ أَكْثَرُ زَادِهِ
10 تَرَكَتْ لَهُ لَحْمِي وَأَبْقَيْتُ لَحْمَهُ
11 فَكَدَّ قَلِيلاً ثُمَّ صَدَّ كَأَنَّمَا

كَثِيرِ الْخَنَى بَعْدَ الْمَحَالَةِ هَمَّاسٍ
لِمَنْ نَابَهُ مِنْ حَاضِرِ الْجَنِّ وَالنَّاسِ
يَعُضُّ بِصُغْرِ مِنْ سَدَى جَبَلٍ رَاسِي

[2]

- 1 لَعَمْرِي لَقَدْ أَفْشَيْتُ يَوْمًا فَخَانَنِي
2 فَمَزَّقَهُ مَزَقَ الْعَمَاءِ وَهُوَ غَافِلٌ
3 فَقُلْتُ وَلَمْ أَفَحْشْ لَعَا لَكَ عَالِيًا
4 فَلَسْتُ بِجَازِيكَ الْمَلَامَةَ إِنَّنِي
5 وَلَكِنْ تَعَلَّمْ إِنَّهَا عَهْدُ بَيْنِنَا
6 حَدِيثًا أَصْنَعَاهُ كِلَانَا فَلَنْ أَرَى
7 وَكُنْتُ إِذَا ضَيَّعْتَ سِرَّكَ لَمْ تَجِدْ

إِلَى بَعْضِ مَنْ لَمْ أَحْشَ سِرًّا مُمَنَّا
وَنَادَى بِمَا أَحْفَيْتُ مِنْهُ فَأَسْمَعَا
وَقَدْ يَعْتُرُ السَّاعِي إِذَا كَانَ مُسْرِعًا
أَرَى الْعَفْوَ أَدْنَى لِلْسُّدَادِ وَأَوْسَعَا
فَبِنْ غَيْرِ مَذْمُومٍ وَلَكِنْ مَوْدَعَا
وَأَنْتَ تَجِيءُ آخِرَ الدَّهْرِ أَجْمَعَا
سِوَاكَ لَهُ إِلَّا أَشْتُ وَأَضْيَعَا

[3]

- 1 أَمَنْتُ عَلَى السِّرِّ امْرَأَةً غَيْرَ حَازِمٍ
2 أَذَاعَ بِهِ فِي النَّاسِ حَتَّى كَانَتْهُ
3 وَكُنْتُ مَتَى لَا تَرَعُ سِرَّكَ تَنْتَشِرُ
فَمَا كُلُّ ذِي لُبٍّ بِمَوْتِكَ نُصَحَهُ
4 وَلَكِنْ إِذَا مَا اسْتَجْمَعَا عِنْدَ وَاجِدٍ
5 وَإِنَّ امْرَأَةً قَدْ جَرَّبَ النَّاسَ لَمْ يَخَفِ
6 فَلَا تَيَاسَسَنَّ الدَّهْرَ مِنْ وَدِّ كَاشِحٍ
7 إِذَا الْمَرْءُ أَعْيَا رَهْطُهُ فِي شِبَابِهِ

وَلَكِنَّهُ فِي النُّصْحِ غَيْرُ مَرِيْبٍ
بِعَلِيَاءِ نَارٍ أَوْقَدَتْ لِنَقُوبِ
فَوَارِغُهُ مِنْ مُخْطِئٍ وَمُصِيبٍ
وَمَا كُلُّ مَوْتٍ نَصَحَهُ بِلَيْبٍ
فَحَقُّ لَهُ مِنْ طَاعَةٍ بِنَصِيبٍ
تَقْلُبُ عَصْرِيهِ لَغَيْرِ لَيْبٍ
وَلَا تَأْمَنَنَّ الدَّهْرَ صَرَمَ حَبِيبٍ
فَلَا تَرْجُ مِنْهُ الْخَيْرَ عِنْدَ مَشِيبٍ

[4]

- 1 إِذَا كُنْتُ مَظْلُومًا فَلَا تُلَفْ رَاضِيًا
2 فَإِنْ كُنْتُ أَنْتَ الظَّالِمُ الْقَوْمَ فَاطْرَحِ
3 وَقَارِبْ بِذِي جَهْلٍ وَبَاعِدْ بِعَالِمٍ
4 فَإِنْ حَدَبُوا فَاقْعَسْ وَإِنْ هُمْ تَقَاعَسُوا
5 وَلَا تَدْعُنِي لِلْجُورِ وَاصْبِرْ عَلَى الَّتِي
6 فَإِنِّي امْرُؤٌ أَحْشَى إِلَهِي وَأَتَّقِي

عَنِ الْقَوْمِ حَتَّى تَأْخُذَ النِّصْفَ وَاغْضَبِ
مُقَالَتَهُمْ وَاشْغَبْ بِهِمْ كُلَّ مَشْغَبِ
جَلُوبٍ عَلَيْكَ الْحَقُّ مِنْ كُلِّ مَجْلَبِ
لَيْسْتَ مَكْنُوءًا مِمَّا وَرَأَيْكَ فَاحْدَبِ
بِهَا كُنْتُ أَقْضِي لِلْبُعِيدِ عَلَى أَبِي
مَعَادِي وَقَدْ جَرَّبْتُ مَا لَمْ تُجَرِّبِ

[5]

- 1 إِذَا كُنْتُ مَعْنِيًّا بِأَمْرِ تَرْبِيْدُهُ
2 تَوَكَّلْ وَحَمِلْ أَمْرَكَ اللَّهُ إِنَّ مَا
3 فَلَا تَحْسِبَنَّ السَّيْرَ أَقْرَبَ لِلرَّدَى
4 وَلَا تَحْسِبَنَّيَ عَنْ طَرِيقِ أُرَيْدُهُ
5 فَإِنِّي مُلَاقٍ مَا قَضَى اللَّهُ أَنَّنِي
6 فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي وَإِنْ كُنْتُ مُشْفِقًا

فَمَا لِلْمَضَاءِ وَالتَّوَكُّلِ مِنْ مِثْلِ
يُرَادُ لَهُ أَتَيْكَ أَنْتَ لَهُ مُخْلِ
مِنْ الْخَفَضِ فِي دَارِ الْمَقَامَةِ وَالثَّمَلِ
بِطَنِّكَ إِنَّ الطَّنَّ يَكْذِبُ ذَا الْعَقْلِ
مُلَاقٍ فَلَا تَجْعَلْ لَكَ الْعِلْمَ كَالْجَهْلِ
عَلَيَّ أَبْعَدِي مَا تُحَاذِرُ أَمْ قَبْلِي

7 وَكَأَن تَرَى مِنْ حَازِرٍ مُتَحَفِّظٍ

أُصِيبَ وَالْفَتَةُ الْمَنِيَّةُ فِي الْأَهْلِ

(6)

- 1 بُعِنِي نُسَيْبٌ وَلَا تَهَبْ لِي إِنِّي
- 2 إِنَّ الْعَطِيَّةَ خَيْرٌ مَا وَجَّهَتْهَا
- 3 وَمِنْ الْعَطِيَّةِ مَا يَعُودُ غَرَامَةً
- 4 وَبَلَوْتُ أَخْلَاقَ الرِّجَالِ وَفَعَلَهُمْ
- 5 فَأَخَذْتُ مِنْهَا مَا رَضِيتُ بِأَخْذِهِ
- 6 فَإِذَا وَعَدْتُ الْوَعْدَ كُنْتُ كَغَارِمٍ
- 7 حَتَّى أَنْفَذَهُ كَمَا وَجَّهَتْهُ
- 8 وَإِذَا فَعَلْتُ فَعَلْتُ غَيْرَ مُحَاسِبٍ
- 9 وَإِذَا مَنَعْتُ مَنَعْتُ مَنَعًا بَيْنًا
- 10 لَا أَشْتَرِي الْحَمْدَ الْقَلِيلَ بِقَاوُهُ

- لا أَسْتَتِيبُ وَلَا أُتِيبُ الْوَاحِبَا
- وَحَسِبْتُهَا حَمْدًا وَأَجْرًا وَاجِبَا
- وَمَلَامَةً تَبْقَى وَمَنًّا كَاذِبَا
- فَشَبِعْتُ عِلْمًا مِنْهُمْ وَتَجَارِبَا
- وَتَرَكْتُ أَكْثَرَ مَا هُنَالِكَ جَانِبَا
- دِينًا أَقَرَّ بِهِ وَأَحْضَرَ كَاتِبَا
- وَكَفَى عَلَيَّ لَهُ بِنَفْسِي طَالِبَا
- وَكَفَى بِرِيكَ جَازِيًا وَمُحَاسِبَا
- وَأَرَحْتُ مِنْ طَوْلِ الْعَنَاءِ الرَّاعِبَا
- يَوْمًا بِذِمِّ الدَّهْرِ أَجْمَعَ وَاصِبَا

[7]

- 1 أَرَيْتُ امْرَأً كُنْتُ لَمْ أَلْبُهُ
- 2 فَخَالَطْتُهُ ثُمَّ أَكْرَمْتُهُ
- 3 وَالْفَيْتُهُ حِينَ جَرَّبْتُهُ
- 4 فَذَكَّرْتُهُ ثُمَّ عَاتَبْتُهُ
- 5 فَأَلْفَيْتُهُ غَيْرَ مُسْتَعْتَبٍ
- 6 أَلَسْتُ حَقِيقًا بِتَوْدِيعِهِ

- أَتَانِي فَقَالَ اتَّخَذَنِي خَلِيلًا
- فَلَمْ أَسْتَفِدْ مِنْ لَدُنْهُ فَتِيلًا
- كَذُوبَ الْحَدِيثِ سَوْوَلًا بِخِيلًا
- عَتَابًا رَفِيقًا وَقَوْلًا جَمِيلًا
- وَلَا ذَاكِرَ اللَّهِ إِلَّا قَلِيلًا
- وَإِتْبَاعَ ذَلِكَ صَرْمًا طَوِيلًا

[8]

- 1 رَأَيْتُ زِيَادًا يَنْتَحِينِي بِشْرِهِ
- 2 وَكُلَّ امْرَأٍ وَاللَّهِ بِالنَّاسِ عَالِمِ
- 3 تَعُودُهَا فِيمَا مَضَى مِنْ شَبَابِهِ
- 4 وَيَعْجِبُهُ صَفْحِي لَهُ وَتَجْمَلِي
- 5 فَقُلْتُ لَهُ دَعْنِي وَشَانِي إِنَّا
- 6 فَلَوْلَا الَّذِي قَدْ يَرْتَجِي مِنْ رَجَائِهِ
- 7 لَجَرِبْتُ أَنِّي أَمْنَحُ الْغِيَّ مِنْ غَوِي
- 8 كَمَا كُنْتُ لَوْ أَخَيْتَنِي لَوَجَدْتَنِي
- 9 وَذُو خَطْلٍ فِي الْقَوْلِ مَا يَعْتَرِضُ لَهُ
- 10 وَنَمَّ ظَنُّونَ مُسْتَظَنِّ مَلْعَنِ
- 11 تَجَاوَزْتَ عَمَّا قَالَ لِي وَأَحْتَسِبُهُ
- 12 فَقُلْتُ لِنَفْسِي -التَّذَكُّرُ كَالنَّهْيِ-
- 13 فَكَدَّ قَلِيلًا ثُمَّ صَدَّ وَقَدْ بَنَتْ
- 14 فَمَا إِنْ تَرَانِي ضَرْنِي إِذْ تَرَكْتَهُ
- 15 وَمُؤْتَمَنٌ بِالسَّرِّ أَوْتَقَتْ سِرَّهُ

- وَاغْرَضَ عَنْهُ وَهُوَ بَادٍ مَقَاتِلُهُ
- لَهُ عَادَةٌ قَامَتْ عَلَيْهَا شِمَائِلُهُ
- كَذَلِكَ يَدْعُو كُلَّ امْرَأٍ أَوَائِلُهُ
- وَذُو الْجَهْلِ يَحْذُو الْجَهْلَ مِنْ لَا يَعَاجِلُهُ
- كَلَانَا عَلَيْهِ مَعْمَلٌ هُوَ عَامِلُهُ
- لَجَرِبْتُ مِنِّي بَعْضُ مَا أَنْتَ جَاهِلُهُ
- عَلَى وَاجِزِي مَا جَزِي وَاطَاوَلُهُ
- عَلَيَّ وَاجِزِي مِنْ أَخِيَّتِهِ وَأَبَاذَلُهُ
- مِنْ الْقَوْلِ مِنْ ذِي إِرْبَةٍ فَهُوَ قَائِلُهُ
- لِحُومِ الصَّدِيقِ لِهَوَاهُ وَمَأْكَلُهُ
- وَكَانَ مِنَ الذَّنْبِ الَّذِي هُوَ نَائِلُهُ
- أَتَسْخَطُ مَا يَأْتِي بِهِ وَتَمَائِلُهُ
- عَلَى كَرَاهِهِ أَنْيَابُهُ وَأَنَامَلُهُ
- بِظَهْرِي وَأَشْقَى النَّاسَ بِالْأَشْرِ فَاعِلُهُ
- مَعَ الْقَلْبِ مَقْرُونًا بِهِ لَا يَزِيلُهُ

- 16 وأسمعت من أخشى عليه مغازل
- 17 وصاحب صدق ذي حياء وجرأة
- 18 كريم حميد يكسب الحمد والندى
- 19 مددت بحبل الود بيني وبينه
- 20 وغيث من الوسمي خو تلاعه
- 21 وكان الطباء الأدم في حجراته
- 22 هبطت إذا ما الال أض كانه
- 23 تسمعت واستوضحت ثم استجزته
- 24 على ذات لوث أو بأهوج وشوش
- 25 لأدرك نوحاً أو أسلي حاجة
- 26 يهم ولا يمضي ويرتد أمره

[9]

- 1 نُبِئتُ أَنْ زِياداً ظَلَّ يَشْتُمْنِي
- 2 وَقَدْ أَقْبَيْتُ زِياداً ثُمَّ قُلْتُ لَهُ
- 3 حَتَّى مَا تَسْرِفُنِي فِي كُلِّ مَجْمَعَةٍ
- 4 وَمُكْفِلُ اللَّهِ بِالْعُتْبَى وَمُعْتَرِفٌ
- 5 ثُمَّ إِنِّي نَبَيْتُ وَنَفْسِي مَا تَوَاتَفَنِي
- 6 كُلُّ أَمْرٍ صَائِرٌ يَوْمًا لِشَيْمَتِهِ
- 7 وَلَوْ تَلَبَّثْتُ عَنْهَا غَيْرَ تَارِكِهَا
- 8 إِذَا أَرَادَ لَهَا تَرْكاً تَقَعْدُهُ

(10)

- أَلَا أبلغا عني زياداً مالِكاً
- فَمَا لَكَ مَسْهُوماً إِذَا مَا لَقَيْتَنِي
- وَمَالِي إِذَا مَا أَخْلَقَ الْوُدَّ بَيْنَنَا
- أَلَمْ تَرَ أَنِّي لَا أَلُونُ شَيْمَتِي
- وَلَكِنِّي أَرْمِي الْعَدُوَّ بِصَيْلِمٍ
- وَأَسْتُ بِنَامُوسٍ سَبَوْتِ دَلْهَمِسٍ
- وَأَسْتُ بِرَشَاشٍ رَشِيقٍ مُلْهَوَقٍ
- وَأَسْتُ كَمَاءِ الْقَاعِ يُحْسَبُ رِيَّةٌ
- فَسَلْ بِي وَلَا تَسْخِي مِنِّي فَإِنَّهُ

(11)

- رَأَيْتُ زِياداً صَدَّ عَنِّي وَرَدَّنِي
- يُبْقِذُ حَاجَاتِ الرِّجَالِ وَحَاجَتِي
- فَلَا أَنَا نَاسٍ مَا نَسِيْتُ فَيَائِسٌ
- وَفِي الْيَأْسِ حَزْمٌ لِلْقَوِي وَرَاحَةٌ

- الحديث وأحراس الحديث مغازله
- ينال الصديق نصره وفواضله
- إذا الورع الهباب قلَّتْ نوافله
- كلانا مُجِدُّ ما يليه وواصله
- تَمَنَّعَ زهوا نيته وسوابله
- وجون النعام شاجن وجمائله
- عضاه تردى بالملاء أطاوله
- بأبيض ملحوب قواء منازلله
- صنيع نبيل يملأ الرجل كاهله
- وهَمُّ القصير الباع داء يماطله
- إذ قام ناهيه عليه وعازله

- وَالْقَوْلُ يُكْتَبُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْعَمَلُ
- وَقِيلَ ذَلِكَ مَا خَبَيْتَ بِهِ الرُّسُلُ
- عَرَضِي وَأَنْتَ إِذَا مَا شِئْتَ مُنْتَقِلُ
- أَنْ قَدْ ظَلِمْتُ وَمُسْتَعْفٍ وَمُعْتَذِلُ
- وَالْعَدْرُ بِالْمَوْثِقِ النَّسِيَانُ وَالْعَجَلُ
- فِي كُلِّ مَنْزِلَةٍ يُبْلَى بِهَا الرَّجُلُ
- إِلَّا إِلَيْهَا قَرِيباً ثُمَّ يَنْتَقِلُ
- كَمَا تَقَعَّدُ سَاقَ الْمَوْثِقِ الطُّوْلُ

- رَسُولاً إِلَيْهِ حَيْثُ مَا كَانَ مِنْ أَرْضٍ
- تُقَطَّعُ دُونِي طَرَفَ عَيْنِكَ كَالْمُغْضِي
- أَمْرُ الْقَوَى مِنْهُ وَتَعْمَلُ فِي النَقْضِ
- تَلَوْنُ غَوْلِ اللَّيْلِ بِالْبَلَدِ الْمُفْضِي
- تَصْنَعُ مِنْهَا الْأَرْضُ بِالطُّوْلِ وَالْعَرْضِ
- كَحُمَى هُلَاعٍ لَا تَبُوحُ وَلَا يَقْضِي
- جَوَادٍ بِمَكْذُوبِ الْمَوَاعِدِ وَالْقَرْضِ
- وَيُدْرِكُ ضَحْلاً بَعْدَ مَظْمَاهِ الدَّحْضِ
- كَذَلِكَ بَعْضُ النَّاسِ يَسْأَلُ عَنْ بَعْضِ

(12)

أَبُو بَحْرِ أَشَدُّ النَّاسِ مَنًّا
لَعْمُرُكَ مَا نَهَضْتُ بِنَفْسِي شَوًّا
لَقَدْ أَبْقَى لَنَا الْجِدْثَانُ مِنْهُ
قَرِيبُ الْخَيْرِ سَهْلٌ غَيْرُ وَعَرٍ
بَصَرْتُ بِأَنَّا أَصْحَابُ حَقٍّ
وَأَهْلُ مَضِيعَةٍ فَوَجَدْتُ خَيْرًا
فَأَنْتَ مَا عَلِمْتُ وَكُلُّ نَفْسٍ
أَذُو قَلْبٍ بِذِي الْفَرْبَى رَحِيمٍ
لَعْمُرُكَ مَا حَشَاكَ اللَّهُ نَفْسًا
وَلَكِنْ أَنْتَ لَا شَرَّسَ غَلِيظٍ
بِخَيْرِ خَلِيقَةٍ وَبِخَيْرِ خُلُقٍ
كَأَنَّا إِذْ أَتَيْنَاهُ نَزَلْنَا

عَلَيْنَا بَعْدَ حَيِّ أَبِي الْمَغِيرَةِ
بِهَا وَهَنْ وَلَا هِمَمَ قَصِيرَةٍ
أَخَا ثِقَةٍ مَنَافِعُهُ كَثِيرَةٍ
وَبَعْضُ الْخَيْرِ تَمْنَعُهُ الْوُغُورَةِ
نُذِلُ بِهِ وَإِخْوَانُ وَجِيرَةٍ
مِنْ الْخُلَآنِ فِيهَا وَالْعَشِيرَةِ
تُرَى صَفَحَاتُهَا وَلَهَا سَرِيرَةٍ
وَذُو عَيْنٍ بِمَا بَلَغَتْ بَصِيرَةٍ
بِهَا جَشَعٌ وَلَا نَفْسًا شَرِيرَةٍ
وَلَا هَشِيمَ تَنَازَعُهُ خُورَةٍ
خُلِقْتَ فَرَادَكَ اللَّهُ الْغَفِيرَةِ
بِجَانِبِ رَوْضَةٍ رَيَّا مَطِيرَةٍ

(13)

إِنَّ أَمْرًا نُبَيِّنُهُ مِنْ صَدِيقِنَا
وَإِنِّي لِأَسْقِي الْجَارَ فِي قَعْرِ بَيْتِهِ
شَرَابًا خَلَالًا يَتْرَكَ الْمَرْءَ صَاحِبًا

يُسَائِلُ هَلْ أَسْقِي مِنَ اللَّبَنِ الْجَارَا
وَبَيْتِي مَا لَا إِثْمَ فِيهِ وَلَا عَارَا
وَلَا يَتَوَلَّى يَقْلُصُ الْخَمْرَ وَالْقَارَا

(14)

لَسْتُ وَإِنْ عَرَّ الشَّرَابُ بِمَفْطَرٍ
سَأَتْرُكَ مَا أَحْشَى عَلَيَّ أَذَاتَهُ
شَرَابِينَ لَا مَقْتُ مِنَ اللَّهِ فِيهِمَا

عَلَى بَازِقٍ مِمَّا تَقُومُ بِهِ السُّوقُ
وَأَشْرَبُ مِمَّا تَجْمَعُ الْخُلُ وَالنُّوقُ
عَلَيَّ وَلَا وَقَعُ مِنَ السُّوْطِ تَشْتَقِي

(15)

تَرَوْحَتْ مِنْ رُزْدَاقٍ جِيٍّ عَشِيَّةً
أَخَا لَكَ إِنْ طَالَ التَّنَائِي وَجِدَّتَهُ
وَلَوْ كُنْتُ سَيْفًا يَعْجِبُ النَّاسَ حُدَّهُ
وَلَوْ كُنْتُ أَهْدَى النَّاسِ ثُمَّ صَحِبَتُهُ
إِذَا جِئْتَهُ تَبْعِي الْهُدَى خَالَفَ الْهُدَى

وَعَادَرَتْ فِي رُزْدَاقٍ جِيٍّ أَخَا لَكَ
نَسِيًّا وَإِنْ طَالَ التَّعَاشُرُ مَلْكََا
وَكُنْتُ لَهُ يَوْمًا مِنَ الذَّهْرِ فَلْكََا
فَطَاوَعْتُهُ ضَلَّ الْهُدَى وَأَضْلَكََا
وَإِنْ جُرْتُ عَنْ بَابِ الْغَوَايَةِ دَلْكََا

[16]

- 1 يُرِيدُ وَثَاقُ نَاقَتِي وَيَعِيبُهَا
- 2 فَقُلْتُ تَعْلَمُ يَا وَثَاقُ بِأَنَّهَا
- 3 بَصَرْتُ بِهَا كَوْمَاءَ حَوْسَاءَ جَلْدَةً

يُخَادِعُنِي عَنْهَا وَثَاقُ بْنُ جَابِرٍ
عَلَيْكَ جَمِيٌّ أُخْرَى اللَّيَالِي الْعَوَابِرُ
مِنْ الْمَوْلِيَّاتِ الْهَامِ حَدَّ الظَّهَائِرِ

[17]

- 1 أَتَانِي فِي الطِّيفَاءِ أَوْسُ بْنُ عَامِرٍ
- 2 فَسَامُ قَلِيلًا يَأْتِسَا غَيْرَ نَاجِزٍ
- 3 فَأَقْسَمْتُ لَوْ أُعْطِيتُ مَا سَمِتَ مِثْلَهُ
- 4 أَغْرَكَ مِنْهَا عَزَمَهَا عَنْ حُورَاهَا

ليخدعني عنها بجن ضراسها
وأحضر نفسا واثقا بمكاسها
وأنت حريص ما غدوت براسها
تقدر أم السكن عند نفاسها

[18]

- أَلَا تِلْكَ عِرْسِي أُمُّ سَكَنٍ تَنْكَرَتْ
- تَعَرَّضُ أَحْيَانًا وَأَزْعُمُ أَنَّهَا
- فَقُلْتُ لَهَا لَا تَعْجَلِي كُلَّ كُرْبَةٍ
- فَأَمَّا تَرِينِي لَا أَرِيْمُكَ قَاعِدًا
- فَأَنْتِ لَا تَدْرِينَ أَنَّ رُبَّ سَرَبِخٍ
- أَقَمْتُ الْهَدْيَ فِيهِ إِذَا الْمَرْءُ غَمُهُ
- إِلَى أَنْ يَدَا فَجَرُ الصَّبَاحِ وَنَجْمُهُ
- وَصَحْرَاءُ سِيخْتِيَّتٍ يَحَارُ بِهَا الْقَطَا
- قَطَعْتُ إِذَا كَانَ السَّرَابُ كَأَنَّهُ
- عَلَى ذَاتِ لُوثٍ تَجْعَلُ الْوَضْعَ مَشِيهَا
- تَرَاهَا إِذَا مَا اسْتَحْمَلَ الْقَوْمُ بَعْضَهُمْ
- وَتُصْبِحُ عَنْ غَبِّ السُّرَى وَكَأَنَّهَا
- كَأَنَّ لَهَا رَأْمًا تَرَاهُ أَمَامَهَا
- وَحَلَّ مَخُوفٍ بَيْنَ ضُرْسٍ وَغَابَةِ
- كَأَنَّ مَصَامِتِ الْأَسْوَدِ بِبَطْنِهِ
- سَلَكْتُ إِذَا مَا جَنَّ نَعْرَ طَرِيقِهِ
- بِذِي هَبْرَاتٍ أَوْ بِأَبْيَضِ مُرْهَفٍ
- تَجَاوَزْتُهُ يَمْشِي بِرُكْنِي مَخْشَفٍ
- كَرِيمٍ حَلِيمٍ لَا يُخَافُ أَذَانَهُ
- إِذَا قُلْتُ قَدْ أَغْضَبْتُهُ عَادَ وَدُهُ

خَلَايُفُهَا لِي وَالْخُطُوبُ تَقَلُّبُ
تُحَوِّطُ أَمْرًا عِنْدَهُ تَنْقَرُّبُ
سَتَمَضِي وَلَوْ دَامَتْ قَلِيلًا فَتَذْهَبُ
لَدَى الْبَابِ لَا أَغْزُو وَلَا أَتَعَيَّبُ
يَقَاقُ الْحَصَى مِنْهُ رِمَالٌ وَسَبَسَبُ
سَقِيطُ النَّدى وَالذَّاخِنُ الْمُتَحَلِّبُ
وَزَالَ سَوَادُ اللَّيْلِ عَمَّا يُغَيَّبُ
وَيَرْتَدُّ فِيهَا الطَّرْفُ أَوْ يَتَقَضَّبُ
سَحَابٌ عَلَى أَعْجَازِهِ مُتَنَصِّبُ
كَمَا انْقَضَ عَيْرُ الصَّخْرَةِ الْمُتَرَقِّبُ
عَلَيْهَا مَتَاعٌ لِلرَّدِيقِ وَمَرَكِبُ
إِذَا ضُرِبَ الْأَقْصَى مِنَ الرِّكْبِ تُضْرَبُ
مَدَى الْعَيْنِ تُسْتَهْوَى إِلَيْهِ وَتَذْهَبُ
أَلْفَ مَضِيٍّ لَيْسَ عَنْهُ مُجَنَّبُ
مَرَاغٌ وَآثَارُ الْأَرَاغِيلِ مَلْعَبُ
أَغَمَّ دَجُوجِيٍّ مِنَ اللَّيْلِ غِيْهَبُ
سَقَاءُ السِّمَامِ الْهِنْدِكِيِّ الْمُخْرَبُ
كَسِيدُ الْفُضَا سِرٌّ بِالْهُ مُتَجَوِّبُ
وَلَا جَهْلُهُ فِيمَا يَجْدُ وَيَلْعَبُ
كَمَا عَادَ وَدُ الرِّيَّةِ الْمُتَنَوِّبُ

وَكَانَ إِذَا مَا يَلْتَقِي الْقَوْمَ قَرْنُهُ

كَمَا عَادَ وَدُ الرِّيَّةِ الْمُتَنَوِّبُ

[19]

تَحَسَّنْ عَنِّي أَمْ سَكَنْ وَأَهْوَنُ الشَّنْ
وَلَيْسَتْ بَوَكْبَاءِ الصِّدَارِ إِذَا مَشَتْ
لَهَا وَلَجَةٌ فِي كُلِّ بَيْتٍ وَخَرَجَةٌ
وَلَكِنَّهَا زَهْوَاءُ جُمِّ عِظَامُهَا
مِنْ الْمُمْسِكَاتِ لَا تَرَى غَيْرَ أَنَّهُ

شَكَاةُ شِفَاءٍ ظِنَّةُ الْمُتَحَسِّسِ
تَوَكَّنْ مَشْنَى الْكُودِنِ الْمُتَحَيِّسِ
تَحَكُّكَ جَنْبِ الْأَجْرَبِ الْمُتَمَرِّسِ
كَحَقِيَّةِ الرِّبِطِ الَّتِي لَمْ تَدْنِسْ
مَتَى حَانَ يَوْمًا زِينَةُ النَّاسِ تَلْبَسُ

[20]

1 ذَرُوا آلَ سَلْمَى ظَنَّتِي وَتَعَنَّتِي
2 وَلَا تُهْلِكُونِي بِالْمَلَامَةِ إِنَّمَا
3 سَأَسْكُنُ حَتَّى تَحْسِبُونِي كَأَنَّنِي
4 أَلَمْ يَكْفِكُمْ أَنْ قَدْ مَنَعْتُمْ عَرِينَكُمْ
5 تَصِيُتُونَ لِحَمِي كُلِّ يَوْمٍ كَمَا عَلَا

وَمَا زَلَّ مِنِّي إِنْ مَافَاتِ فَايْتُ
نَطَقْتُ قَلِيلًا ثُمَّ إِنِّي لَسَاكْتُ
مِنْ الْجُهْدِ فِي مَرْضَاتِكُمْ مُتَمَاوْتُ
كَمَا مَنَعَ الْغَيْلَ الْأَسْوَدُ النَّوَاهِتُ
نَشِيطٌ بِفَاسٍ مَعْدَنُ الْبُرْمِ نَاجِتُ

[21]

1 لَا تُؤَاخِ الدَّهْرَ جَبَسًا رَاضِعًا
2 مَا يَنْلُ مِنْكَ فَأَحْلَى مَغْنَمٍ
3 يَسْأَلُ النَّاسُ وَلَا يُعْطِيهِمْ
4 حَقَّقِ الْقَوْلَ إِذَا مَا قُلْتَهُ
5 لَا يَكُنْ بَرْقُكَ بَرْقًا خُلْبًا
6 لَا تَشُوبَنَّ بِحَقِّ بَاطِلًا
7 أَطْلِلِ الصَّمْتَ إِذَا مَا لَمْ تُسَلِّ
8 رُبَّ مَا شِئَ بِحَدِيثٍ قَالَهُ

مُلْهَبَ الشَّدِّ سَرِيعَ الْمَنْزَعِ
وَيَرَى ظَرْفًا بِهِ أَنْ يَمْنَعَهُ
هَبْلَتُهُ أُمُّهُ مَا أَحْشَعَهُ
وَحَذَرَنْ مَخْرَاطَهُ فِي الْمُجْمَعِ
إِنَّ خَيْرَ الْبَرْقِ مَا الْغَيْثُ مَعَهُ
إِنَّ فِي الْحَقِّ لَذِي الْحَقِّ سَعَهُ
إِنَّ فِي الصَّمْتِ لَأَقْوَامَ دَعَهُ
لَا يَضُرُّ الْمَرْءَ أَنْ لَا يَسْمَعَهُ

[22]

1 أَلْبِغْ أَبَا الْجَارُودِ عَنِّي رِسَالَةً
2 فَيُخْبِرُنَا مَا بِالْ صَرْمِكَ بَعْدَ مَا
3 أَنْ نِلْتَ خَيْرًا سَرَّني أَنْ تَنَالَهُ
4 فَعَيْنَاكَ عَيْنَاهُ وَصَوْتُكَ صَوْتُهُ
5 فَإِنْ كُنْتَ قَدْ أَرَمَعْتَ بِالصَّرْمِ بَيْنَنَا
6 وَكُنْتَ إِذَا مَا صَاحِبٌ رَثٌّ وَصَلُهُ

يَرُوحُ بِهَا الْمَاشِي لِقَاءَكَ أَوْ يَغْدُو
رَضِيَتْ وَمَا غَيَّرَتْ مِنْ خُلُقٍ بَعْدُ
تَنَكَّرَتْ حَتَّى قُلْتَ ذُو لَيْدَةٍ وَرُدُّ
تَمَثَّلَتْ لِي غَيْرَ أَنَّكَ لَا تَعْدُو
فَقَدْ جَعَلْتَ أَشْرَاطَ أَوَّلِهِ تَبْدُو
وَأَعْرَضَ عَنِّي قُلْتُ بِالْمَطَرِ الْفَقْدُ

[23]

1 أَلَا يَا أَبَا الْجَارُودِ هَلْ أَنْتَ مُخْبِرِي
2 سَكْتُ فَلَمْ يَبْلُغْ بِي السَّكْتُ نَقْرَةً

بِأَيِّ زَنَادٍ عِنْدَكُمْ يَوْرَيْنِ قَدَحِي
وَقُلْتُ فَلَمْ أَبْلُغْ بِدَمٍ وَلَا مَدَحٍ

3 وَإِنَّكَ قَدْ عَلَّمْتَنِي فَعَلِمْتُهُ

فِرَاقَ الْخَلِيلِ فِي جَمَالٍ وَفِي صَفْحٍ

[24]

- 1 أبلغ أبا الجارود عني رسالة
- 2 توقد قولي كي توله حاجتي
- 3 أملك قواف قد اتنتني كأنها
- 4 على غير شيء غير أنني معاتب
- 5 فإن كنت حقاً أنت لا بد أجداً
- 6 بريئاً نصيحاً مسلماً ذا قرابة
- 7 أولئك خلات سيمعن جانبي
- 8 وخلفتني بعد الألي كنت قبلهم
- 9 فدونك إني قد نطق قصيدة
- 10 فقل ما أراك الله إنك راثد

- أفي كل قول قلته أنت آخذ
- وبعض الكلام للكلام موافد
- إذا صابت المرء القرآن النوافد
- وذلك أمر سنه الناس نافد
- فأخذ بعلم قد ترى من يؤخذ
- له ظفر يوهي العدو وناجد
- كما منعت ماء الأضاة الأخاند
- كما خلقت عنها القسي الجهاد
- خواتم أхраها قريض ملود
- كلانا من العوراء بالله عائد

[25]

- 1 ألم تر أني والتكرم شيمتي
- 2 أظهر أثوابي من العدر والخنا
- 3 وشاعر سوء يهضم القول كله
- 4 صفحت له بعد الأناة فرعته
- 5 وإني ل ذو حلم كثير وإني
- 6 أعود على المولى إذا زل جلمه
- 7 فكنث إذا المولى بدالي غشه
- 8 لتحكمه الأيام أو لترده

- وكل امرئ جار على ما تعودا
- وأنحو إلى ما كان خيراً وأمجد
- إذا قال أقوى ما يقول وأسند
- بحرباء لم يعلم لها كيف أرسدا
- كثيراً لأشفي داء من كان أصيدا
- بجلي وكان العود أبقى وأحمدا
- تجاوزت عنه واستدمت به غدا
- علي ولم أبسط لساناً ولا يدا

[26]

- 1 وشاعر سوء يهضب القول ظالم
- 2 عرصت له بعد الأناة فرعته
- 3 تنقيتها دهرية ذات مصدق
- 4 فضضت بها ما كان جمع قبلها

- كما اقتم أعشى مظلم الليل حاطب
- بحدباء قد ترفض عنها المجلوب
- لها أثر يوم المعبة لاجب
- كما انفض عن شمس النهار الكواكب

[27]

- 1 تعلم بأنني إن أردت صحابتي
- 2 شئت من الصُحبان من لست زائلاً
- 3 إذا كان شيء بيننا قيل إنه

- لنعلم مني ما تريد وتنقي
- أدامله دمل السقاء المخرق
- حدي فخالف جهله وترقق

[28]

- 1 تعلم يقيناً أنني لك ماقت
- 2 وكنت ولكني امرؤ في خليقتي

- ولي شيمة تعائبها وتذمها
- بذاء لمن يرضى بها ويلومها

3 شَنَنْتُ مِنَ الصُّحْبَانِ مَنْ أَسْتُ زَائِلًا

أُعَالِجُ مِنْهُ عَوَجَةً لَا أُقِيمُهَا

[29]

1 لَعَمْرُكَ مَا وَجَدْتُ ابَا عُمَيْرٍ

صَدُوقًا فِي الْحَدِيثِ وَلَا عَلِيمًا

2 يُكَلِّمُنِي وَيَخْلُجُ حَاجِبِيهِ

لَأَحْسِبَ عِنْدَهُ عِلْمًا قَدِيمًا

3 جَزَاكَ اللَّهُ مَا يَجْزِي كَذُوبًا

أَثِيمًا قَالَ بُهْتَانًا عَظِيمًا

[30]

1 مَا وَلَدْتُ أُمِّي مِنَ الْقَوْمِ عَاجِزًا

وَلَا كَانَ رِيثِي مِنْ ذُنَابِي وَلَا لَغِبٍ

2 وَلَا كُنْتُ فَقْعًا نَابِتًا بِقَرَارَةٍ

وَلَكِنِّي أَوِي إِلَى عَطَنِ رَحِبٍ

3 أُحِبُّ إِذَا الدَّاعِي دَعَانِي وَأَحْتَمِي

بِأَبْيَضٍ مَصْقُولٍ ضَرِيبَتُهُ عَضِبٍ

4 وَإِنِّي لَمَنْ قَوْمٍ إِذَا حَارَبُوا الْعَدَى

أَغَارُوا بِفَتْيَانٍ مَغَاوِيرَ كَالشَّهْبِ

5 فَلَا تَوَعِدُونِي بِالْفَخَارِ فَإِنِّي

سَاحِلُكُمْ مَنِّي عَلَى مَرْكَبٍ صَعِبٍ

[31]

1 لَنَا صَاحِبٌ لَا كَلِيلُ اللِّسَانِ

فَيَصْمُتُ عَنَّا وَلَا صَارُمُ

2 وَشَرُّ الرِّجَالِ عَلَى أَهْلِهِ

وَأَصْحَابِهِ الْحَمِيقُ الْعَارُمُ

[32]

1 ذَكَرْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ بِيَابِ ابْنِ عَامِرٍ

وَمَا مَرَّ مِنْ عَيْشِي ذِكْرْتُ وَمَا فَضَلْتُ

2 أَمِيرَانِ كَانَا صَاحِبِيَّ كِلَاهُمَا

فَكَلَّا جَزَاهُ اللَّهُ عَنِي بِمَا عَمِلْتُ

3 فَإِنْ كَانَ خَيْرًا كَانَ خَيْرًا جَزَاءُهُ

وَأَنْ كَانَ شَرًّا كَانَ شَرًّا بِمَا فَعَلْتُ

[33]

1 إِذَا كُنْتُ مُعْتَدًّا خَلِيلًا فَلَا يَرُقْ

عَلَى مَا لَدَيْكَ الْمُسْتَدِقُّ بَخِيلُ

2 فَإِنَّكَ مَهْمَا تَلَقَّ مَنِّي فَإِنَّمَا

فُصَارُكَ ذُلٌّ صَادِقٌ وَقَبُولُ

3 وَلَأَسْتُ بِمِعْرَاضٍ إِذَا مَا لَقَيْتُهُ

تَعَبَسَ كَالْعَضْبَانِ حِينَ يَقُولُ

4 وَلَا بَسْبَسٍ كَالْعَنْزِ أَطُولُ رَسْلَهَا

وَرِثْمَانِهَا يَوْمَانِ ثُمَّ يَزُولُ

5 وَلَأَسْتُ كَجَلَبٍ يَسْمَعُ النَّاسُ هَزْمَهُ

وَتَحْتَ الْخَفِيفِ حَاصِرٌ وَمُحَوَّلُ

[34]

1 يُصِيبُ وَمَا يَدْرِي وَيُخْطِي وَمَا دَرَى

وَكَيْفَ يَكُونُ النُّوْكُ إِلَّا كَذَالِكََا

2 وَإِنْ قَالَ قَوْلًا لَمْ يَكُنْ ذَا حَقِيقَةٍ

وَإِنْ قُلْتُ خَيْرًا رَدَّهُ مِنْ فَعَالِكََا

[35]

1 أَحْبَبْتُ إِذَا أَحْبَبْتُ حُبًّا مُقَارِبًا

فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَتَى أَنْتَ نَازِعُ

2 وَأَبْغَضْتُ إِذَا أَبْغَضْتُ بُغْضًا مُقَارِبًا

فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي مَتَى أَنْتَ رَاجِعُ

3 وَكُنْ مَعْدَنًا لِلْجِلْمِ وَاصْفَحْ عَنِ الْأَذَى

فَأِنَّكَ رَأَيْ مَا عَمِلْتَ وَسَامِعُ

[36]

- 1 أَلَا أبلغَا عَنِّي حُصَيْنًا رِسَالَةً
- 2 رَأَيْتَ زَمَانًا قَطَعَ النَّاسُ بَيْنَهُمْ
- 3 فَلَوْ كُنْتُ إِذْ خُبِرْتُ أَنَّكَ عَامِلٌ
- 4 سَأَلْتُكَ أَوْ عَرَّضْتُ بِالْوَدِّ بَيْنَنَا
- 5 وَخَبَّرَنِي مَنْ كُنْتُ أَرْسَلْتُ إِنَّمَا
- 6 نَظَرْتُ إِلَى عَنَوَانِهِ فَنَبَذْتُهُ
- 7 حَسِبْتُ كِتَابِي إِذْ أَتَاكَ مُعَرَّضًا
- 8 نُعِيمُ بْنُ مَعْسُودٍ حَقِيقٌ بِمَا أَتَى

- فَأِنَّكَ قَدْ قَطَعْتَ أُخْرَى خِلَالِكَا
- عُرَى الْحَقِّ فِيهِ فَاقْتَدَيْتَ بِذَلِكََا
- بِمَيْسَانٍ تُعْطِي النَّاسَ مِنْ غَيْرِ مَا لَكََا
- لَقَدْ كَانَ حَقًّا وَاجِبًا بَعْضُ ذَلِكََا
- أَخَذْتُ كِتَابِي مُعَرَّضًا بِشِمَالِكَا
- كَتَبْتُكَ نَعْلًا أَخْلَقْتُ مِنْ نِعَالِكَا
- لِسَيْبِكَ لَمْ يَذْهَبْ رَجَائِي هُنَاكََا
- وَأَنْتَ بِمَا تَأْتِي حَقِيقٌ بِذَلِكََا

[37]

- 1 أَلَا أبلغَا عَنِّي حُصَيْنًا رِسَالَةً
- 2 كَرَدَ الْأَدَاةَ الْمُسْتَعَارَةَ إِنِّي
- 3 وَكُنْتُ إِذَا مَدَدْتُ يَمِينُكَ دَرْعَهَا
- 4 لِسَانُكَ مَغْسُولٌ وَنَفْسُكَ بِشَّةٌ

- فَأِنَّكَ قَدْ قَطَعْتَ أُخْرَى خِلَالِكَا
- وَصَلُّتُكَ حَتَّى عَادَ صَرْمًا وَصَالِكَا
- لِنَفْعَلْ خَيْرًا تَعَقَّبَهَا شِمَالِكَا
- وَعِنْدَ الثَّرِيَّا مِنْ صَدِيقِكَ مَا لَكََا

[38]

- 1 أبلغ حُصَيْنًا إِذَا جِئْتُهُ
- 2 رَسُولًا إِذَا كُنْتُ ذَا إِرْبَةٍ
- 3 وَمِنْ خَيْرٍ مَا يَتَعَاطَى الرِّجَالُ
- 4 فَلَاتُكَ مِثْلَ اللَّيْلِ إِسْتَخْرَجَتْ
- 5 فَقَامَ إِلَيْهَا بِهَا ذَابِحٌ
- 6 فَطَلَّتْ بِأَوْصَالِهَا قَدْرَهَا
- 7 فَأَنَّكَ إِنْ تَأَبَّ لَا تَنْتَهِي
- 8 أَرْزَدُكَ صَابَأً وَكَانَ الْمُرَا

- جَوَابًا وَمَوْعِظَةً لَكَ فِيهَا
- بِمَا يَعْتَرِيكَ بِصِيرًا فَقِيهَا
- نَصِيحَةُ ذِي الرَّأْيِ لِلْمُجْتَنِبِيهَا
- مِنْ أَطْلَافِهَا مُدِيَّةٌ أَوْ بِفِيهَا
- وَمَنْ تَدْعُ يَوْمًا شَعُوبٌ يَجِيهَا
- تَحْشُ الْوَلِيدَةَ أَوْ تَشْتَوِيهَا
- وَلَمْ تَرَ هَذَا بِنُصْحِ شَبِيهَا
- رُ وَالصَّابُ قَدَمًا شَرَابًا كَرِيهَا

[39]

- 1 يَعْيُونَهَا عِنْدِي وَلَا عَيْبَ عِنْدَهَا
- 2 فَإِنْ يَكُ فِي الْعَيْنَيْنِ شَيْءٌ فَإِنَّهَا
- 3 قُطُوفٌ إِذَا تَمَشَّى تَخَالَ دِمَاءُهَا
- 4 إِذَا سِمَتْهَا النَّقَبِيلُ أَبَدْتُ تَشَامَسًا

- سَوِي أَنْ فِي الْعَيْنَيْنِ بَعْضُ التَّأَخَّرِ
- مَهْفُفَةٌ الْأَعْلَى رِدَاحُ الْمُؤَخَّرِ
- تَسَايَلُ أَوْ تَبْدُوا لَهَا يَنْقَطُرُ
- وَلَيْنَ كَلَامٍ لَمْ يُشَبَّ بِنَهْدُرِ

[40]

- 1 ذَهَبَتْ وَكَانَ الْمَرْءُ يَبْلُو وَيُبْتَلَى
- 2 فَلَمْ أَرِ إِلَّا هَيْجَ رِيحٍ تَقَطَّعَتْ

- أُطَالِعُ مَا قَالَ الْمَجْرُؤُ بْنُ مَالِكٍ
- أَعَاصِيرَ فِي أَرْضِ سُهُوبٍ مَهَالِكٍ

3 فَلَا ذَنْبَ لِي لَوْ كُنْتُ أَضْطَرُّ ضَيْعَتِي
4 وَكُنْتُ إِذَا قَوْمْتُ مِنْهُ طَرِيقَهُ

إِلَى جَوْلِ رَسٍّ مِنْ حَجًّا مُتَمَاسِكٍ
تَصَاعَرَ مِثْلَ الْحَائِطِ الْمُتَوَارِكِ

[41]

1 أَبَى الْقَلْبُ إِلَّا أَمَّ عَوْفٍ وَحُبُّهَا
2 كَسَحَقِ الْيَمَانِي وَقَدْ تَقَادَمَ عَهْدُهُ

عَجُوزًا وَمَنْ يَحُبُّبُ عَجُوزًا يُفَنِّدُ
وَجِدَّتُهُ مَا شَتَّتَ فِي الْعَيْنِ وَالْيَدِ

[42]

1 يُدَافِعُنِي مَهْرَانُ فِي نَقْدِ دِرْهِمٍ
2 فَكَيْفَ وَقَدْ زُوجَتْ خَوْدًا كَانَتْهَا
3 تَطْبِيفُ بِهَا كَأَنَّمَا أَنْتَ أَرْمُ

كَأَنَّكَ فِي شَيْءٍ كَبِيرٍ تُدَافِعُ
إِذَا مَا مَشَتْ فِي الدَّارِ أَدْمَاءُ ظَالِغٍ
بِقُرُورَةٍ كَبِشَ قَدْ مِنْهُ الْأَكَارُغُ

[43]

1 رَمَانِي جَارِي ظَالِمًا لِي بِرَمِيهِ
2 وَقَالَ الَّذِي يَرْمِيكَ رَبُّكَ جَازِيًا
3 فَقُلْتُ لَهُ لَوْ أَنَّ رَبِّي بِرَمِيَةٍ
4 جَزَى اللَّهُ شَرًّا كُلَّ مَنْ نَالَ سُوءَهُ

فَقُلْتُ لَهُ مَهْلًا فَأَنْكَرَ مَا أَتَى
بِذَنْبِكَ وَالْإِذْنَابُ يُعَقِّبُ مَا تَرَى
رَمَانِي لَمَّا أَخْطَا إِلَهِي مَا رَمَى
وَيَنْحَلُّ مِنْهَا الرَّبُّ فِي عُذْرِهِ الرِّدَا

[44]

1 لَحَى اللَّهُ مَوْلَى السُّوءِ لَا أَنْتَ
2 يَمُنُّ وَلَا يُعْطِي وَيَزْعُمُ أَنَّهُ
3 فَمَا قُرْبُ مَوْلَى السُّوءِ إِلَّا كَبُعْدِهِ

رَاغِبٌ إِلَيْهِ وَلَا رَامٍ بِهِ مَنْ تُحَارِبُهُ
كَرِيمٌ وَتَأْبَى نَفْسُهُ وَضَرَائِيُهُ
بَلِ الْبُعْدُ خَيْرٌ مِنْ عَدُوِّ تَقَارِبُهُ

[45]

1 وَإِنِّي لَيْثِنِي عَنِ الْجَهْلِ وَالْخَنَا
2 حَيَاءً وَإِسْلَامَ وَبَقِيَا وَأَنْنِي
3 فَإِنْ أَغْفَ يَوْمًا عَنْ ذُنُوبٍ وَتَعْتَدِي
4 فَشَتَانِ مَا بَيْنِي وَبَيْنَكَ إِنِّي
5 وَتَصِيحُ وَتَسْتَنْتَلِي كِلَابًا تَهْرُئِي

وَعَنْ شَتَمِ أَقْوَامٍ خَلَّاتُكَ أَرْبَعُ
كَرِيمٍ وَمِثْلِي قَدْ يَضُرُّ وَيَنْفَعُ
فَإِنَّ الْعَصَا كَانَتْ لِغَيْرِكَ تُفْرَعُ
عَلَى كُلِّ حَالٍ أَسْتَقِيمُ وَتُظَلَعُ
وَتُشْرَعُنِي فِيمَا أَرَدْتُ وَتُشْرَعُ

[46]

1 رَأَيْتُ أَبَا سَهْلٍ وَمَا كُنْتُ مُذْنِبًا
2 يُرِيدُ فَسَادَ الرَّحِمِ بَيْنِي وَبَيْنَهُ
3 قَبَاعِدُ طَوَالِ الدَّهْرِ إِنْ كُنْتُ صَارِمًا

إِلَيْهِ وَلَا أَنِّي خَرَقْتُ لَهُ سِتْرًا
فَدُونُكَ مَا أَبْلَغْتُ فِيمَا أَرَى الْعُذْرَا
لِتَصْرِمَ مَنْ لَا تَسْتَطِيعُ لَهُ ضُرًّا

[47]

1 أَلَيْتُ لَا أَمْشِي إِلَى رَبِّ لِقَحَةٍ
2 وَقَالُوا لَهُ حَمَرَاءُ كَوْمَاءُ جَلْدَةٍ

أُسَاوِمُهُ حَتَّى يَوْوبَ الْمُثَلَّمِ
وَرَاخُوا لَهُ فِي السَّوْمِ وَالْقَتْلِ يُكْتَمُ

3 فَأَصْبَحَ قَدْ عُمِيَ عَلَى النَّاسِ أَمْرُهُ
4 وَقَدْ كَانَ عَمَّا كَانَ عَنْهُ بِمَعَزِلٍ

وَقَدْ بَاتَ يَجْرِي فَوْقَ أَثْوَابِهِ الدَّمُ
وَلَكِنَّ رَبِّبَ الذَّهْرِ بِالنَّاسِ مُعْزَمٌ

[48]

1 أُرْقْتُ وَهَاجَتَنِي الْهُمُومُ الْخَوَاضِرُ
2 وَلِي صَاحِبٌ قَدْ رَابَنِي أَوْ ظَلَمْتُهُ
3 إِذَا قَالَ يَلْحَانِي وَيَعْدُرُ نَفْسُهُ
4 وَإِنِّي أَمْرٌ عِنْدِي وَعَمْدًا أَقُولُهُ
5 لِسَانَانِ مَعْسُومٍ عَلَيْهِ غَرَاوَةٌ
6 بِيَّتَانِ عِنْدِي ثُمَّ كُلُّ إِذَا غَدَا
7 وَكَانَ الَّذِي يَلْقَى الْوَعُوْثَةَ مِنْهُمَا
8 فَقُلْتُ وَلَمْ أَبْخَلْ عَلَيْهِ نَصِيحَتِي
9 إِذَا أَنْتَ حَاوَلْتَ الْبِرَاءَةَ فَاجْتَنِبْ
10 فَقَدْ تُسَلِّمُ الْمَرْءَ الْمَعَادِيرُ لِلرَّدَى
11 وَشَاعِرٌ سَوْءٌ غَرَّهُ أَنْ تَرَادَفَتْ
12 عَطَفْتُ عَلَيْهِ مَرَّةً فَتَرَكَتُهُ
13 بِقَافِيَةٍ حَدَّاءَ سَهْلٍ رَوِيْهَا
14 نَطَقْتُ وَلَمْ يَعْجَزْ عَلَيَّ رَوِيْهَا
15 يُعْذِي الْكَرَى عَنْ عَيْنِهِ وَهُوَ نَاعِسٌ
16 إِذَا مَا قَضَاهَا عَادَ فِيهَا كَأَنَّهُ

وَهُمُ الْفَتَى سَارٍ عَلَيْهِ وَبَاكِرُ
كَذَلِكَ مَا الْخَصْمَانِ بَرٌّ وَفَاجِرُ
وَفِي اللَّهِ لِلْمَظْلُومِ عِزٌّ وَنَاصِرُ
لَأَتِي الَّذِي يَأْتِي أَمْرٌ وَهُوَ خَابِرُ
وَآخِرُ مَذْرُوبٍ عَلَيْهِ الشَّرَاشِيرُ
بِكُلِّ كَلَامٍ قَالَهُ النَّاسُ مَا هِرُ
عَلَى سُبُلٍ قَدْ أَنْهَجَتْهَا الْعِيَاثِرُ
وَلِلْمَرْءِ نَاهٍ لَا يَرَاهُ وَزَاجِرُ
خَرَا كُلِّ أَمْرٍ تَعْتَرِيهِ الْمَعَاذِرُ
فَيُرْدِي وَقَدْ تُرْدِي الْبَرِيءَ الْجَرَائِرُ
لَهُ الْمُفْجَمُونَ الْقَوْلَ إِنَّكَ شَاعِرُ
لِذَا كَانَ يَرْضَى قَبْلَهَا وَهُوَ حَاقِرُ
كَسَرَدِ الصَّنَاعِ لَيْسَ فِيهِ تَوَاتُرُ
وَلِلْقَوْلِ أَبْوَابٌ تُرَى وَمَخَاصِرُ
إِذَا انْتَصَفَ اللَّيْلُ الْمُكِلُّ الْمُسَافِرُ
لِلذِّبَةِ سَكَرَانٌ أَوْ مُتَسَاكِرُ

[49]

1 بِعَنِي نُسَيْبٌ وَلَا تَهَبْ لِي إِنَّنِي
2 إِنَّ الْعَطِيَّةَ خَيْرٌ مَا وَجَّهَتْهَا
3 وَمِنْ الْعَطِيَّةِ مَا يَعُودُ غَرَامَةً
4 وَبَلَوْتُ أَخْلَاقَ الرِّجَالِ وَفَعَلْتُهُمْ
5 فَأَخَذْتُ مِنْهَا مَا رَضِيْتُ بِأَخْذِهِ
6 فَإِذَا وَعَدْتُ الْوَعْدَ كُنْتُ كَغَارِمٍ
7 حَتَّى أَنْقَذَهُ كَمَا وَجَّهَتْهُ
8 وَإِذَا فَعَلْتُ فَعَلْتُ غَيْرَ مُحَاسِبٍ
9 وَإِذَا مَنَعْتُ مَنَعْتُ مَنَعًا بَيِّنًا
10 لَا أَشْتَرِي الْحَمْدَ الْقَلِيلَ بِقَاوُهُ

لَا أَسْتَتِيبُ وَلَا أَتُتِيبُ الْوَاهِبَا
وَحَسِبْتُهَا حَمْدًا وَأَجْرًا وَاجِبَا
وَمَلَامَةً تَبْقَى وَمَتًّا كَاذِبَا
فَشَبِعْتُ عِلْمًا مِنْهُمْ وَتَجَارِبَا
وَتَرَكَتُ أَكْثَرَ مَا هُنَالِكَ جَانِبَا
دِينًا أَقَرَّ بِهِ وَأَحْضَرَ كَاتِبَا
وَكَفَى عَلَيَّ لَهُ بِنَفْسِي طَالِبَا
وَكَفَى بِرَبِّكَ جَازِيًّا وَمُحَاسِبَا
وَأَرَحْتُ مِنْ طَوْلِ الْعَنَاءِ الرَّاعِبَا
يَوْمًا بِذِمِّ الذَّهْرِ أَجْمَعَ وَاصِبَا

[50]

1 أَلَمْ تَرَ مَا بَيْنِي وَبَيْنَ ابْنِ عَامِرٍ
2 وَأَصْبَحَ بَاقِيَ الْوَدِّ بَيْنِي وَبَيْنَهُ

مِنْ الْوَدِّ قَدْ بَالَتْ عَلَيْهِ النَّعَالِبُ
كَأَنَّ لَمْ يَكُنْ وَالذَّهْرُ فِيهِ الْعَجَائِبُ

- 3 فَقُلْتُ تَعْلَمُ أَنَّ وَصْلَكَ جَاهِدًا
- 4 فَمَا أَنَا بِالْيَاكِي عَلَيْكَ صَبَابَةً
- 5 إِذَا الْمَرْءُ لَمْ يُحِبِّكَ إِلَّا تَكْرُهًا
- 6 فَدَعَهُ وَصَرَّمُ الْكَلِّ أَهْوُنُ حَادِثٍ

- عِنْدِي شِقَّةٌ مُتَقَارِبٌ
- وَلَا بِالَّذِي تَأْتِيكَ مِنِّي الْمَنَالِبُ
- بَدَا لَكَ مِنْ أَخْلَاقِهِ مَا يُغَالِبُ
- وَفِي الْأَرْضِ لِلْمَرْءِ الْجَلِيدِ مَذَاهِبُ

[51]

- 1 أَفَاطِمَ مَهَلًا بَعْضَ هَذَا التَّعْبُسِ
- 2 تَشْتَمُّ لِي لَمَّا رَأَتَنِي أَحْبُّهَا
- 3 وَإِنْ تَنْقُضِي الْعَهْدَ الَّذِي كَانَ بَيْنَنَا
- 4 فَإِنِّي فَلَا يَغُرُّكَ مِنِّي تَجْمَلِي
- 5 وَأَعْلَمُ أَنَّ الْأَرْضَ فِيهَا مَنَادِخُ
- 6 إِذَا النَّائِثُ الدَّانِي الَّذِي مَلَأَ أَهْلُهُ
- 7 وَكُنْتُ امْرَأً لَا صُحْبَةَ الصِّدْقِ أَجْتَوِي

- وَأِنْ كَانَ مِنْكَ الْجِدُّ بِالصَّرَمِ فَيَأْسِي
- كَذِي نِعْمَةٍ لَمْ يُبْدِهَا غَيْرَ أَبِي سِ
- وَتُبْدِي بِبَاقِي وَذَلِكَ الْمُتَخَلِّسُ
- لَأَسْلَى الْخُبَابَ بِالْجَنَابِ الْمُكَيِّسِ
- لِمَنْ كَانَ لَمْ تُسَدِّدْ عَلَيْهِ بِمَحْبِسِ
- تَقْتَهُ الْأُمُورُ بِالرَّعِيشِ الْمُلْبِسِ
- وَلَا أَنَا نَوَامٌ بِغَيْرِ مُعَرَّسِ

[52]

- 1 أَفَاطِمَ مَهَلًا بَعْضَ لُومِي فَإِنَّمَا
- 2 تَقُولُ حَمَلْتُ الدِّينَ عَيْنًا وَعَامِدًا
- 3 فَإِنْ كُنْتُ إِبْقَاءً أَرَدْتُ فَأَقْصِرِي
- 4 أَفَاطِمَ مَا تُغْنِيَنِي فِيمَا يَنْوُبُنِي
- 5 وَقَدْ أَرْسَلُوا فَرَاطَهُمْ فَتَأْتَلُوا
- 6 وَأَمْسَى الْأَلَى كَانُوا يُجِبُّونَ صُحْبَتِي

- أُمْتُعْ نَفْسًا قَدْ أُحِمَّ انْطِلَاقِيَا
- تَعَجَّلْتُ مَالِي وَادَّكَّرْتُ خِلَافِيَا
- الْعَنَا تَبْقِيَنِي مَا كَانَ بَاقِيَا
- إِذَا صَعَدْتُ حَتَّى تَمَسَّ التَّرَاقِيَا
- فَلَيْبًا نَزْوَعًا لَا تَبْلُ الْعَرَاقِيَا
- أَحَبُّوَا وَلَمْ أَذْنِبْ إِلَيْهِمْ فِرَاقِيَا

[53]

- 1 أَفَاطِمَ مَهَلًا بَعْضَ لُومِي وَأَحْقَادِي
- 2 يُخَفِّفُ مِنْهُ كُلُّمَا حُلَّ مَنْزِلٌ
- 3 أَفَاطِمَ وَالْمُسْتَعْجِلُ الْبَيْنَ كَالَّذِي
- 4 فَإِنَّكَ إِنْ لَا تَعْجَلِي الْيَوْمَ تَظْفِرِي
- 5 وَإِنَّ الْأَلَى يَلْحَوْنُكَ النَّصْحَ مِنْهُمْ
- 6 وَإِنَّكَ إِنْ لَا تَتْرُكِي مَا يُرِينِي

- وَلَا تَعْجَلِي إِنَّ الصَّحَابَةَ كَالزَّادِ
- وَلَا يُنْتَهَى عَنْ بَعْضِهِ دُونَ إِنْفَادِ
- يُنَادِي بِإِدْلَاجٍ وَصَاحِبُهُ غَادِي
- بِحَظِّكَ مِنْهُ فِي جَمَالٍ وَإِسْدَادِ
- فَمَا مِنْهُمْ دَاعٍ لِرُشْدٍ وَلَا هَادِ
- أُصِيبُكَ بِشَرٍّ نَاجِزٍ غَيْرَ أَحْقَا

[54]

- 1 تُعَاتِبُنِي عِرْسِي عَلَى أَنْ أُطِيعَهَا
- 2 وَظَنَنْتُ بِأَنِّي كُلُّمَا رَضِيتُ بِهِ
- 3 وَصَاحِبَتُهَا مَا لَوْ صَحِبتُ بِمِثْلِهِ
- 4 وَقَدْ غَرَّهَا مِنِّي عَلَى الشَّيْبِ وَالْبِلَى
- 5 وَلَا ذَنْبَ لِي قَدْ قُلْتُ فِي بَدْءِ أَمْرِنَا
- 6 تَشْكِي إِلَى جَارَاتِهَا وَبَنَاتِهَا
- 7 أَلَمْ تَعْلَمِي أَنِّي إِذَا خِفْتُ جَفْوَةً

- لَقَدْ كَذَّبَتْهَا نَفْسُهَا مَا تَمَنَّتْ
- رَضِيتُ بِهِ يَا جَهْلَهَا كَيْفَ ظَنَنْتِ
- عَلَى دُعْرِهَا أَرْوِيَّةً لَا طَمَأَنْتِ
- جُنُونِي بِهَا جُنُنْتُ حِيَالِي وَخُنْتُ
- وَلَوْ عَلِمْتَ مَا عَلِمْتَ مَا تَعَيَّتِ
- إِذَا لَمْ تَجِدْ ذَنْبًا عَلَيْنَا تَجَنَّبْتَ
- بِمَنْزِلَةٍ أَبْعَدْتُ عَنْهَا مَطْيَبَتِي

8 وَإِنِّي إِذَا شَقَّتْ عَلَيَّ قَرِينَتِي

دَهَلْتُ وَلَمْ أَحْنِ إِذَا هِيَ حَنَّتْ

[55]

1 لَقَدْ جَدَّ فِي سَلَمَى الشَّكَاةُ وَلِلَّذِي
2 يَقُولُونَ لَا تَمْدَلْ بِعَرْضِكَ وَاصْطَنَعِ
3 وَإِيَّاكَ وَالْقَوْمَ الْغَضَابَ فَإِنَّهُمْ
4 ثُلَامٌ وَتُلْحَى كُلُّ يَوْمٍ وَلَا تُرَى
5 أَفَادَنْتُكُمُ الْعَيْنُ اللَّجُوجُ وَقَدْ تُرَى

يقولون لو يبدو لك الرشد أرشد
معاذك إن اليوم يتبعضه غد
بكل طريق حولهم تترصّد
على اللوم إلا حولها تتردّد
لك العين ما لا تستطيع لك اليد

[56]

1 جَزَى اللَّهُ رَبُّ النَّاسِ خَيْرَ جَزَائِهِ
2 قَضَى حَاجَتِي بِالْحَقِّ ثُمَّ أَجَاذَهَا
3 وَلَمَّا رَأَيْتُ مُقْبِلًا قَالَ: مَرْحَبًا
4 تَوَرَّثْتُ مِنْ دُودَانٍ مَجْدًا وَسُودًا
5 بَنَى لَكَ عَبْدُ اللَّهِ بَيْتًا بِبَافِعٍ
6 وَخَيْرُ حَبِيءٍ فِي أَمْرِي عِنْدَ مُوْطِنٍ

أبا ماعزٍ من عاملٍ وصديقٍ
بصدقٍ وبعضُ القوم غيرُ صدوقٍ
الا مرحباً واديك غير مضيّقٍ
كمن يغيبُ بغيرِ لصوقٍ
على كلِّ وادٍ حوله وطريقٍ
إذا جمع الإسلامُ مجدُ غروقٍ

[57]

1 إِذَا كُنْتُ تَبْغِي لِلْأَمَانَةِ حَامِلًا
2 فَإِنَّ الْفَتَى حَبَّ كَذُوبٍ وَإِنَّهُ
3 مَتَى يَخْلُ يَوْمًا وَحْدَهُ بِأَمَانَةٍ
4 مَتَى لَا يُصَادِفُهَا غُدُوًّا فَإِنَّهُ
5 وَيُهْلِكُهَا حَتَّى تَصِيرَ تَفَاهَةً
6 عَلَى أَنَّهُ أَبْقَى الرِّجَالَ سَمَانَةً

فَدَعِ نَافِعًا وَانْظُرْ لَهَا مَنْ يُطِيقُهَا
لَهُ نَفْسٌ سَوِيَّةٌ يَجْتَوِيهَا صَدِيقُهَا
تُغَلُّ جَمِيعًا أَوْ يُغَلُّ فَرِيقُهَا
سَيُفْلَسُ عَنْهَا أَوْ سَتَكْسُدُ سَوْفُهَا
وَيُلْحَقُهَا مِنْ كُلِّ غِيٍّ لَحُوفُهَا
كَمَا كُلُّ مِسْمَانٍ الْكِلَابِ سَرُوفُهَا

[58]

1 دَعَانِي أَمِيرِي كَيْ أَفُوهَ بِحَاجَتِي
2 فَقُلْتُ وَلَمْ أَحْسَسْ بِشَيْءٍ وَلَمْ أَصْنِ
3 فَأَجْمَعْتُ يَأْسًا لَا لُبَانَةَ بَعْدَهُ

فَقُلْتُ فَمَا رَدَّ الْجَوَابَ وَمَا اسْتَمَعَ
كَلَامِي وَخَيْرُ الْقَوْلِ مَا صَبِرَ أَوْ نَفَعَ
وَلَلْيَأْسُ أَدْنَى لِلْعَفَافِ مِنَ الطَّمَعِ

[59]

1 أَلَمْ تَرَى أَنِّي أَجْعَلُ الْوَأْيَ ذِمَّةً
2 وَمَا رَجُلٌ لَا يَقْتَفِي بِكَلَامِهِ
3 إِذَا الْمَرْءُ ذُو الْقُرْبَى وَذُو الدَّنْبِ أَجْحَفْتُ

أَخُو الْعَدْرِ عِنْدِي رَوْغَةُ الْمَرْءِ بِالْوَعْدِ
بِمُوفٍ بِمِيثَاقٍ عَلَيْهِ وَلَا عَهْدٍ
بِهِ ضَرَّةٌ حَلَّتْ مُصِيبَتُهُ جَفْدِي

[60]

1 لَنَا جِيرَةٌ سَدَّوْا الْمَجَازَةَ بَيْنَنَا
2 وَمِنْ خَيْرٍ مَا أَلَصَقْتَ بِالْأَدَارِ حَائِطُ

فَإِنْ ذَكَرْتُكَ السَّدَّ فَالْسَدُّ أَكْبَسُ
تَزَلُّ بِهِ سَفْعُ الْخَطَاطِيفِ أَمْلَسُ

[61]

- 1 أَغَصَيْتَ أَمْرَ دَوِي النَّهْيِ
- 2 فَاحْتَلَّتْ حِينَ صَرَمْتَنِي
- 3 وَالْعَبْدُ يُضْرَبُ بِالْعَصَا

- وَأَطَعْتَ أَمْرَ دَوِي الْجَهَالَةِ
- وَالْمَرْءُ يَعْجُزُ لَا الْمَحَالَةَ
- وَالْحُرُّ تَكْفِيهِ الْمَقَالَةَ

[62]

- 1 كَيْفَ بِصَاحِبٍ إِنْ أَدْنُ مِنْهُ
- 2 وَإِنْ أُمِدُّ لَهُ فِي الْوَصْلِ دَرْعِي
- 3 أَبْتُ نَفْسِي لَهُ إِلَّا وَصَالاً
- 4 كَلَانَا جَاهِدٌ أَدْنُو وَيْنَى

- يَزِدُنِي فِي مُبَاعَدَةِ ذِرَاعَا
- يَزِدُنِي فَوْقَ قَيْسِ الدَّرْعِ بَاعَا
- وَتَأْبَى نَفْسُهُ إِلَّا انْقِطَاعَا
- كَذَلِكَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا اسْتَطَاعَا

[63]

- 1 أَبَى صَاحِبِي بَذْلِي وَبَيْعِي كِلَيْهِمَا
- 2 فَقُلْتُ وَبَعْضُ الظَّنِّ يَكْذِبُ أَهْلُهُ
- 3 لَعَلَّ أَخِي لَمَّا رَأَى حُسْنَ شِيْمَتِي
- 4 وَكُنْتُ امْرَأَةً وَالْعِلْمُ لِلَّهِ لَا أَرَى
- 5 وَأَعْطَيْتُ حَظًّا مِنْ حَيَاءٍ وَأَشْتَكِي

- هُوَ الْمَرْءُ يَسْتَعْنِي وَيُحَمِّدُ صَاحِبَهُ
- وَيَصْدُقُهُمْ وَأَكْثَرُ الظَّنِّ كَاذِبُهُ
- وَلِيْنِي إِلَيْهِ ظَنٌّ أَنِّي أُوَارِبُهُ
- أَخِي وَخَلِيلِي كَالْبَعِيدِ أَخَالِبُهُ
- مِنْ الْعَجْزِ مَا لَمْ يَبْدُ لِلنَّاسِ غَائِبُهُ

[64]

- 1 أَلَا أَلْبِغُ مُعَاوِيَةَ بْنَ حَرْبٍ
- 2 قَتَلْتُمْ خَيْرَ مَنْ رَكِبَ الْمَطَايَا
- 3 وَمَنْ لَيْسَ النَّعَالُ وَمَنْ خَذَاهَا
- 4 إِذَا اسْتَقْبَلَتْ وَجْهَ أَبِي حُسَيْنٍ
- 5 لَقَدْ عَلِمْتَ قُرَيْشٌ حَيْثُ كَانَتْ

- فَلَا قَرَّتْ عَيُونُ الشَّامِتِينَ
- وَخَيَّسَهَا وَمَنْ رَكِبَ السَّفِينَا
- وَمَنْ قَرَأَ الْمَثَانِي وَالْمِثْنَا
- رَأَيْتَ الْبَرَّ رَاقٍ النَّاطِرِينَ
- بِأَنَّكَ خَيْرُهُمْ حَسَبًا وَدِينَا

[65]

- 1 يَقُولُ الْأَرْذَلُونَ بَنُو قُشَيْرٍ
- 2 فَقُلْتُ لَهُمْ: وَكَيْفَ يَكُونُ تَرْكِي
- 3 أَحَبُّ مُحَمَّدًا حَبَا شَدِيدَا
- 4 بَنُو عَمِ النَّبِيِّ وَأَقْرَبُوهُ
- 5 فَإِنْ يَكُ حَبِيْهُمُ رَشْدَا أَصْبَهُ
- 6 هُمْ أَهْلُ النَّصِيْحَةِ مِنْ لَدُنِي
- 7 هُوَ أَعْطَيْتَهُ لَمَّا اسْتَدَارَتْ
- 8 أَحْبَبُهُمْ لِحُبِّ اللَّهِ حَتَّى
- 9 رَأَيْتُ اللَّهَ خَالِقَ كُلِّ شَيْءٍ
- 10 هُمْ أَسْوَأُ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى

- طَوَالَ الدَّهْرِ لَا تَنْسَى عَلِيَا
- مِنْ الْأَعْمَالِ مَا يَقْضَى عَلِيَا
- وَعَبَّاسَا وَحَمْزَةَ وَالْوَصِيَا
- أَحَبُّ النَّاسِ كُلِّهِمْ إِلَيَا
- وَفِيْهِمْ أَسْوَةٌ إِنْ كَانَ غِيَا
- وَاهِلُ مَوَدَّتِي مَا دَمْتُ حَيَا
- رَحَى الْإِسْلَامَ لَمْ يَعْدَلْ سُوْيَا
- أَجِيءُ إِذَا بَعَثْتَ عَلَى هَوِيَا
- هَدَاهُمْ وَاجْتَبَى مِنْهُمْ نَبِيَا
- تَرْبِعُ أَمْرُهُ أَمْرَا قَوِيَا

- 11 وأقوام أجابوا الله خوفا
- 12 مزينة منهم وبنو غفار
- 13 يفودون الجياد مسومات

له لا يجعلون له سميا
وأسلم أضعفوا معه بلينا
عليهن السوابغ والمطيا

[66]

- 1 أَقُولُ لِإِعَادِلْتِي مَرَّةً
- 2 إِذَا أَنْتِ لَمْ تُبْصِرِي مَا أَرَى
- 3 أَلَسْتُ تَرَيْنَ بَنِي هَاشِمٍ
- 4 وَأَنْتِ تَزَيِّنُهُمْ بِالْهَدَى
- 5 فَلَوْ كُنْتُ رَاسِخَةً فِي الْكِتَابِ
- 6 عَلِمْتُ بِأَنَّهُمْ مَعْشَرٌ
- 7 سَاجِعٌ لِنَفْسِي لَهُمْ جُنَّةٌ
- 8 أُرْجَى بِذَلِكَ حَوْضَ الرَّسُو
- 9 لَتَهْلِكَ إِنْ هَلَكْتَ بَرَّةٌ

وَكَانَتْ عَلَى وَدِّنا قَائِمَةً
فَبَيَّنِي وَأَنْتِ لَنَا صَارِمَةٌ
قَدْ أَفْنَتْهُمْ الْفِتْنَةُ الظَّالِمَةَ
وَبِالطَّفِّ هَامُ بَنِي فَاطِمَةَ
بِالْأَحْزَابِ خَابِرَةٌ عَالِمَةٌ
لَهُمْ سَبَقَتْ لَعْنَةُ حَاتِمَةٍ
فَلَا تُكْثِرِي بِي مِنَ اللَّائِمَةِ
وَالْفُوزَ وَالنِّعْمَةَ الدَّائِمَةَ
وَتَخْلُصَ إِنْ خَلَصَتْ غَائِمَةٌ

[67]

- 1 يَا نَاعِي الدِّينَ الَّذِي يَنْعَى التَّقَى
- 2 أَبْنِي عَلَيَّ آلَ بَيْتِ مُحَمَّدٍ
- 3 سُبْحَانَ ذَا الْعَرْشِ الْعَلِيِّ مَكَانِهِ
- 4 أَبْنِي (قَشِيرٍ) إِنِّي أَدْعُوكُمْ
- 5 كُونُوا لَهُمْ جَنًّا وَذُودُوا عَنْهُمْ
- 6 وَتَقَدِّمُوا فِي سَهْمِكُمْ مِنْ هَاشِمٍ
- 7 بِهِمُ اهْتَدَيْتُمْ فَاكْفُرُوا إِنْ شِئْتُمْ

قَم فَانَعِهِ وَالْبَيْتِ ذَا الْإِسْتَارِ
بِالطَّفِّ تَقْتُلُهُمْ جَفَاةً نَزَارِ
أُنَى يَكْبُرُهُ ذُورَا الْأَوْزَارِ
لِلْحَقِّ قَبْلَ ضَلَالَةٍ وَخَسَارِ
أَشْيَاعِ كُلِّ مُنَافِقٍ جَبَّارِ
خَيْرَ الْبَرِيَّةِ فِي كِتَابِ الْبَارِي
وَهُمُ الْخِيَارُ وَهُمْ بَنُو الْإِخْيَارِ

[68]

- 1 نَشَدْتُكَ يَا اللَّهُ الَّذِي حَوْلَ بَيْتِهِ
- 2 فَإِنَّكَ قَدْ جَرَبْتَنِي فُوجِدْتَنِي
- 3 وَإِنْ مَعْشَرَ دَبْتَ إِلَيْكَ عِدَاوَةٌ

بِمَكَّةَ حَيٍّ مِنْ لُؤَيٍّ بْنِ غَالِبٍ
أَعَيْنَكَ فِي الدُّنْيَا وَأَكْفَيْكَ جَانِبِي
عَقَارِبُهُمْ دَبَّتْ إِلَيْهِمْ عَقَارِبِي

[69]

- 1 وَمَا طَلِبَ الْمَعِيشَةَ بِالْتَمَنِ
- 2 تَجَنُّكَ بِمَلْنِهَا طَوْرًا وَطَوْرًا

وَلَكِنْ أَلْقَ دَوْلَكَ فِي الدَّلَاءِ
تَجَنُّكَ بِحِمَاةٍ وَقَلِيلِ مَاءٍ

[70]

- 1 زَيْدٌ مَيِّتٌ كَمَدَ الْحَبَارَى
- 2 تَبَنَّتْهُ فَقَالَ: وَأَنْتِ أُمِّي

إِذَا طَعَنْتَ لَطِيفَةً أَوْ مَلَمَ
فَأُنَى بَعْدَهَا لَكَ - زَيْدٌ - أُمٌ

3 ترم متاعه وتزید فيه

وصاحبنا لضيعتها مضم

[71]

- 1 وإن امرء قد قال في الحق خطة
- 2 دع الخمر يشربها الغواة فإنني
- 3 فإن لا يكنها أو تكنه فإنه

لملتمس تصديقها ببيانها
رأيت أباها مجزيا لمكانها
أخ أرضعته أمها بلبانها

[72]

- 1 تَلَبَّسَ لي يَوْمَ التَّقِينَا عَوِيمٌ
- 2 وَأَوْعَدَنِي حَتَّى ظَنَنْتُ بِأَنَّهُ
- 3 إِذَا قُلْتُ أَنْصِفْنِي وَلَا تَظْلِمَنِّي
- 4 فَبَاطَلْتُهُ حَتَّى ارْعَوَى وَهُوَ كَارُهُ
- 5 وَإِنَّكَ لَمْ تَعْطِفْ عَلَى الْحَقِّ جَاهِلًا

بجالبقي في جلد أخنس باسيل
مصيبتي بمثل القتل أو هو قاتلي
رمي كل حق من سواه بباطل
وقد يرعوي ذو الشغب بعد التجادل
بمثل خصيم عالم متجاهل

[73]

- 1 إِذَا مَا رَأَيْتُمْ نَاشِئَ الْحَيِّ مِنْكُمْ
- 2 مُكِبًّا عَلَى السَّاقِينَ يَمْسُحُ رَأْسَهُ
- 3 فَقُومُوا عَلَى الْأَبْوَابِ مِنْهُ وَهَجَّجُوا

يمسح مثل الهنديكي المحمم
نغاء الصبي باليدين وبالقم
فإن الفتى أفرج بشخص وأعلم

74

لم أرى كالدنيا بها اغترأ أهلها

ولا كاليقين استوحش الدهر صاحبه

[75]

- 1 أَكْسَانِي وَلَمْ اسْتَكْبِهِ فَحَمَدْتُهُ
- 2 وَأَنْ أَحَقَّ النَّاسُ إِنْ كُنْتُ حَامِدًا

أح لك يعطيك الجزيل وناصر
بحمدك من أعطاك والوجه وافر

[76]

- 1 لَعَمْرُكَ مَا نَصَرَ فَلَا تَحْسِبْنَهُ
- 2 خَرَجْتَ مَعَ الْعَوْرَاءِ تَلْتَمِسُ الْهَدَى
- 3 وَلَوْ كَانَ فِي الْفُرْقَانِ لَوْ كُنْتُ بَاغِيَا

من المسلمين بالقوي ولا الجلد
وكان الهدى فيما تركت على عمد
لنفسك منه ما يدل على الرشد

[77]

- 1 لَعَمْرُكَ مَرَسُوعٌ مِنْ آلِ مُجَالِدٍ
- 2 تُحَدِّثُنِي أَنِّي كَبِيرٌ فَإِنِّي
- 3 أَمِنْ كِبَرٍ فَالشَّيْبُ عَاقِبَةُ الْفَتَى
- 4 لَعَمْرِي لَقَدْ أَنْكَحَتْهَا ذَا قَرَابَةٍ
- 5 وَخُبْرَتُهُ أَهْدَى جَزُورًا سَمِينَةً

لخرشبت لي يوم التقينا جوابكا
كبير ولكن أي شيء أشابكا
فتخبرنا أم كان طبا أصابكا
بريا سريا كارها ما أرابكا
أنم الجبا أن لو أجد ثيابكا

[78]

- 1 غدا منك في الدنيا الشباب
- 2 فقلت له أدبر ذميما فإنني
- 3 جنيت على الذنب ثم خذلتني
- 4 وكنت سرايا ماحصا فتركنتي

[79]

- 1 بان الشباب كبين الهالك المودي
- 2 بعث الشباب بشيب بيعه غبنا
- 3 إني أطالبه في الناس أنشدته
- 4 أما ترى لمتي شابت وزايلها
- 5 فقد أراها كمثل الليل فاجمة
- 6 تسبي العواني ما تنفك غانية

[80]

- 1 أصلاخ أني لا أريدك للصبا
- 2 إني أريدك للعجين وللرحا
- 3 وإذا تروخ ضيف أهلك أو غدا

[81]

- 1 أكرم صديق أبوك حيث لقينته
- 2 واكف المهمة من لو أنك مرة
- 3 وإذا أتاك بنو السبيل فأعطهم
- 4 لا تبدين نميمة خدثتها
- 5 وترى سفية القوم يترك عرضه
- 6 خرقا إذا راض الأمور بنفسه
- 7 لا تلقين مقالة مشهورة

[82]

- 1 ألا أبلغا عني زيادا رسالة
- 2 بآية أن الولع منك سجية
- 3 وأنك تُعطي باللسان ولا يرى
- 4 لسانك معسول فأنت ممرج
- 5 تقول فمن يسمع يقل أنت فاعل
- 6 نعم منك لا معروفة غير أنها
- 7 فقل لا ولا تعرض بها أو نعم ولا
- 8 وبالصدق فاستقبل حديثك إنه
- 9 وأجمل إذا ما كنت لا بد مانعا

- فأسرعا وكان كجار بان يوما فودعا
- قتلتك علما قبل أن تتصدعا
- عليه فبئس الخلتان هما معا
- رهينة ما أجنبي من الشر أجمعا

- وَعَرَّدَ الْجَهْلُ عَنِّي أَيَّ تَعْرِيدٍ
- يَا لَكَ بَيْعاً حَرَاماً غَيْرَ مَرْدُودٍ
- يَا حَبْدًا مِنْ مُضَلٍّ غَيْرَ مَوْجُودٍ
- نَفْخُ الصَّبَا وَطِلَابُ الْفِتْيَةِ الْغِيدِ
- وَحَفَا غُدَاقِيَّةٌ مِثْلَ الْعَنَاقِيدِ
- تَعْطُو إِلَيْهَا بِضَافٍ لَيْلٍ الْجِيدِ

- فَدَعِيَ التَّشْمُلَ حَوْلَنَا وَتَبَدَّلِي
- وَلِحْمَلِ قَرِينَتَا وَطَبْخِ الْمِرْجَلِ
- فُخْذِي لِأَخْرَ نَحْوِ أَهْلِكَ مُقْبِلِ

- وَاحِبُ الْكَرَامَةِ مَنْ بَدَا فَحَبَاكُهَا
- نَزَلَتْ إِلَيْكَ مُهِمَّةٌ لَكِفَاكُهَا
- مِنْ فَضْلِ نِعْمَتِهِ الَّتِي أَعْطَاكُهَا
- وَتَحَفُّظَنْ مِنَ الَّذِي أَنْبَاكُهَا
- دَنَسًا وَيَمْسَحُ نَعْلُهُ وَشِرَاكُهَا
- مِثْلَ الْعَدُوِّ لَهَا يُرِيدُ هَلَاكُهَا
- لَا تَسْتَطِيعُ إِذَا مَضَتْ إِدْرَاكُهَا

- فَقَدْ يُبْلَغُ الْحَاجُّ الرَّسُولَ الْمُغْلَغُلُ
- لَهَجَتْ بِهَا فِيمَا تَجِدُ وَتَهْزُلُ
- مَتَاعُكَ الْآ مِنْ لِسَانِكَ يَفْضُلُ
- وَنَفْسُكَ دُونَ الْمَالِ صَابٌ وَخَنْظُلُ
- وَمِنْ دُونِهِ بَابٌ مِنَ الشَّخِّ مُقْفَلُ
- تَعْرُ وَيَرْجُوها الضَّعِيفُ الْمُعْقَلُ
- تَقُلْ لَا إِذَا مَا قُلْتَ إِنِّي سَأَفْعُلُ
- أَصَحُّ وَأَدْنَى لِلْسُدَادِ وَأَمْتَلُ
- فَقَدْ يَمْنَعُ الشَّيْءُ الْفَتَى وَهُوَ مُجْمِلُ

10 وَلَا عِنْدَنَا خَيْرٌ إِذَا كُنْتَ بَاخِلًا
11 فَإِنْ ثَقُلْتَ لَا وَهْيَ غَيْرُ خَفِيفَةٍ
12 إِذَا هِيَ لَمْ تُنْفَذْ بِصِدْقٍ وَلَمْ يَكُنْ

وَأَرْوَحُ مِنْ قَوْلٍ نَعَمْ ثُمَّ تَبَخُلُ
عَلَيْكَ فَلِلْآخِرَى أَشَدُّ وَأَثْقَلُ
إِذَا اخْتَبَرْتَ إِلَّا الضَّلَالُ الْمُضِلُّ

[83]

1 أCHAR بن بدر قد وليت إمارة
2 ولا تحقرن يا حار شيئا تصيبه
3 فإن جميع الناس إما مكذب
4 يقولون أقوالا بظن وشبهة
5 فلا تعجزن فالعجز أبطأ مركب

فكن جردا فيها تخون وتسرق
فحظك من ملك العراقيين تسرق
يقول بما يهوى وإما مصدق
فإن قيل هاتوا حقا لم يحققوا
وما كل من يدعى إلى الرزق يرزق

[84]

1 وعد من الرحمن فضلا ونعمة
2 وإن امرأ لا يرتجى الخير عنده
3 فلا تمنعن ذا حاجة جاء طالبا
4 رأيت التوا هذا الزمان باهله

عليك إذا ما جاء للعرف طالب
يكن هينا ثقلا على من يصاحب
فإنك لا تدري متى أنت راغب
وبينهم فيه تكون النوائب

[85]

1 وَغَوْرَاءُ أَهْدَاهَا امْرُؤٌ مِنْ عَشِيرَتِي
2 فَأَعْرَضْتُ عَنْهُ أَوْ جَعَلْتُ جَوَابَهُ
3 وَأَجْزِيهِ بِالْحَسَنِ وَأَغْفِرُ ذَنْبَهُ

إِلَيَّ وَمَا بِي أَنْ أَكُونَ لَهَا أَهْلًا
إِذَا مَا التَّقِينَا أَنْ أَقُولَ لَهُ مَهْلًا
إِلَيَّ وَلَا أَجْزِي بِسَيِّئَةٍ مِثْلًا

[86]

1 إِذَا أَنْتَ حُمِلْتَ الْأَمَانَةُ فَارْعَهَا
2 فَإِنَّ لِسَانَ الْمَرْءِ مَا لَمْ يَكُنْ لَهُ

وَكُونَنَّ قُفْلًا لَا يَرُومُكَ فَاتِحُ
فُوَادٍ بِمَا يَخْفَى عَلَى النَّاسِ بَائِحُ

[87]

1 لَا يَصْلُحُ النَّاسُ قَوْضَى لَا سِرَاءَ لَهُ
2 وَالْبَيْتُ لَا يُبْتَنَى إِلَّا لَهُ عِمْدٌ
3 فَإِنْ تَجَمَّعَ أَوْتَادُ وَأَعِمْدَةٌ

وَلَا سِرَاءَ إِذَا جُهَا لَهُمْ سَادُوا
وَلَا عِمَادَ إِذَا لَمْ تُرْسَ أَوْتَادُ
لِمَعَشَرٍ بَلَّغُوا الْأَمْرَ الَّذِي كَادُوا

SONUÇ

Ebû'l-Esved Ed-Düelî'nin hayatını ve şiirini işlerken çıkardığım sonuçlar şu şekildedir:

Ebû'l-Esved'in ismi ve künyesinde pek çok ihtilaf bulunsa da çoğu tabakât kitaplarında ismi; Zalim b. Amr b. Süfyan b. Cendel b. Yamer olarak geçmektedir.

Öncelikle hayatından başlayacak olursak Ebû'l-Esved'in toplamda 85 yıl yaşadığı, cahiliye döneminde doğduğu, peygamber efendimiz zamanında Müslüman olduğu ancak peygamberimizi görmediği için sahabe olarak görülmediğini, tabiun veya muhadramun olduğu sonucuna varıyoruz. Peygamber efendimizden sonra dört halife döneminde de yaşamıştır. Özellikle Hz. Ömer ve Hz Ali zamanında önemli görevler üstelenmiştir. Basra'ya kadı olarak gitmiş, bazı savaşlarda ise komutan olmuştur.

Ebû'l-Esved birçok ilim dalı ile meşhur olmuştur. Muhaddis, Ravî, şair ve dilci olarak bilinmektedir.

Zühd şiiri sadr'ul-İslam döneminde her ne kadar gelişmeye başlamış olsa da, Emevi döneminde olduğu kadar ön plana çıkmamıştır. Bunun en önemli nedeni dinî ve siyasî etkenlerdir.

Bu tezimizin en büyük neticelerinden birisi, sadece nahivci veya dilci olarak bilinen, sadece nahiv ilminin ilk kurucusu olarak tanıdığımız Ebû'l-Esved'in şair yönünü ortaya çıkarmak oldu. Yapılan araştırma ve incelemelerde, şiirlerinin sanatsal anlamda veya şiir sanatı anlamında çok da takdir edilen bir şair olmadığı sonucuna varıldı. İsim olarak çok duyduğumuz ancak şiirlerini ve şair yönünü hiç tanımadığımız bu ismin bu şairlik yönü ön plana çıkarıldı.

Şiirinde cahiliye dönemi sanatlarını kullanmış olsa da, cahiliye dönemi şiirleri ve şairleri mertebesine ulaşmamış Edebi yönden zayıf kalmıştır.

Ebû'l-Esved uzun yıllar yaşamasına rağmen, Hz. Peygamber, dört halife ve sonrasındaki döneme şahit olmasına rağmen ve İslam dünyasının başına gelen

büyük musibet ve olayları görmesine rağmen şiirlerinde tarihe tanıklık ettiği hiç bir şeyi ele almamıştır. Şiirlerinde daha çok kendisinden bahsetmekte olup, günlük hayatında karşılaştığı durumlara atfen yazdığı konuları işlemiştir. Ayrıca şiirinde ahlak, takva, Allah'a tevekkül etmek gibi dini ve zühd konularını işlemiştir.

Ebû'l-Esved'in şiirlerinin yine en büyük özelliklerinden birisi de Hz. Ali'yi övmesi ve Hz. Ali'ye dil uzatanları da kınamasıdır. Çünkü Ebû'l-Esved, Hz. Ali'yi ve Ehli Beyti sevdiğinden ötürü Hz. Ali taraftarlarından sayılıyordu.

Ebû'l-Esved, dilci ve nahivci olmasından dolayı şiirlerinde, şiirin sanatsal ve edebi özelliklerinden çok şiirlerini dil ve dilin güzellikleri ile yazmıştır. Dolayısı ile şiirleri edebi açıdan yüksek bir mertebeye sahip olmasa da Arapça gramer açısından kusursuzdur. Birçok nahiv âlimi, kitaplarında onun şiirlerini şahit olarak göstermiştir. Bu da şiirlerinin dil açısından ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir.

Ebû'l-Esved şiirlerinde, hikmet, Allah'a tevekkül, takva, doğruluk gibi İslam dininin güzel saydığı amelleri şiirlerine konu etmiştir.

Ebû'l-Esved şiirlerinde, Vasıf, Medih, Yerm ve hiciv gibi cahiliye dönemi şairlerinin kullandığı bütün şiir sanatlarını kullanmıştır. Ancak islamî bir kimliğe sahip olduğu için hiciv şiirleri çok azdır. Ancak bu sanatları kullanmış olması, onun cahiliye dönemi şiirlerinin edebi yönleri ile birebir tutmak doğru değildir. Çünkü şiirleri edebi yönden onlardan çok düşük seviyededir. Arap şiirine edebi ve üslup açısından yeni bir şey katmamıştır.

Ebû'l-Esved'in şiirlerinde eski Arap geleneği olan Cahili şiirinde var olan geleneksel kaside yapısı yoktur. Doğrudan maksadını ortaya koyar. Günlük yaşantısında karşılaştığı olaylara doğrudan verdiği cevaplardır. Cahiliye döneminden etkilenmiş olması nedeniyle şiirlerinde bu dönemin etkileri görülmektedir.

Şiirleri dil bilgisi açısından eksiksiz ve doğru olsa da, şiirin ana temalarından

olan his ve hayalden yoksundur.

Vezin, hem anlam bakımından hem de kafiye bakımından birbirine uyumlu değildir. Çoğu zaman ilk beytin sonundaki sözcüğe göre şiirin geri kalan manasını tamamlamıştır.

Tavîl, basit, Mütekârib, recez, vâfir ve Kâmi bahirlerini kullanmış olup, şiirlerinin çok büyük bir bölümünü Tavîl olarak nazmetmiştir.

KAYNAKÇA

ABBAS, İhsan, Şerh Divan Lebid b. Rebia el-Amiri, Küveyt 1962.

EL-AKKAD, mahmut Abbas, Abkeriyyet'ul-İmam'il-Ali, Dar'ul-Kitab'il-Lübnani, Beyrut ty.

AL-AZAMÎ, Ebu Meryem b. Muhammed, el-Hicecu'd-Damiğat li Nakdi Kitabı'l-Meraciat, Daru's-sadik-Daru'l-İman.

AL-CA'DÎ, Nabiga, Divan Nabiga al-Ca'di, Mekteb'ul-İslami, Şam ty.

ALÎ, Salih, Tanzimat'ül-İctimaiyye ve'l-İktisadiyye fi'l-basra fi'l-karni'l-evveli li'l-Hicreti, Dar'ul-mearif.

AL-UMRÎ, Eş-Şuerau'l-Hunefa, Dar'ul-Meârif, Mısır.

BEHCET, Mücahit Mustafa, et-Teyyar'ul-İslami Fi Şi'ri Asr'il-Abbasi'l-Evvel, Dini İşler ve Vakıflar Bakanlığı Yayınları, Bağdat ty.

CARL, Brockelmann, Tarih'u-l-Edebi'l-Arabi, Dar'ül-Mearif, Mısır ty, 7. Baskı.

CURCÎ Zeydan, Tarihü'l-Adabi'l-Lugati'l-Arabiyya, Darüş-Hilal.

ÇETİN, Nihad M., Eski Arap Şiiri, Kapı yayınları.

DAYF, Ahmed Şevkî Abdüsselâm, el-Medarisü'n-nahviyye, Darü'l-Mearif, Mısır.

DAYF, Şevki, Et-Tetavvur ve't-Tecdid fi Şi'r'il-Emevi, Edebi çalışmalar kütüphanesi, Dar'ül_mearif.

DAYF, Şevki, Tarih'ul-Edeb'il-Arabi Al-Asr'ul-İslami, Dar'ul Meârif, Mısır ty.

DÜCENÎ, Fethi Abdulfettah, Ebu'l-Esved ed-Düeli ve Neset'ün-Nahv'il-Arabi, Maktabat'ül- Camiat'ül-Melik Abdulaziz 1974.

EBU TALİB, Ali b. , Divanu Ali b. Ebi Talib, thk. Abdulaziz Kerem, 1988.

ED-DÂNÎ, Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân, el-Muhkem Fi Nakti'l-Mesahif,

thk. Azze Hüseyin, Dar'ül-Fikr, Şam 1991.

EL-ASKALÂNÎ, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Hacer, (2012), el-İsâbe Fi Temyizi's-Sahâbe, Maktabat'ül-Asriyye, Beyrut ty, I.baskı.

EL-ASKALÂNÎ, İbnü'l-Hacer, el-İsabe fi Temyizi's-sahabe, Saade matbaası.

EL-ASKALÂNÎ, İbnü'l-Hacer, Tehzibu't-Tehzib, Müessesetü'r-Risale, Beyrut ty.

EL-ASKERÎ, ebu Hilal Hasan b. Abdullah b. Sehl, Kitabu's-Sinaeteyn el-Kitabetu ve's-Şiiru, Dar'ul-İhyau'l-Kutub'il-Arabiyya, 1.baskı.

EL-CEZERÎ, İbnü'l-Esir, Üsdü'l-gabe fi Ma'rifati's-sahabe, Müesseset'ün-Nahda.

EL-ENBARÎ, Ebu Berekat Kemaluddin Abdurrahman b. Muhammed, Nüzhet'ül-Elba Fi Tabakat'ül-Üdeba, Mektebetü'l-Menar, Ürdün ty.

EL-ENDÜLÜSÎ, Muhamed b. Ahmed b. Said İbn Hazm, Cemheretü Ansab'il-Arab, Dar'ül-Maarif, 5.baskı.

EL-KALKAŞANDÎ, Ebu Abbas Ahmad, Nihayet'ül ereb Fi Marifeti Ensabi'l-Arab, Dar'ül Kütüb'ül Lübnani, Beyrut.

EL-MAMEKÂNÎ, Abdullah, Tankihu'l-Mekal Fi İlmi'r-Rical, Müeessese Al Beyt li İhyai't-Türa, 1. Baskı.

EMİN, Ahmet, Duha'l-İslâm, Maktabatü'n-Nahda al-Misriyyah, Kahire ty, 7.baskı.

EN-NÂBİĞA, Ahmet Hasan Besbah, Asruhû, Hayâtuhû ve Şi'ruhû, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiye, Beyrut 1994.

ER-RÂZÎ, Ebu Bekir b. Abdulkadir, Muhtaru's-Sihah, Zühd Maddesi.

ES-SEYRAFÎ, Ebu Said al-hasan b. Abdullah, Ahbar'un-Nahviyyin el-Basriyyin, Mustafa Babi al-Halabi Matbaası, Mısır.

ES-SUYUTÎ, Buğyetü'l_Vu'a Fi Tabakati'l-Lugaviyyin ve'n-Nuhat.

ES-SUYUTÎ, Celaluddin Abdurrahman, Buğyetü'l_Vu'a Fi tabakati'l-Lugaviyyin ve'n-Nuhat, Dâr'ül-Fikr, Beyrut 1979, 2.baskı.

ES-SUYÛTÎ, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî , el-Mazhar Fi Ulumi'l-Lugati ve Envaiha, Subh Matbaası, Kahire.

ES-SÜKKERÎ, Ebû Saîd el-Hasen b. el-Hüseyn b. Ubeydillâh el-Atekî, Divanu Ebi'l-Esved ed-Düelî, Mektebet'ül-Hilal, Thk. Şeyh Muhammed Hasan Âl Yasin.

ES-ŞEYHÂNÎ, Muhammed, et-Terbiyet'ur-Ruhiyyah Beyne's-Sufiyyin ve's-Selefiyyin, Dar'ul-Kuteybe.

ET-TABERÎ, Ebu cafer Muhammed b. Cerir, Tarih'ul-Ümem ve'l-Müluk, Beyt'ül-efkari'd-Devliyye.

EZ-ZEHEBÎ, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, Siyer A'lamu-n-Nübela, Müessesetü'r-Risale, thk Şuayp Arnavut.

EZ-ZİRİKLÎ, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris, el-A'lam Kamus Teracim Li Eşheri'r-Rical ve'n-Nisa min'l-Arab ve'l-Mustagrabin ve'l-Müsteşrikin.

FERRUH, Ömer, Tarih'ül-Edebi'l-Arabi, Dar'ül-ilm Li'l-Melayin, Beyrut.

EL-HAMEVÎ, Yakût, Mu'cem'ül-Üdeba İrşad'ül-Erib İla Ma'rifet'il-Edib, thk. İhsan Abbas, Dar'ül-Garbi'l-İslamî, Beyrut.

HAMÎD, Abdullah, Şi'ru'd-davet'il-islamiyyeti Fi Ahdi'n-Nübüvveti ve'l-Hulefai'r-Raşidin, İlmi Fakülteler ve Enstitüler Başkanlığı Yayınları.

HASAN, Ali İbrahim, et-tarih'ul-islami el-Am, maktabat'u-Nahdat'il-Mısriyyah.

HASSAN, Abdulhakim, et-Tasavvuf fi'ş-Şi'ri'l-Arabi.

HASSAN, Abdulhakim, et-Tasavvuf fi'ş-Şi'ri'l-Arabi; Neşetuhu ve Tetevvuruhu Hatta Karni's-Salis'il-Hicri, Makabat'ul-Anclu al-Mısriyyah.

HAZER, Dursun, *H. Peygamberin (a.s.) şairleri*, Hitit Kitap, Ankara.

EL-HEDARE, Muhammed Mustafa, İtticahat eş-Şi'r'il-Arabi Fi'l-Karn'is-Sani'l-Hicri

EL-HEYKEL, Muhammed Hüseyin, el-Faruk'u Ömer, Dar'ul-mearif.

İBN ABDÜRABBÎH, Ahmed b. Muhammed, el-İkd'ül-ferîd, Darü'l-Kutubu'l-İlmiyye, thk. Müfid Muhammed Kamiha, Beyrut 1983, 14. Baskı.

İBN HALDUN, Muhammed b. Abdurrahman, Mukaddime, Mustafa Yayınevi.

İBN HİLKAN, ebu Abbas Şemsuddin Ahmed b. Muhammed b. Ebubekir, Vefeyat'ül-Ayan veEbna Ebnai'z Zaman, Dar'us-sadır.

İBN İSHAK, Muhammed b. İshak b. Yesar al-Matlabî, es-Siret'ün-Nebeviyye, Dar'ül-Kütüb'ül-İlmiyye, Beyrut.

İBN KESİR, İsmail b. Ömer, Al-Bidaya ve'n-Nihaye, Beyt'ül-Efkar'id-Devliyye, VI, s.351 Razi, Ahmet, Şi'ru'z-Zuhdi Fi Asri'l-Emevi.

İBN KUTEYBE, Muhammed Abdullah b. Muslim, el-Mearif, thk. Servet Ukkâş, 4.baskı, Dar'ul-Mearif, Mısır.

İBN MACE, Sünen İbn Mace.

İBN MANZUR, Muhammed b. Mukrim, Lisan'ul-Arab, Zühd maddesi.

İBN SA'D, Ebû Abdillâh Muhammed, Tabakât'ül-Kübra, Thk. Ali Muhammed Ömer, Mektebet'ül-Hanci, Kahire.

İBN SELLÂM, Tabakâtu's-Şu'arâ, s. 42, İbn Kuteybe, eş-Şi'ru veş-Şu'arâ, s. 31, 55; Şevkî Dayf, el-Fenn ve Mezâhibuh fi's-Şi'ri'l-Arabî, Dâru'l-Meârif, Kahire, 1960.

İBNU'L-CEZERÎ, Şemsuddin Ebu'l-Hayr Muhammed. b. Muhammed b. Muhammed. b.Ali, Gayetü'n-Nihaye Fi Tabakati'l-Kurra, Darü'l-Kütüb'ül-İlmiyye, Beyrut.

İBNU'L-ESİR, İzzuddin, Üsdü'l-Gabe fi Ma'rife's-Sahabe, İsmailiyyat Yayınları.

İBNÜ'L-ASÂKİR, Ali bin el-Hasan bin Hibetullah bin Abdullah bin el-Hasan Ebu'l-Kasım, Târîh'u Medineti Dımaşk, Dar'ül-Fikr.

EL-İSFAHANÎ, ebu'l-Ferec Ali b. Hüseyin, Kitabu'l-Eğani, daru's-sadır, Beyrut ty.

KAMHİYYE, Cabir, Edeb'ul-Hulefai'r-Raşidîn, Dar'ul-Kütüb'ül-İslamiyye.

EL-KAYRAVANÎ, ebu Ali el-Hassan b. Reşik, el-Umde fi Mehasin's-Şi'ri ve Adabihi, , Dar'ul Ceyl, 5.Baskı.

KIFTÎ, cernaluddin Ebu'l-Hasan Ali b. Yusuf, İnbaru'r-Ruvat Ala Enbahi'n-Nühat, Dar'ül-Fikr'ül-Arabi - Müesseset'ül-Kütübi's-Sekafe, Beyrut-Kahire ty.

KİLANÎ, Kamer, Fi'Tasavvuf'ul-İslami, Mefhumuhu, Tatavvuruhu ve alâmuhu, Dar'ul-Mecelleti'si'r, Mektebet'ül-asriyyah, Beyrut ty.

KÖROĞLU, Burhan, DİA,.

MERZUBANÎ, Ebu Ubeydullah Muhammed b. İmran, Mu'cem'uş-Şuara, Dar'us-Sadır, Beyrut 2005.

MİĞRAVÎ, Muhammed b. Abdurrahman, Mevsûatu Mevakifi's-Selefi Fi'l-Akideti ve'l-Menheci ve't-Terbiyeti, maktabatü'l-İslamiyye, Kahire 2007.

NALLINO, Carlo, Tarih'ul-Adab'il-Arabiyyah Min'el-Cahiliyyeti Hatta Asri Beni Ümeyye, Dâru'l-Meârif.

NÖLDEKE, Theodor, Ebû'l-Esved Şiiri Makalesi, Alman doğu dergisi, 1864.

ÖZDEMİR, Abdurrahman, Eski Arap Şiirinin Zirve İsimlerinden Biri Lebîd b. Rabîa el-Âmirî ve Divanı, Araştırma Yayınları, Ankara 2007.

SELMA, Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin, Tis'atu Kutubin fi Usuli't-Tasavvuf ve'z-Zühed, Naşir yayın ve dağıtım.

TALİB, Ali b, Divanı Ali b. Ebî Talib..

ZEBİDÎ, Muhammed b. El-hasan, Tabakat'ün-nahviyyin ve'l-Lügaviyyin, Darü'l-Mearif, 1984, 2. Baskı.

ZÜBEYR, Muhammed b. Hüseyin, el-Hayat ve'l-Mevt fi Şi'r'il-Emevi. Meba Yayın ve Dağıtım.

EK 1

Ebû'l-Esved Ed-Düelî Divanının Yazma Görselleri

ÖZGEÇMİŞ

MUHAMMED RECAİ GÜNDÜZ

1982 yılında Batman'da doğru. İlköğrenimini Batman'da tamamladıktan sonra orta ve lise öğrenimini Malatya İmam hatip lisesinde okudu.

2001 yılında Mısır el-Ezher üniversitesine başlayıp 2006 yılında mezun oldu.

2008 yılında Atatürk üniversitesi İlahiyat fakültesine başlayıp 2012 yılında mezun oldu.

2012 yılında Yalova üniversitesi İslami ilimler fakültesinde temel islam bilimleri anabilim dalında Arap dili ve belagatinden yüksek lisansa başlayıp tez yazım aşamasındadır.

Boykot, Allah'ın varlığı, İslam gençliğine mesajlar, Şehit Suriye, Tevhidinin hakiketi gibi bir çok kitap tercüme etmiştir.

2013 yılından itibaren Eskişehir Osmangazi Üniversitesinde okutman olarak çalışmaktadır.

